

॥ ज्ञानाय कटिबद्धते ॥

Shri Niketan Bahuuddeshiya Sanstha, Nagpur

Shri Niketan

Arts Commerce College, Nagpur

ज्ञानदा Dnyanda

C O L L E G E M A G A Z I N E

मानवाला स्वच्छतेचा मूलमंत्र देऊन,
खरी दहशत काय असते ती दाखवून गेला।
कोरोना ! तू माणसाला जगणे शिकवून गेला।।

WASH YOUR HANDS
AT LEAST 20 SECONDS

USE SOAP

WEAR MASK

AVOID CROWDS

AVOID HANDSHAKE

DISINFECT CONTACT ELEMENTS

Session 2019-2020

॥ ज्ञानाय कटिबद्धते

Shri Niketan Arts Commerce College, Nagpur

ज्ञानदा
Dnyanda

COLLEGE MAGAZINE

Secretary's Message

Shri Niketan Arts and Commerce College established in the year 2001 The institution is constantly operational to improve its efficiency and to achieve Benchmarks by our society. To promote progressive measures for the achievement of qualitative benchmarks we strive very hard. Apart from management, lecturers and other staff are also working together to achieve Aims and Objectives of our society. Acceptance of modern technology in teaching and research with infusion of values would surely equip the students to be excellent professionals, responsible citizens and to develop patriotism in young generation.

Our institution aims to create an environment of high-quality teaching and learning in which students achieve their personal best. It is important to create a positive environment where good behaviour is acknowledged, praised and rewarded Do not

hesitate to contact Lecturers and me as well if needed. Thanking you for believing in us, Wishing you All the best for your bright career ahead!

Shripad A. Gandhe

Secretary,

Shri Niketan Bahuuddishiya Sanstha, Nagpur

President's Message

Shri Niketan Arts and Commerce College established in the year 2001 is a renowned Institution of Arts and Commerce stream. The aim of the institution is to impart quality education in the field of Commerce and Arts. We believe that quality is an absolute prerequisite for survival and success.

Our endeavour is to provide education which is significant and beneficial for the students. All activities of our college are centered towards the same goal. We have a vision to create an institution that allow students "TO DARE and DREAM" and equip them for their diverse pursuits and enable them to achieve greatest in life.

The Institute was started with a vision to prepare young minds for better future. We believe that each student is unique, and we make every effort to train each of them for their future goal. We ensure the development and inclination of human values to face

the challenges efficiently in life. We believe in providing wide range of extra-curricular and sports activities to ensure our students to get a well-grounded college experience. Our mission is to create a positive atmosphere, to make available various career opportunities and to develop them in their own capacities.

Our Institution strives hard to impart quality education and takes efforts for an all-round development of the students. We regularly organise the various activities and programmes to make the students competent, confident and professionally sensible.

Thanking you for believing in us,

Wishing you All the Best for your bright career ahead!

Ravindra Bijwe

President,

Shri Niketan Bahuuddishiya Sanstha, Nagpur

प्राचार्यांच्या लेखणीतून

॥ नमस्तो शारदे देवी, सरस्वती मतीप्रदे
वसत्त्वं मम जिह्वाग्रे, सर्वं विद्या प्रदायिनी ॥

वार्षिक अंकाची प्रथम आवृत्ती सादर करतांना मला अत्यंत आनंद होत आहे 2019 मध्ये श्री निकेतन महाविद्यालयात प्राचार्य म्हणून पदभार स्वीकारला उद्देश एवढाच शिक्षणाचा सार्थ उपयोग व्हावा या ध्येयाने झपाटलेल्या मनाने संस्थेमध्ये जीव ओतून काम करण्याचा प्रयत्न करीत आहे. अनेक सुप्त गुण, सुप्त विचार प्रत्यक्ष पटलावर आणण्याकरिता अधिकार हा निश्चित असायला हवा व असे स्वप्न घेऊन या संस्थेत प्राचार्य म्हणून प्रवेश केला. संस्थेचे संचालक मा. श्री. श्रीपादजी गंधे सर, मा. सुनंदाताई गंधे मॅडम, मा. अनुराधाताई गंधे मॅडम या व्यवस्थापकीय मान्यवरांची अंतःकरणपूर्वक ऋणी राहिल. मला संस्थेचा विकास करण्याचे स्वातंत्र्यही यांच्यामुळेच लाभले. प्रथम महाविद्यालयाच्या परिस्थितीचा आढावा घेऊन महाविद्यालयामध्ये सर्वांचे विचार जाणून त्यांच्याशी संवाद साधला व तो आज सुसंवाद ठरला महाविद्यालयामध्ये अतिशय गुणी विद्यार्थी तसेच त्याचबरोबर त्या जोडीला प्राध्यापक वर्ग देखील अतिशय कष्टाळू व विद्याविभूषित आहे. अनेक स्पर्धांचे या ठिकाणी आयोजन होत असते की ज्याच्या माध्यमातून संस्कृतीचे तसेच ज्ञानाचे बीज विद्यार्थ्यांमध्ये रुजले जावे. महाविद्यालयाच्या विकासासाठी प्राचार्य म्हणून मी वचनबद्ध आहे. माझ्या कार्यकाळात ते पूर्ण करणे हेच माझे ध्येय आहे.

ध्येयविकासाचे ध्येय स्वप्नपूर्तीचे हेच माझे बीज आहे व राहिल.

डॉ. श्रीबाला विश्वास देशपांडे

प्राचार्य

श्री निकेतन आर्ट्स कॉमर्स कॉलेज, नागपूर

॥ ज्ञानं कश्चिच्छे ॥

**Shri Niketan Bahuuddeshiya Sanstha, Nagpur
Executive Committee**

1	Shri. Ravindra S. Bijwe	President
2	Smt. Anuradha A. Gandhe	Vice-President
3	Shri. Shripad A. Gandhe	Secretary
4	Smt. Sunanda S. Gandhe	Treasurer
5	Shri. Arvind Pathe	Executive President
6	Shri. Prasad A. Gandhe	Joint Secretary
7	Shri. Arun W. Pathradkar	Deputy Secretary
8	Shri. Vilas Kalantri	Member
9	Shri. Dattatraya B. Pathak	Member

**Shri Niketan Arts Commerce College, Nagpur
College Development Committee**

1	Shri. R. S. Bijwe	Chairman
2	Shri. S. A. Gandhe	Member
3	Shri. J. B. Tiwari	Member
4	Shri. R. S. Jain	Member
5	Dr. M. M. Mahajan	Member
6	Shri. H. D. Aaniya	Member
7	Dr. P. S. Khalatkar	Member
8	Mrs. K. D. Joshi	IQAC Co-ordinator
9	Dr. Ms. S.V. Moundekar	Teacher's Representative
10	Dr. Mrs. U. D. Gondane	Teacher's Representative
11	Dr. Mrs. B. S. Goswami	Teacher's Representative
12	Mr. N. P. Pohare	Non-teaching staff Representative
13	Dr. Mrs. S. V. Deshpande	Principal & Secretary

संपादकीय

'ज्ञानदा' हा आमच्या महाविद्यालयाचा प्रथम अंक प्रकाशित करतांना मला अत्यंत आनंद होत आहे. 'ज्ञानाय कटिबद्धते' हे आमच्या महाविद्यालयाचे व्रीद वाक्य, त्याला अनुसरूनच 'ज्ञानदा' हे शीर्षक अंकाला दिले आहे. बघता-बघता आमच्या महाविद्यालयाला 20 वर्ष पूर्ण झाले असून, महाविद्यालयात ज्ञानदानाचे कार्य अविरोध सुरू आहे. श्री निकेतन बहुउद्देशीय संस्थेचे संस्थापक-सचिव आदरणीय श्री. गंधे सरांच्या मार्गदर्शनात महाविद्यालयाची वाटचाल विकासमार्गावर सुरू आहे. आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना फक्त पुस्तकी शिक्षण न देता, त्यांच्या सर्वांगीण विकासावर भर द्यावा असा त्यांचा आग्रह असतो त्यामुळेच आम्ही सर्व प्राध्यापक विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी कटिबद्ध आहोत.

हा अंक प्रकाशित करण्यामागील हेतू म्हणजे विद्यार्थी मनातील लेखक, कवी यांना जागृत करून त्यांच्यात असणाऱ्या सुप्त गुणांना उजाळा देणे हा होय. विद्यार्थ्यांनी समाजमान जपावे, समाजात घडणाऱ्या घटनांचा अंतर्मुख होवून फक्त विचार न करता, समाज जागृतीसाठी कार्य करावे यासाठीचा हा आमचा अल्पसा प्रयत्न प्रस्तुत अंकात विद्यार्थ्यांनी आपापले विचार लेख, कविता रूपाने कथन केले आहे.

'ज्ञानदा' या अंकाच्या प्रकाशनात महाविद्यालयाच्या प्राचार्य आदरणीय डॉ. श्रीबाला देशपांडे, महाविद्यालयाचे संस्थापक-सचिव माननीय श्री. श्रीपाद गंधे सर, अध्यक्ष माननीय श्री. बिजवे सर, संस्थेचे सर्व पदाधिकारी, माझे सर्व प्राध्यापक सहकारी, कर्मचारी वर्ग, महाविद्यालयाचे विद्यार्थी व संपादक मंडळातील 'उत्कर्ष' भाषा अभ्यास मंडळाचे हिंदी विभागाचे प्रा. डॉ. राजेन्द्र मालोकर, मराठी विभागाचे प्रा. मुरलीधर गवळी आणि इंग्रजी विभागाच्या प्रा. कांचन जोशी या सर्व सदस्यांचा अत्यंत मोलाचा वाटा आहे. या सर्वांच्या प्रयत्नातून हा अंक साकारण्यात मी यशस्वी झाले आहे, तरी या सर्वांचे मनःपूर्वक धन्यवाद. प्राचार्यांनी माझ्यावर विश्वास ठेवून हे कार्य मला तोपविले याबद्दल मी त्यांची अत्यंत ऋणी आहे.

आपली स्नेहांकीत
प्रा. डॉ. रेखा मिलींद गुल्हाने

संपादक मंडळ

डॉ. श्रीबाला विष्वास देशपांडे
प्राचार्य

डॉ. रेखा मिलींद गुल्हाने
संस्थापक सचिव महाविद्यालय

प्रा. मुरलीधर गवळी
मराठी विभाग प्रमुख

डॉ. डॉ. राजेंद्र मालोकर
हिंदी विभाग प्रमुख

प्रा. कांचन जोशी
इंग्रजी विभाग प्रमुख

विद्यार्थी प्रतिनिधी

मराठी विभाग
कु. दिव्या देशपांडे, बी.ए. भाग-२

हिंदी विभाग
कु. अनुकुमार कुर्कर्णी, बी.ए. भाग-२

इंग्रजी विभाग
कु. अंजली मेहरोळिया, बी.ए. भाग-२

॥ ज्ञानदा कनिष्ठकेंद्रे

मराठी विभाग

अनुक्रमणिका

01	शिक्षण व आरोग्याचे खासगीकरण	कु. मोनिका कांबळे	05
02	येते तुमच्या मागून...	वैभव गोडघाटे	07
03	घरती	हिमांशू बोकरे	08
04	आई	कु. साक्षी ईलकर	08
05	प्रेमविरह	कु. राणी सलामे	08
06	संघर्ष अपयशाचा	आधल महादेव लाडे	08
07	केवळ कागदी कायदे नकोत स्त्रियांबद्दल सकारात्मक मानसिकता गरजेची	सौरभ लोणारे	09
08	जीवन	कु. कल्याणी बैस	10
09	पर्यावरण आणि पर्यटन	कु. विशाखा सोनकुसरे	11
10	पर्यावरण आणि निसर्ग	कु. करिश्मा व्यंकटकर	12
11	कॉलेज डे	देवदत्त ढोबळे	13
12	आई	कु. नैना निकोडे	13
13	रानभाजी तरोटा	कु. दर्शना लाजेघार	14
14	शेवट	कु. राजश्री इवनाते	14
15	घार ओळी आपल्या खेळाबद्दल	कु. रजनी दिलीपराव दुधमधारे	14
16	पुष्पायल्ली आम्हा सोबरे	प्रदीप कोकोडे	15
17	आयुष्य	कु. सुकन्या एच. रायकवाड	15
18	मैत्री	कु. दिपाली शहारे	16
19	मन जिंकण्याची कला साध्य करा	कु. करिश्मा ठाकरे	17
20	कोरोना	अमित उईके	17
21	कोरोना	कु. निकिता कैलाश ईलकर	18
22	स्वामी विवेकानंद : जीवन आणि कार्य	कु. दिव्या टेकाम	19
23	महाविद्यालयात मिळाली खेळाची प्रेरणा	कु. हर्षना बारापात्रे	21
24	कोरोना वायरस	कु. अश्विनी करडभाजने	22
25	कोरोनामुळे क्रीडा स्पर्धांना फटका	लोकेश भांडवलकर	23
26	सत्री जन्म	कु. प्रणाली चिंचघरे	24
27	प्रश्न	सुरज नाईक	26
28	जीवन म्हणजे काय असते?	जगदीश सोनटक्के	27
29	कोणापासून काय शिकावे	जगदीश सोनटक्के	27
30	मानवानो आत या रे	शुभम खोब्रागडे	27
31	मैत्री नको फुलासारखी	शुभम खोब्रागडे	27

'ज्ञानदा' या वार्षिकावामध्ये प्रकाशित करण्यात आलेले लेख व कविता इत्यादी लेखन सामुग्रीमध्ये व्यक्त करण्यात आलेले विचार व मत हे ज्यांचे त्यांचे असून या विचार व मतांशी संपादकीय मंडळ सहमत असतीलच असे नाही. 'ज्ञानदा' अंक पूर्ण करतांना मुद्रणदोष, लेखन कार्यात अनावधानाने झालेल्या चुका झाल्या असल्यास त्याबद्दल क्षमा असावी.

शिक्षण व आरोग्याचे खासगीकरण

जागतिकीकरणाच्या प्रभावामुळे शिक्षण आणि आरोग्य हे दोन्ही विभाग हळूहळू खासगी क्षेत्राच्या हातात जात असून ही दोन्ही क्षेत्रे सामान्य माणसाच्या आवाक्याच्या बाहेर जात आहेत. ही स्थिती देशाच्या प्रगतीसाठी योग्य नाही असेच म्हणावे लागेल. सारे जग भारताला सध्या बॅंगिस्तान या नावाने ओळखते. कारण जगातील कोणत्याही देशातील तरुणांच्या संख्येपेक्षा भारतात तरुणांची संख्या जास्त आहे. अर्थात वाढत्या लोकसंख्येपासून मिळणारा हा फायदा आहे हेही तितकेच खरे, पण या लोकसंख्यावाढीचा खरा फायदा मिळण्यासाठी देशातील तरुण हा शिक्षित व आरोग्य संपन्न असायला हवा. पण आर्थिक उदारीकरणामुळे व जागतिकीकरणामुळे शिक्षणसेवा आणि आरोग्यसेवा या सामान्य माणसाच्या आवाक्यात राहिलेल्या नाहीत. अर्थात ही बाब काही नवीन नाही.

1990 सालापूर्वी देखील शिक्षणसंस्था आणि आरोग्य सेवा यांच्यावर खासगी लोकांचे प्रभुत्व होतेच. पण 1997 ते 2000 या दहा वर्षात या दोन्ही सेवा अधिकाधिक खासगी झाल्या. आपल्या देशात पूर्वीही पब्लिक स्कूलस होत्या. पण त्यांच्या संख्येत अलीकडच्या काळात तशी वाढ झाली तशीच इंजिनियरिंग, मेडिकल, मॅनेजमेंट, बी.एड., नर्सिंग ही क्षेत्रे देखील खासगी लोकांच्या हातात गेले. पण त्याचा एक चांगला परिणाम असा झाला की, सरकारी शाळांमधील मर्यादित क्षमतेपेक्षा जास्त क्षमता असलेल्या शिक्षणसंस्था शिक्षण घेण्यासाठी आजच्या तरुणांना उपलब्ध झाल्या. पूर्वी खासगी शिक्षण संस्थांच्या अभावी हुशार मुलांना अनेक क्षेत्रे प्रवेश घेण्यासाठी बंद होती. त्यांना व खासगी संस्थामुळे स्वतःची प्रगती कशी शंका झाले. त्यात बोचणारी गोष्ट एकच होती की, या शिक्षण संस्थांमध्ये अधिक पैसे मोजून प्रवेश घ्यावा लागत होता. एवढे पैसे देऊ न शकणारे तरुण उच्च शिक्षणापासून आजही वंचितच राहतात.

शासकीय महाविद्यालयांसाठी अर्थसंकल्पात कमी तरतूद असल्याने या महाविद्यालयाची अवस्था चांगली नाही. अर्थात सरकारी क्षेत्रातील काही संस्थांनी अशाही स्थितीत आपला दर्जा उच्च प्रतीचा राखला आहे. तसेच जागतिक स्तरावर स्वतःचा दरारा स्थापित केला आहे. पण आय.आय.टी. किंवा आय.आय.एस. यासारख्या संस्था नव्याने निर्माण करणे आम्हाला शक्य झालेले नाही. अर्थात अनेक नवीन खासगी शिक्षण संस्थांचा शैक्षणिक दर्जा उच्च प्रतीचाच राहिला आहे. त्यामुळे आपल्या देशात दोन तऱ्हेच्या शिक्षण संस्था समांतर वाटचाल करतांना आढळून येतात. कमी फी असलेल्या सरकारी शिक्षणसंस्था आणि अधिक फी घेणाऱ्या खासगी संस्था. या स्थितीत लोकांची मात्र अशी अपेक्षा आहे की, सरकारनेच नव्या क्षेत्रात शिक्षण संस्था निर्माण कराव्यात, त्यामुळे वंचितांना चांगल्या तऱ्हेचे शिक्षण कमी पैशात उपलब्ध होऊ शकेल. पण बाराव्या पंचवार्षिक योजनेतही त्यासाठी कोणतीच तरतूद केली नसल्याने त्याविषयीच्या अशा फोल ठरल्या आहेत.

पूर्वीच्या काळात रस्ते, पूल विमानतळ यांची उभारणी ज्याप्रमाणे खासगी-सरकारी भागीदारीतून करण्यात आली त्याचप्रमाणे शिक्षण आणि आरोग्यसेवेतही अशा तऱ्हेची भागीदारी करण्यात यावी असे योजना आयोगाचे म्हणणे आहे. बारावी पंचवार्षिक योजनेमध्ये पंचवार्षिक योजनेच्या मसुद्यात स्पष्टपणे सांगण्यात आले आहे की, यापुढे खासगी आणि सार्वजनिक संस्था या आरोग्याच्या क्षेत्रात तरी एकमेकांशी स्पर्धा करतील. सरकारी इस्पितळात रोग्यांच्या संख्येच्या आधारावर डॉक्टरांना वेतन मिळेल.

शिक्षणाच्या क्षेत्रात प्राथमिक शिक्षण हीच केवळ सरकारची जबाबदारी आहे असे समजण्यात आले आहे. याचाच अर्थ नंतरच्या शिक्षणाच्या जबाबदारीपासून सरकारने आपले हात झटकले आहेत. बाराव्या पंचवार्षिक योजनेत शिक्षणाच्या क्षेत्रात सार्वजनिक खासगी सहकार्याचे मॉडेल लागू करण्याचा जो विचार बोलून दाखविण्यात आला आहे. त्याचा अर्थ हाच आहे. त्याला 'नॉट फॉर प्रॉफीट' असे गोंडस नाव देण्यात आले आहे. याचा अर्थ यापुढे सर्व शिक्षणसंस्था या सार्वजनिक-खासगी भागीदारीतूनच उभ्या राहतील व किमान नफा हेच त्यांचे उद्दिष्ट राहिल.

शिक्षणाच्या क्षेत्रात खासगीकरण आणल्यामुळे शिक्षणाचा दर्जा सुधारला असे जगात कुठेच आढळून येत नाही. जगातील अधिकांश देशात जी.डी.पी. च्या सहा टक्के खर्च शिक्षणावर करण्यात येतो. भारतात तो 3.1 टक्के इतका आहे. शिक्षणावरील खर्चात वाढ करून तो जी.डी.पी. च्या 6 टक्के करा अशी मागणी करण्यात येत असली तरी सरकार मात्र त्याकडे दुर्लक्षच करीत आहे. आरोग्य विभागाने देखील आरोग्य सेवेवर अधिक खर्च करण्यासाठी बाराव्या पंचवार्षिक योजनेत अधिक तरतूद करण्यात यावी अशी मागणी केली होती. या योजनेतील शिक्षणाविषयीच्या मसुद्याबद्दल शिक्षण विभागाने नाराजी देखील व्यक्त केली आहे. तसेच या मसुद्यात बदल करण्यात यावा अशी मागणी केली आहे. पण योजना आयोगाने त्या मागणीकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष केले आहे. उलट शिक्षण क्षेत्रात खासगी क्षेत्राकडे हस्तांतरित करण्याची तयारी योजना आयोगाने चालवली आहे. पण मानव संसाधन मंत्रालय हे मात्र त्याबाबत मन मिळून बसले आहे.

योजना आयोगाच्या कथनानुसार सध्या देशातील 30 टक्के जनता दारिद्र्य रेषेच्या खालीच आहे. योजना आयोगाच्या कथनानुसार शहरी क्षेत्रात प्रतिव्यक्ती प्रतिदिन रु. 32 आणि ग्रामीण भागात प्रतिव्यक्ती प्रतिदिन रु. 26 यापेक्षा अधिक उत्पन्न असलेली कुटुंबे ही दारिद्र्य रेषेच्या वर असलेली कुटुंबेच समजण्यात येतील. पण वस्तुस्थिती अशी आहे की, लोकसंख्येचा फार मोठा भाग पोषक अन्नापासून वंचित आहे. तसेच मध्यम वर्गाचा फार मोठा भाग शिक्षण आणि आरोग्यसेवा यांच्या अभावाने ग्रस्त आहे. शहरात आणि गावात राहणारा सामान्य माणूस आपल्या मुलांना चांगले शिक्षण देऊ शकत नाही ही वस्तुस्थिती आहे. तसेच आजारी स्थितीत तो चांगल्या इस्पितळात जाऊन स्वतःवर इलाज करू शकत नाही.

अशा तऱ्हेने शिक्षण आणि स्वास्थ्य याबाबत त्याला दुरवस्थेचा सामना करावा लागत आहे. ग्रामीण भागात शिक्षण देण्यासाठी चांगले शिक्षक नाहीत आणि इलाज करण्यासाठी डॉक्टर उपलब्ध नाही अशी दारुण अवस्था आहे. कर्ज काढून मुलांना शिक्षण देणे आणि आजारपणात इलाज करून घेणे याशिवाय त्यांच्यासमोर अन्य पर्यायच शिल्लक नाही. एकूणच आर्थिक उदारीकरण आणि जागतिकीकरण आणि जागतिकीकरणाच्या प्रभावामुळे शिक्षण आणि आरोग्य हे दोन्ही विभाग हळूहळू खासगी क्षेत्राच्या हातात जात असून ही दोन्ही क्षेत्रे सामान्य माणसाच्या आवाक्याच्या बाहेर जात आहेत.

कु. मोनिका कांबळे
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

* * *

येते तुमच्या मागून....

ज्येष्ठ नागरिक स्त्रिया – ज्यांचे संसार संपले आहेत. समोर कुठलंच आव्हान नाही. स्वप्न रंगविण्याचे दिवस नाहीत. कुणी म्हातारे पती-पत्नी लेक-सुनेसोबत राहतात, कुणी स्वतंत्र, तर कुणी नाइलाजाने वृद्धाश्रमात उर्वरित आयुष्य जगतात.

पूर्वी समाजात सौभाग्य लेणं घेऊन निधन होणे म्हणजे अहोभाग्य. सवाष्ण गेली व देवांत जाऊन बसली. हिरव्या पातळातील शवयात्रा दिसली की, बायका मनोभावे प्रार्थना करीत, परमेश्वरा, मलाही असेच भाग्य लाभू दे. पूर्वी एकत्र कुटुंबपद्धती होती. म्हातारपणी पत्नी आधी गेली तरी पुरुषांचे जेवणाचे हाल होत नव्हते. भरल्या कुटुंबात पोटाला घासभर अन्न मिळायचे, आजारपण आल्यास सेवाशुश्रूषाही व्हायची.

परंतु, आता कुटुंब व्यवस्था बदललेली आहे. एकत्र कुटुंब पद्धती असली, तरी स्त्रिया नोकरीमुळे घराबाहेर असतात. मुले परदेशी असल्यामुळे काही ठिकाणी दोघेच राहतात. दोघेच एकमेकांना कंपनी, आधार देत जीवन जगतात. नवरा आजारी असेल, एखाद्या असाध्य रोगाने ग्रासले, तर ती म्हातारी स्वतःकडे दुर्लक्ष करून त्याची सेवा, खाणे-पिणे, औषधे वगैरे नीट सांभाळते. त्याच वेळी मनात विचार येतो. 'माझ्यानंतर हयांचे कसे होईल? हयांची काळजी कोण घेणार?' जीव कासावीस होतो. आयुष्यभर हिरवा चुडा लेवून सरणावर चढावे, अशी मनोकामना करणारी ही स्त्री, परमेश्वरांनी माझ्या आधी हयांना ने, विधवेच्या जीवनाची दुःखद कहाणी, व्यथा, समाजात उपेक्षित जीवन – सर्व सहन करण्याची तिची तयारी असते. परंतु माझ्यानंतर हयांचे कसे होईल? आयुष्यभर हयांच्या आवडी-निवडी जपल्या, शब्द झेलले. माझ्यानंतर त्यांचे कोण ऐकणार? आपल्याकडे कुणाचे लक्ष नाही, ही दुःखद भावना हे कसे सहन करणार? हयांच्या उपरण्याशी पदराची गाठ मारून गृहप्रवेश केला. पतीशी, त्यांच्या कुटुंबाशी एकरूप झाले. सावलीप्रमाणे त्यांच्यामागे उभी राहिली. नोकरी, संसार, आले-गेले, सर्व सांभाळले. स्वतःचे अस्तित्व विसरले. संसारात भांडणे, वादावादी झाली, परंतु पडती बाजू मीच घेतली. पेल्यातील वादळ शांत करण्याची जबाबदारी माझीच. आज आम्हीपण थकल्या आहोत. तरीसुद्धा सुनेने, पंडितने स्वयंपाक केला तरी हयांच्यासाठी पातळ वरण, कडी आहे की नाही हे बघणारच. रात्री झोपताना औषध घेतली ना, हा प्रश्न रोज विचारणार. पाण्याच्या तांब्या पलंगाजवळ आणून ठेवणार. लग्नकार्य कुठंही जा, काळजीने पत्नीचा एक डोळा पतीवर असणारच.

स्त्री क्षणाची पत्नी असून जन्माची माता आहे. आपल्या लोकांचे हाल तिला कसे बघवेल? स्त्री एकटी मागे राहिली तर भजन, संसारातील कामे वगैरेमध्ये मन रमवेल. पुरुष स्वतंत्र आहे असे आपण म्हणतो. परंतु सकाळी उठल्यापासून रात्री झोपेपर्यंत तो पत्नीवर अवलंबून असतो. तिच्या सावलीची त्याला सवय झालेली असते. म्हातारपणी बायको म्हणजे सखी, मैत्रीण असते. आपण खूपदा वृद्ध जोडपे बघतो. एकमेकांच्या आधाराने रस्ता ओलांडतात. पाणीपुरीची एक प्लेट दोघे निःसंकोचपणे ठेल्यावर खाताना दिसतात.

पत्नीच्या निधनानंतर पत्नी रडून त्याच्या आठवणी दुसऱ्यांना सांगून मन मोकळे करते. परंतु पती रात्रीच्या काळोखात तिचा फोटो उराशी घेऊन मूक अश्रू ढाळतो. बायकोशिवाय तो एकाकी, केविलवाणी दिसतो. क्षणाची पत्नी व जन्माची माता असलेल्या स्त्रीला, पुरुषांचे हे हतबल जीवन बघवत नाही. म्हणूनच ती निःस्वार्थीपणे, निरागसपणे, स्वतःला दुःखाच्या खाईत लोटत म्हणते – “येते तुमच्या मागून.....”

वैभव गोडघाटे
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

धरती

हे देवा, तू बनवलेली ही धरती किती सुंदर
नव-नवीन आणि वेगवेगळ्या प्रकारचे
एक नाही तर कितीतरी अनेक रंग
कोणी गुलाबी म्हणतात
तर कोणी जांभळा, तर कोणी लाल
तापलेल्या उन्हात
हे देवा, तुझे चंद्रासारखे अंग
गार वारा वाहतो
मंगलप्रसंगी, सणांप्रसंगी
पूजेच्या वेळी
हे देवा, पिंपळही
तुझे रूप बनते
तुझ्याच रंगाने रंगलेले पक्षी
निळ्या आकाशाला सुंदर बनविते
तुझेच गाणे पोषिंद्याची सोबत बनती
हे देवा, तुझी पृथ्वी ही खूप आनंदी.....

हिमांशू बोकडे
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

आई

जगापेक्षा न्यारी आई
सर्व सुख देते आई
चालणे आम्हांला शिकविते आई
ध्येय आम्हांला दाखविते आई
सर्वात गोड शब्द आहे आई
जगात सर्वात अनमोल आहे आई
घास आम्हांला भरविते आई
अंगाई गाऊन झोपविते आई
जगापेक्षा न्यारी आई
सर्व सुख देते आई

कु. साक्षी ईलकर
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

प्रेमविरह

मन मंदिरात आज माझ्या
भावनांचे रंग गडद झाले
प्रितीच्या विरहाने
भविष्य क्षणभंगूर झाले ॥ 1 ॥

माझ्या मनी तिच्या स्मृतीच्या
लक्ष-लक्ष तेवती ज्योती
न कळत आले स्मृतीपटलांवर
आठवणीचे मधुर मोती ॥ 2 ॥

मधुर चांदण्यात त्या न्हाऊन निघता
प्रेमदल स्फुल्लींग झाले
मन मंदिरात माझ्या
भावनांचे रंग गडद झाले ॥ 3 ॥

कु. राणी सलामे
बी.ए. भाग-1

संघर्ष अपयशाचा

आज हरलास म्हणून
रडू नकोस तू
उगाच चिंतेच्या घरात
जाऊ नकोस तू ॥ 1 ॥

पेटव पुन्हा मशाल
तुझ्याच जीवनकार्याची
अरे, सदैव साथ
तुला त्या महामानवांची ॥ 2 ॥

अरे, तुला शपथ आहे
त्या कष्टाळू प्रवृत्तीची
अरे हीच खरी संधी आहे
अपयशातून जग जिंकण्याची ॥ 3 ॥

आचल महादेव लांडे
बी.कॉम. अंतिम वर्ष

केवळ कागदी कायदे नकोत स्त्रियांबद्दल सकारात्मक मानसिकता गरजेची

विसाव्या शतकाच्या दृष्टीने विचार केला तर सामाजिक जीवनात आज बरेच परिवर्तन झालेले दिसते. स्वातंत्र्यपूर्व काळात महात्मा गांधीच्या प्रेरणेने स्त्रियांचा राजकरणात प्रवेश झाला. स्वातंत्र्य समरात महिलाही पुरुषांच्या खांद्याला खांदा लावून लढल्या. स्वदेशी आणि परक्या मालावरील बहिष्काराच्या चळवळीत स्त्रियांनी भाग घेतला. प्रसंगी त्यांनी तुरुंगावासही सोसला. स्वातंत्र्यानंतर औद्योगीकरणाचा वेग वाढला. खेड्यांचे शहरीकरण झाले. त्याचा एकूणच परिणाम भारतातील समाज जीवनावर झाला. तसेच स्त्री जीवनावरही त्याचे फार सखोल परिणाम झाले. स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर काळात स्त्रियांच्या कल्याणाच्या आणि सुरक्षिततेच्या दृष्टीने अनेक फायदे केले गेले. हया कायद्यांमुळे आज स्त्रियांच्या कौटुंबिक आणि सामाजिक जीवनात बरेच परिवर्तन झालेले आहे. काही कायद्यांमुळे महिलांना पुरुषांसारखे समान अधिकार मिळाले आहेत. तर काही कायद्यांमुळे महिलांवरील अत्याचार थांबविण्यासाठी झाले आहेत. सतीबंदीचा कायदा, संमती वयाचा कायदा, पुनर्विवाहाचा कायदा, बालविवाह प्रतिबंधक कायदा हे स्वातंत्र्यापूर्वी झालेले सामाजिक सुधारणांचे कायदे, हे स्त्रीला जाचक बंधनातून तिची सुटका करून तिचे परावलंबित्व नष्ट करण्यासाठी झाले. पण कायदे केले तरी समाजातील स्त्री पुरुषांची मानसिकता जो पर्यंत बदलत नाही. तोपर्यंत ते कायदे कागदावरच राहिलेले आहेत. भारतासारखा देश कायदे करण्यात पुढे आहे, पण अंमलबजावणीत मात्र मागे आहे. हुंडाबंदीचा कायदा होऊन बरीच वर्षे झाली. पण हुंडा न घेता झालेली लग्ने ही फारच थोडी असतात. कायद्यातून पळवाटा काढून हुंड्याची प्रथापूर्वी पासून अजूनपर्यंत चालूच आहे आणि पैशाच्या अतिरिक्त मोहामुळे मुलींचे हुंडाबळी जातात. यासाठी समाजातील मुलींबरोबरच मुलांचे त्यांच्या पालकांचे प्रबोधन करून हया हुंडारूपी दुष्ट रूढीला आळा घालता येईल आणि समाजात एक निकोप दृष्टिकोन ठेवता येईल. हुंड्याच्या दृष्ट रूढीच्या निर्मूलनाप्रमाणे त्याची कार्यवाही सुद्धा तितकीच महत्त्वाची आहे.

भारतीय समाजात दीर्घ काळापासून स्त्रियांना अपमानित केले आहे. खूप वर्षे स्त्रिया हया शोषणाचा शिकार झाल्या आहेत. पण आज महिलांच्या शिक्षणाचे प्रमाण खूप वाढले आहे. त्यांना आर्थिक स्वातंत्र्य मिळाले आहे. आज प्रत्येक क्षेत्रात स्त्रिया हया आघाडीवर आहेत. मग ते राजकारण असो, विज्ञान, तंत्रज्ञान, सैन्यक्षेत्र, क्रीडा, साहस, समाजकारण असो किंवा शैक्षणिक क्षेत्र असो. स्त्रिया हया पुढेच आहेत. पण तरीही तुलनेत ती संख्या फार कमी आहे. कारण अजूनही त्यांच्याकडे बघण्याचा समाजाचा दृष्टिकान म्हणावा तसा निकोप, निरोगी असा नाही आणि म्हणूनच महिला सबलीकरणाची आवश्यकता निर्माण झाली आहे. याचे कारण समाजाची दृष्टी आजही स्त्रियांप्रती दुय्यम आहे. पुरुष प्रधान संस्कृतीत पुरुषांचे वर्चस्व कायम राहावे हा यामागे मुख्य हेतू आहे. महिला सबलीकरणात अडथळा आहे तो पुरुषी अहंकाराचा व वर्चस्वाचा! ज्यावेळी हे वर्चस्व संपुष्टात येईल आणि स्त्री आणि पुरुष यांच्यात समान निर्णय क्षमता आहे. हे समाजमान्य होईल त्यावेळी खऱ्या अर्थाने महिला सक्षम होईल. अन्यथा एकीकडे यशाची एकएक शिखरे पादाक्रांत करीत असतांना महत्त्वाच्या निर्णय प्रसंगी तिच्या मताला कवडीमोल ठरविण्यात येते हे कितपत योग्य आहे? अनेक रोग्यांचा आजार दूर करणारी डॉक्टर महिला घरातील अथवा समाजातील संकट प्रसंगी डावलली जाते. ही समाजाची रोगट भावना दूर झाल्याशिवाय ती खरोखर सक्षम आहे असे कोण म्हणेल बरे?

कायदे करून आणि तुम्हाला सर्व अधिकारी आहेत असे म्हणून चालणार नाही तर त्या अधिकाराचा तिला उपयोग करू दिला पाहिजे. तरच ती सक्षम होईल. स्त्रियांसाठी काय चांगले काय वाईट आहे हे त्यांचे त्यांना ठरवू

घावे. तिच्यात निर्णय क्षमता आहे. पण तिला जर त्या क्षमतेचा उपयोगच करू दिला नाही आणि स्त्री ला योग्यायोग्य निर्णय करताच येत नाही म्हणून तिने पुरुषांच्या वर्चस्वा खाली राहावे असे म्हणणे योग्य नाही. स्त्रियांच्या समोरील हया समस्यांचा विचार करता असे दिसते की, स्त्रियांच्या समस्या हया काही अंशी समाजात आजही आहेत. त्यासाठी समाजाची मानसिकता बदलणे आवश्यक आहे. तसेच स्त्री ही बालपणापासूनच धीट, स्वावलंबी व काटक बनेल असे संस्कार तिच्यावर झाले पाहिजेत. स्त्रियांनीही आपण कुणाचेही साधन होऊ न देता, शोषणाला बळी न पडता अत्याचाराच्या पुढे मान चुकवता, आपल्या अधिकारांबाबत जागृत राहून आपल्या नव्या भूमिका स्वीकारल्या पाहिजेत. त्यासाठी आशावादी दृष्टिकोन स्वीकारून जीवन आनंदाने जगले पाहिजे. तरच तिच्या जीवनातील समस्या आणि आव्हानांना ती यशस्वीपणे तोंड देऊ शकेल. स्त्री इतकी वर्षे मान खाली घालून सर्व काही ऐकत असे. पण आज तिला आर्थिक स्वावलंबन प्राप्त झाले आहे. त्यामुळे समाजासमोर ती ताट मानेने उभी राहू शकते. पण नोकरी करणाऱ्या मिळवतीचीही काही दुःखे आहेत. ही दुःखे अन्यायाची, अत्याचाराची, पक्षपातीपणने दिली जाणारी वागणूक याबाबत आहेत. ती दुःखे व वेदना पुरुषांनी कमी करणे गरजेचे आहे. स्त्रीला स्वावलंबी जीवन व स्वतंत्र सामाजिक अस्तित्व हे समाजाला उपकारच ठरते. स्वातंत्र्यानंतरच्या कालखंडानंही तिला जर माणुसकीची वागणूक मिळत नसेल तर समाजाची प्रगती होऊ शकणार नाही, हे लक्षात ठेवले पाहिजे. कारण स्त्री मिळवती असली तरी सुद्धा तिला आई, गृहिणी आणि मिळवती स्त्री अशा तिहेरी भूमिका पार पाडायच्या लागतात. हया तिन्ही भूमिकांचा समन्वय तिने आपल्या जीवनात घालावा. अशी सर्वांचीच समजूत असते. पण हा समन्वय घालताना घरातील पतीचे व मुलांचे तिला योग्य सहकार्य व मार्गदर्शन मिळणे क्रमप्राप्त ठरते, अस मिळाले तरच तिचे जीवन सुसह्य होईल.

थोडक्यात, स्त्रीसक्षमीकरण म्हणजे तिला आर्थिक, राजकीय, प्रतिष्ठा देण्यापेक्षा सामाजिक, मानसिक, कौटुंबिक उन्नयन करणे ही सर्वस्वी समाजाची जबाबदारी ठरते. यासाठी पुरुषांनी पुढाकार घेऊन सिंहाचा वाटा उचलावा.

सौरभ लोणारे
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

* * *

जीवन

जीवन माझ असंच आहे
झ-याची उपमा त्याला आहे
कधी अडखळत, कधी खळखळत
वाट शोधीत चालायचे आहे ||1||

काट्याची सोबत करायची आहे
सागराशी पुन्हा जोडायचे आहे
हरवलं होत जे आधी
संघर्ष करून मिळवायचे आहे ||2||

माणुसकीला जपायचं आहे
घाव एकदा सोसायचा आहे
गाठ पडली मृत्यूशी जरी
बलिदानास समोर जायचं आहे ||3||

कु. कल्याणी बैस
बी. ए. विदतीय वर्ष

पर्यावरण आणि पर्यटन

पर्यावरण :- निसर्गामधील जीवन चक्रातील प्रत्येक प्राणी वनस्पती प्रजाती यातील काही प्रजातींना त्यांच्या अंगभूत सौंदर्यामुळे आपण महत्व देतो.उदा. वाघाचे सौंदर्य,देवमासा व हत्ती यांची विशालता, सारस पक्षाचे डौलदार थवे,जंगलातील मनमोहक हिरवळ, सागरांच्या लाटातील सामर्थ्य, हिमालयातील गगनचुंबी शिखरांची शांती इ.सर्व पर्यावरणामध्ये अंतर्भूत आहे.

शहरात बगीचे तसेच खुल्या मैदानांचे नगररचनेच्या दृष्टिकोनातून महत्व असते.याकडे विशेष लक्ष द्यायला पाहिजे. शहरातील उद्याने म्हणजे शहराची फुफ्फुसे यामुळे आपल्याला शुध्द हवा तसेच मनाला शांती मिळून मनोवैज्ञानिक स्तरावर प्रभाव पडतो. उद्यानामुळे हिरवळीचे शहरी भागात संतुलन राखले जाते. ही उद्याने शारीरिक व मानसिक स्वास्थ्यासाठी अत्यावश्यक आहे.

पर्यटन :- एकीकडे महाराष्ट्र शासन निसर्ग पर्यटन धोरण जाहीर करते.फार पूर्वीपासून वन विभाग विशेषतः राष्ट्रीय उद्यान अभयारण्य व व्याघ्र प्रकल्पाकडे पर्यटकांचा ओढा हा जास्तीत जास्त आहे. जे पर्यटन धोरण जाहीर झालेले आहे ते केवळ पर्यटकांकरिता ही स्थळे जैविक विविधतेची आश्रयस्थाने असल्यामुळे त्या सर्वांचे रक्षण करणे हे आपले सर्वांचे आद्य कर्तव्य आहे. कारण हे सर्व करित असतांना अतिशय जाणीवपूर्वक लक्ष दिले पाहिजे ते याकरीता की त्या-त्या राज्यामध्ये पर्यावरणचा कोणताही -हास न होता या निसर्ग पर्यटनाला जास्तीत जास्त प्रोस्ताहन दिले पाहिजे त्याकरिता त्याठिकाणी असलेल्या लोकांची जी संस्कृती आहे ती जतन करणे,पर्यटक आणि स्थानिक या दोघांनाही फायदा व्हावा असे धोरण ठरवणे आवश्यक आहे. हे करित असतांना पर्यावरण किंवा निसर्ग दूषित हीणार नाही याची नितांत आवश्यकता आहे.

प्रामुख्याने पर्यावरण आणि पर्यटन यांच्यामध्ये समतोल राखण्याचे काम सर्वप्रथम स्थानिक रहिवास्यांचे आहे.जसे मार्गदर्शक, सामान वाहक,माळी,दुकान मालक इ.यांनी आपआपले काम चोख बजावायला पाहिजे.

नेमके काय करायला पाहिजे.....तर त्यांनी पर्यटक आल्यानंतर त्यांना सर्वप्रथम पर्यावरण दुषित होणार नाही याविषयी कोणती काळजी घ्यावी. याबद्दल तोंडी तसेच लिखित स्वरूपात सूचना द्याव्यात केवळ सूचना देवून चालणार नाही तर त्या सूचनांचे तंतोतंत पालन होत आहे किंवा नाही याकडे सर्वांनी कटाक्षाने लक्ष पुरविले पाहिजे.

कु. विशाखा सोनकुसरे
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

* * *

पर्यावरण आणि निसर्ग

पर्यावरण—निसर्ग यांचा एकमेकांशी काय संबंध आहे हे सर्वप्रथम बघणे अपरिहार्य आहे.यांचा परस्परांशी अतिशय घनिष्ठ संबंध आहे.हे सर्व बघत असतांना मनामध्ये एक प्रश्न निर्माण होतो.सर्वप्रथम निसर्ग की सर्वप्रथम पर्यावरण?या दोन्ही गोष्टी एकच आहेत असे मला वाटते.कारण निसर्गातच या सर्व गोष्टी अंतर्भूत आहेत जमीन,झाडे, नदी, नाले,समुद्र,वायू,प्रकाश,अंधार,ध्वनी,,पशू,पक्षी,मानव इ.सर्व गोष्टी निसर्गामध्ये आहे आणि त्या कायमच्या तिथेच राहणार. आमचा आणि आमच्यासारख्या प्राणी मात्रांचा अंत होईल.परंतु काही जरी झाले तरी निसर्ग हा कुठल्या नि कुठल्या स्वरूपात आपले अस्तित्व ठेवणारच त्यावर कुणी मात करूच शकत नाही.विज्ञानानी कितीही प्रगती केली तरी देखिल त्याने मात केली नाही आणि तो करूही शकणार नाही. तेव्हा आम्ही या निसर्गातच जन्माला आलो—इथेच वावरणार आणि संपणारही इथेच.या मातीतूनच निर्माण झालो...या मातीतच जाणार हे सूत्र सर्वच सजीव—निर्जिवाच्या बाबतीत सत्य आहे.तेव्हा खरा प्रश्न असा आहे की,जी—जी काही निर्मिती या ठिकाणी झाली तिचे संतुलन कसे साधल्या जाईल,सौंदर्य कसे वाढविता येईल याकडे लक्ष देणे अनिवार्य आहे याकरिता आमच्या समोर जी बाब येते ती म्हणजे सभोवतालचे वातावरण अर्थातच 'पर्यावरण' हे पर्यावरण कसे टिकून राहील,तिचे रक्षण कसे करता येईल. या विषयीचे सर्वप्रथम ज्ञान असणे आवश्यक आहे. अर्थातच पर्यावरण काय आहे हे समजून घेणे अत्यावश्यक आहे.

मुळातच निसर्ग सुंदर आहे त्याची सुंदरता टिकवून ठेवणे आणि त्या सौंदर्यात वाढ करणे हे आपल्या सर्वांचे आद्य कर्तव्य आहे. आज पर्यावरणाविषयी संपूर्ण समाज जागृत होत चालला आहे तसे प्रयत्न सर्वत्र—सर्व माध्यमातून होत आहे.

पर्यावरणातील समतोल बिघडविण्याकरिता कोणत्या प्रमुख गोष्टी कारणीभूत आहे.

लोकसंख्या — नैसर्गिक संसाधनाच्या —हासासाठी वाढती लोकसंख्या व विकास प्रक्रिया जबाबदार आहेत. तेव्हा वाढत्या लोकसंख्येमुळे विकसनशील देशात पर्यावरणासंबंधी निर्माण झालेल्या अनेक समस्या या वाढत्या लोकसंख्येशी संबंधित आहे. जसे अनेक देशांमध्ये अन्नधान्याची समस्या ही कायमची डोकेदुखी होवून बसली आहे. कारण एकीकडे धान्याची उत्पादन क्षमता कमी तर दुसरीकडे लोकसंख्येतील वाढ या लोकसंख्यावाढीमुळे ग्रामीण भागात शेतजमिनीच्या वाटण्या होवून बेरोजगारीचे प्रमाण फार मोठ्या प्रमाणात वाढत आहे.

प्रदूषण — सभोवतालच्या परिसरातील अनावश्यक बदलामुळे प्राणी,वनस्पती,व मानवावर होणा—या घातक परिणामाला प्रदूषण असे म्हणतात.

पर्यावरणाला हानी पोहोचवणारी प्रदूषके घन,द्रव,किंवा वायुरूप पदार्थात आढळून येतात या प्रदूषणाची मात्रा मर्यादेपेक्षा जास्त झाल्यास प्रदूषणाची समस्या उदभवते जळावू लाकडांच्या उपयोगामुळे वायू प्रदूषण त्याचप्रमाणे झाडे कापल्यामुळे जंगलातील व इतरत्र झाडांची संख्या कमी झाल्यामुळे वातावरणात पडलेला फरक तर दुसरीकडे पेट्रोल व डिझेल यांच्या वापरामुळे वातावरणात खनिज इंधनाच्या धुरामुळे धुके निर्माण झाले. नैसर्गिक कारणामुळे जे प्रदूषण होते परंतु ते अल्पकाळ टिकणारे असते तर या उलट मानवनिर्मित प्रदूषके वातावरणात दीर्घकाळ टिकून राहतात व वातावरणात कायमस्वरूपी बदल घडून आणतात. वायू प्रदूषणामुळे कॅन्सर,अस्थमा,फुफ्फुसातील दाह या सारखे घातक रोग होवू शकतात.

हे सर्व परिणाम होवू नये याकरिता काय करावे व काय करू नये

काय करावे :- नैसर्गिक संसाधने अपुरी पडणार नाही याची काळजी घ्यावी पृथ्वीच्या वातावरणाचे तापमान वाढणार नाही, वृक्षांची कापणी होणार नाही, पाण्याचा अपव्यय होणार नाही इ. काळजी घेणे आवश्यक आहे.

काय करू नये :- अगदी साप्या भाषेत सांगायचे म्हणजे आपणच आपल्यापासून कृतीयुक्त सुरुवात करावी. सर्वप्रथम कुठलीही घाण, कचरा कुठेही टाकू नये. थूंकू नये, जास्त मोठा आवाज करू नये, वृक्षांची अनावश्यक तोड करू नये. पाण्याचा अपव्यय करू नये, कीटकनाशकांचा अतिप्रमाणात वापर करू नये, लाकूड व कागद यांचा जास्त वापर करू नये, दिवे पंखे निरर्थकपणे वापरू नये, प्लास्टिक पिशव्यांचा वापर टाळा. पर्यावरणाचे रक्षण तुमच्यापासूनच सुरु होते याची खात्री बाळगा. सकारात्मक कृती करूनच आपण आपले जग अधिक सुंदर बनवू शकतो.

कु. करिश्मा व्यंकटकर

बी. कॉम. द्वितीय वर्ष

* * *

कॉलेज डे

सूर्य उगवला की सुरु होते धडपड
कॉलेजला जाण्याची मोठी होते गडबड
आई बाबांना मुले देतात टोपी
कॉलेज मध्ये फंक्शन आहे रक्कम द्या मोठी
लेक्चर सोडून कॅन्टीनमध्ये करतात गर्दी
मित्र-मैत्रिणीं सोबत करतात गप्पा गोष्टी
मुली दिसल्या की मुले करतात गडबड
जिच्या-तिच्या मागे करतात धावपळ
अभ्यास करीत नाहीत मग, होतात नापास
तिला मिळविण्यास करतात ते उपवास
असं असतं कॉलेजचं लाईफ
शेवटी त्याला प्रेयसी ना मिळते वार्डफ

देवदत्त ढोबळे
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

॥ आई ॥

आई घरात जळता दिवा असते ।
आई निःस्वार्थ प्रेमाची दवा असते ।
आई घरात खेळती हवा असते ।
आई ईश्वर रुपी मायमूर्तीचे नाव असते ।
आई जीवनाचा एक अध्ययन कक्ष असते ।
आई एक घरकाम करणारी बाई नसते ।
आई मूलबाळ सांभाळणारी दाई नसते ।
आई फक्त आईच असते
ज्याला आई नसते त्यालाच कळते
आई म्हणजे काय असते.
"स्वामी तिन्ही जगाचा आई विना भिकारी"

कु. नैना निकोडे
बी. कॉम. द्वितीय वर्ष

रानभाजी 'तरोटा'

भारतात प्राचीन परंपरा आहे. त्यात अनेक भाज्या, फळे, फुले झाडांची मुळे, झाडांच्या साली इत्यादींचा आहारात व औषध म्हणून उपयोग केला जातो. त्यापैकी एक वनस्पती तरोटा आहे. हिला 'टाकळा', 'तरवटा' असे सुध्दा म्हणतात. ग्रामीण व आदिवासी भागात तरोटा या वनस्पतीचा उपयोग आहारात केला जातो.

भारतात आढळणारे हे एक औषधी झुडुप आहे. ही वनस्पती पावसाळ्याच्या सुरुवातीला जंगले, रस्त्याच्या कडेला, माळरानावर, पडीक जमीनीवर उगवते. या झुडुपाची उंची साधारण एक ते दोन फुट असते व ह्याला पिवळ्या रंगाची फुले असतात. ही पचायला हलकी, चवीला तिखट, तूरट असते. कोवळ्या पानांची भाजी सर्व त्वचा रोगांवर उपयुक्त मानली जाते. पानांची भाजी उष्ण असल्याने शरीरातील वात व कफ कमी करते. एलर्जी, खाज, खरूज, इसब यावर तरोट्याच्या पानांचा उपयोग केला जातो. तर गजकर्ण झाल्यास झाडांची मुळे लिंबाच्या रसात उगाळून लावतात. लहान मुलांना दात निघतांना ताप येतो तेव्हा पानांचा काढा देतात. पानांची भाजी पोटातील जंतू बाहेर काढण्यास मदत करते. नेहमी खाल्ल्याने शरीरावरील चरबी कमी होते तसेच दमा, श्वास खोखला असल्यास मधासोबत पानांचा रस देतात.

मनुष्याच्या आरोग्यावर तरोट्याचा विपरीत परिणाम होत नाही. त्याचप्रकारच्या अनेक पालेभाज्या, फुलभाज्या, रानभाज्या निसर्गात आहेत ज्यांचे पोषणमूल्य अधिक असून त्याबद्दल शहरी लोकांना माहिती नाही यावर अधिक संशोधन होणे आवश्यक आहे.

कु. दर्शना लांजेवार
बी. ए. भाग -2

* * *

शेवट

स्वतः संपलं तरी
जगाला काही सोयरं सुतक नसतं,
त्यापेक्षा स्वतःच्या आनंदासाठी जगणं,
हितकारक असतं !
कितीही चांगले वागले तरीही
जगाच्या अपेक्षा कमी होत नाही !
जगाच्या आवडीनिवडी बदलायला
वेळ लागत नाही !

कु. राजश्री इवनाते
बी. ए. प्रथम वर्ष

चार ओळी आपल्या खेळाबद्दल

खेळ नाही फक्त, पुरुष आणि मुलांचा !
आधार आहे खेळाला, स्त्रिया आणि मुलींचा !!
राणीलक्ष्मी बाई आणि राजा छत्रपती !
राणीलक्ष्मी बाई आणि राजा छत्रपती !!
केला कोणी येथे जर, शक्तीचा नाद !
होतात त्याचे युक्तीने, सर्व गडी बाद !!
शक्ती पेक्षा येथे ठरते, युक्ती सर्वात श्रेष्ठ !
जिंकतो त्याला प्रेक्षक म्हणतात, तूच होता बेस्ट !!
पाडले प्रशिक्षकाने, हि-यासारखे पैलू !
बनले गेले आक्रमक, संरक्षक अष्टपैलू !!
खेळाचा खेळ खो-खो

कु. रजनी दिलीपराव दुधपचारे
बी.कॉम. तृतीय वर्ष

वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे

संपूर्ण विश्वाला वृक्षांची आवश्यकता आहे. मानवाच्या तीनही गरजा वृक्षांमुळेच पूर्ण होतात. मानवजात व प्राणी यांना आवश्यक असणारा प्राणवायू वृक्षांद्वारेच प्राप्त होतो. भारत वैविध्यपूर्ण व संपन्न देश आहे आज मात्र हे चित्र बदललेले दिसते. मानवाने स्वतःच्या स्वार्थापायी निसर्गाचे अतोनात नुकसान केले आहे. मानवी कृत्यामुळे पर्यावरणाचा समतोल खूप ढासळला ज्यामुळे सजीव सृष्टीचे भवितव्य धोक्यात आले आहे. पर्यावरणाचे संतुलन राखण्यासाठी जंगल 31 टक्के असणे आवश्यक असते परंतु आज ते आपल्याकडे 21 टक्केच असल्यामुळे जंगलतोड थांबविणे, वृक्षारोपण व वृक्षसंवर्धन ही काळाची गरज आहे. वृक्षारोपणामुळे आपल्या भावी पीढीला संरक्षण मिळेल. आज विकासाच्या नावावर रस्त्याच्या दुतर्फा असणारी मोठ मोठ्या झाडांची कत्तल केली गेली. सिमेंटची जंगले उभी झाली परंतु दुप्पट झाडे लावण्याची जबाबदारी कुणी घेतली नाही हे आपले प्रमुख उद्दिष्ट व त्या लावलेल्या झाडांची जोपासना करणे हे कर्तव्य असावयास हवे होते.

झाडे कमी झाल्यामुळे प्रदूषण मोठ्या प्रमाणात वाढते. वृक्ष हवेतील कार्बनडाय ऑक्साइड शोषून ऑक्सिजन उत्सर्जित करतो, ज्यामुळे प्रदूषणाचे प्रमाण कमी होते व प्रदूषण नियंत्रणामुळे मानवास गंभीर आजार होण्यापासून अटकाव करता येतो. वृक्षामुळे जमीनीची धूप थांबते, पाऊस वृक्षांवर अवलंबून असतो कारण ढगांना अडवून पाऊस पाडण्याचे कार्य वृक्ष करतात. पर्जन्यमान कमी झाल्यामुळे दुष्काळाची परिस्थिती निर्माण होते. वृक्षांमुळे प्राणीमात्रांना निवारा मिळतो. आज शहरांमध्ये जंगली जनावरांचा शिरकाव झालेला आहे. त्यांचा निवारा नष्ट झाल्यामुळे ते शहरांकडे धाव घेत आहे. पृथ्वीवरील जीवसृष्टीच्या संरक्षणाकरीता वृक्षतोड थांबवून वृक्ष लागवड व वृक्ष संवर्धन अत्यंत आवश्यक आहे.

प्रदीप कोकोडे
बी. ए. प्रथम वर्ष

आयुष्य

आयुष्यभर सोबत असून
जवळ कधी बसत नाही
एका घरात राहून आम्ही
एकमेकास दिसत नाही || 1 ||

हरवला 'मी' आपापसातला
जिव्हाळयाचा संवाद
एकमेकांस दोष देऊन
नित्य चाले वाद-विवाद || 2 ||

धाव-धाव धावते आहे
दिशा मात्र कळत नाही
हृदयाचे पाऊल कधी
हृदयाकडे वळत नाही || 3 ||

इतकं जगून झालं आहे
जगायला वेळ नाही
जगतो आहे कशासाठी
कशाला कशाचाच मेळ नाही || 4 ||

क्षण एक येईल असा
घेऊन जाईल हा श्वास,
अर्ध्यावर थांबलेला
असेल जीवन प्रवास || 5 ||

अजूनही वेळ आहे
थोडे तरी जगून घ्या,
सुंदर अशा जगण्याला
मानवतेच्या दृष्टीने बघून घ्या || 6 ||

कु. सुकन्या एच. रायकवाड
बी.कॉम. भाग-1

मैत्री

मी काही ज्ञानी व्यक्ती नाही की जो आपल्या चातुर्याने मैत्रीची व्याख्या करू शकतो किंवा याबद्दल स्पष्टीकरण देऊ शकतो. तरी सुध्दा मला मैत्री ही मनुष्याच्या जीवनातील अत्यंत महत्वाचा घटक वाटतो म्हणून मैत्रीच्या संदर्भात माझ्या मनातील हे मनोगत.

माझ्या माहितीनुसार महान साहित्यिक किंवा महान शास्त्रज्ञ यांनी मैत्रीची व्याख्या व्यापक स्वरूपात करू शकले नाही. मैत्रीला समजून घेण्याकरिता वेगळ्या स्पष्टीकरणाची काहीही गरज नाही कारण की, सारे जगच यात समाविष्ट आहे. मैत्रीची किंमत मोजता येत नाही. ती अशी एक अनमोल वस्तू आहे की फक्त तिला जपूनच ठेवता येते.

मैत्री म्हणजे ती काही क्षणाची नसते तर ती चिरंतन टिकणारी अनंत काळाची प्रक्रिया आहे. त्यामध्ये ती आपल्या चुका मागे न सांगता तोंडावर सांगते आणि स्तुती तोंडावर न करता मागे करते तिच खरी मैत्री. एकमेकांना समजून घेणे ती खरी मैत्री. मैत्री हा मनुष्याच्या जीवनातील असा घटक आहे की ज्याला आपल्या भुतकाळाबद्दल माहिती असते. आपल्यावर भविष्यात विश्वास ठेवतो आणि वर्तमानस्थितीत तुम्ही जसे असाल तसे तुम्हाला स्वीकार करतो.

खरी मैत्री तीच जी सारे जग जेव्हा तुमची साथ सोडते तेव्हा सुध्दा ती सतत तुमच्या करिता कार्यरत असते. तुमच्या सहकार्याकरिता धावत असते, जेव्हा आपण एखाद्या संकटात किंवा अडचणीत असतो तेव्हा आपल्याला त्या संकटातून किंवा अडचणीतून बाहेर काढण्याचा मार्ग शोधते. जीवनाच्या वाटेवर मैत्री ही खंबीर तीव्र बळकट मार्गदर्शक ठरते.

मैत्री ही जीवनातील प्रत्येक क्षणाला अत्यंत महत्वाची भूमिका पार पाडते. मनुष्य हा मैत्री शिवाय असा आहे जसा एखादा पक्षी हा पंखा शिवाय उडू शकत नाही. सुगंधा शिवाय फुलाला, व आत्म्या शिवाय शरीराला काहीही महत्त्व नाही. या जगात अत्यंत भाग्यवान मनुष्य जर कोणी असेल तर तो ज्याला ख-या मैत्रीची साथ लाभली असेल. मैत्री ही मनुष्याच्या जीवनाला मिळालेली एक दैवी देणगीच आहे.

कु. दिपाली शहारे
बी.ए. द्वितीय वर्ष

* * *

मन जिंकण्याची कला साध्य करा

1) दुस-यांच्या भावनांचा विचार करा :- मनुष्य हा एकमात्र असा प्राणी आहे की, ज्याला भावनांची अनमोल देणगी निसर्गाने प्रदान केली आहे. म्हणून भावनेवर आघात करून संवेदनहीन होण माणुसकी ठरू शकत नाही. या भावनामुळे माणसांना एकमेकाबद्दल प्रेम वाटत समाजातील प्रत्येक नातं संबंध यांच मूळ भावनेतच असते. तेव्हा तुमच्याबद्दल जर कोणीच चांगल्या भावना ठेवीत असेल तर त्याचा मान राखा.

2) सर्वांची काळजी घ्या :- आजच्या या स्पर्धेच्या युगात मनुष्य स्वार्थी झालाय हे खरे आहे पण थोडा वेळ दुस-यासाठी देखिल काढा आणि मग पहा आपण इतरांच्या हृदयावर कशाप्रकारे राज्य करतो ते नोकरी असो की कुठलीही सामाजिक नाते असो. आपल्या संपर्कात येणा-या लोकांची नेहमी काळजी घ्या. त्यांच्या जुन्या समस्या सोडविणे एखाद्या समारंभाच्या वेळी त्यांना भेट देण अशाप्रकारे छोट्या-मोठ्या गोष्टींनी आपण इतरांची मनं जिंकू शकाल.

3)गोड बोला :- गोड बोलण्याचा अर्थ असा निश्चितच नव्हे की, एकदाच साखरेचा मुलामा लावून बोलावे कडक आवाजात किंवा आदेशात्मक स्वराने आपण जे काम करू शकत नाही, ते काम मृदू आणि आदराने बोलून आपण करून घेवू शकतो.

4) सहकार्याची भावना ठेवा :- नेहमी दुस-यांना मदत करायला तयार रहावं तुमच्या स्वतःच्या कितीही समस्या असोत,पण दुस-यांच्या समस्या सोडविण्यास मदत केल्याने आपल्याला आत्मिक समाधान मिळते. हे समाधान आपली समस्या सोडविण्यात आपल्याला सहाय्य करेल.

5) दुस-याचे विश्वासू बना :- जेव्हा एखादी व्यक्ती आपल्यावर विश्वास ठेवून स्वतः बदल काही सांगते. तिच्या विश्वासाला तडा जावू न देणं ही आपली नैतिक जबाबदारी आहे.तिने विश्वासाने आपल्याला सांगितलेली गोष्ट तुम्हाला सांगणार नाही.असं झाल्यास आपलं त्या व्यक्तीच्या हृदयात निर्माण झालेलं स्थान उळमळीत होईल.

कु. करिश्मा ठाकरे
बी. ए. द्वितीय वर्ष

कोरोना

लाकडाऊन ने सर्व केले डाऊन ।
अर्थव्यवस्था ढासळली, कामे गेले राहून ।।

बरेच दानशूर बाहेर आले ।
सरकारला पैसा देण्याचे जाहीर केले ।।

निर्जीव वायरसचा झाला मग त्रास ।
कोरोनाचा रंगरूप नाही माहित खास ।।

कोरोना योद्धांनी केली मग सेवा ।
भारताने घातला एक आदर्श नवा ।।

भारत सरकारच्या प्रयत्नाने कोरोनाशी दिली लढत ।
मग वातावरणातील तापमान गेले वरवर चढत ।।

देशातील सर्व लोकांनी केली त्यावर मात ।
सर्व भारतीयांनी एकजूटीने राहणे हीच खरी बात ।।

आता मात्र एकच सांगते कोरोनामध्ये राजकारण नको ।
जीवनातील चढाओढ करून मनःशांती हवी स्पर्धा नको ।।

अमित उइके
बी. ए. तृतीय वर्ष

कोरोना

कोरोना तू माणसाला जगणे शिकवून गेला
माणसाला जीवन जगण्याचं तत्वज्ञान देऊन गेला
मानवी विकृतीला एक दणका देऊन गेला
कोरोना ! मानवतेची मशाल तू पेटवून गेला ॥ 1 ॥

जास्त काळ आम्ही घरात राहत नव्हतो
राहिलो तरी एकमेकांशी संवाद साधत नव्हतो
अशा दुरावलेल्या नात्याला लळा लावून गेला
कोरोना तू माणसाला जगणे शिकवून गेला ॥ 2 ॥

रुमाल न धरता खोकलायचे, कुठेही थुंकायचे
जेवण करण्याआधी हातपाय कधी धुवायचे ?
आता सॅनिटायझरचा तुटवडा तू करून गेला
कोरोना ! तू माणसाला जगणे शिकवून गेला ॥ 3 ॥

स्वच्छतेला आम्ही केलाही नव्हता स्पर्श
गलिच्छपणात राहण्यात किती वाटायचा हर्ष
अशा मानवाला स्वच्छतेचा मूलमंत्र देऊन गेला
कोरोना ! तू माणसाला जगणे शिकवून गेला ॥ 4 ॥

चंगळवादाला समाजात आले होते उधाण
माणसांच्या या जगात माणुसकीचे नव्हते भान
आधुनिकतेच्या नावाखाली फोफावत होती विकृती
कोरोना ! तू माणसाला स्मरून गेला भारतीय संस्कृती ॥ 5 ॥

मंदिर, मस्जिद, गुरुद्वारा, चर्च सारे पडले बंद
जातीवाद, धर्माधतेचा येईना आजकाल गंध
आंदोलने थंड पडली, मोर्चेही पेंगलेत शांत
सिमेवरचे भांडण मिटले ओसाड झाले प्रांत
खरी दहशत काय असते ती दाखवून गेला
कोरोना ! तू माणसाला जगणे शिकवून गेला ॥ 6 ॥

कृ. निकिता कैलाश ईलकर
बी.कॉम. भाग-2

स्वामी विवेकानंद : जीवन आणि कार्य

भारतीय संस्कृतीचा उपासक व उदात्त मानवतावादी तत्वज्ञ स्वामी विवेकानंद यांचा जन्म 12 जानेवारी 1863 मध्ये कोलकत्ता येथे विश्वनाथ व भुवनेश्वरी या दाम्पत्याच्या पोटी झाला त्यांचे शिक्षण कोलकत्ता येथे झाले. आपल्या मुलांनी वकील व्हावे अशी त्यांच्या आई-वडिलांची मनस्वी इच्छा होती, परंतु आई वडिलांची इच्छा मात्र पूर्ण झाली नाही.

शालेय जीवनापासून त्यांच्यावर पश्चात विचारांचा प्रभाव होता. महाविद्यालयीन शिक्षण घेत असतांना ते काही काळ ब्राम्हो समाजाकडे आकर्षित झाले होते. ब्राम्हो समाजातील विचारांच्या प्रभावामुळे त्यांना मूर्तिपूजा व बहुदेवतावाद त्यांना मान्य नव्हता. पुढे नोव्हेंबर 1881 मध्ये रामकृष्ण परमहंस यांच्याशी त्यांची भेट झाली ही भेट स्वामी विवेकानंदांच्या जीवनामध्ये आमूलाग्र परिवर्तन करणारी ठरली योगसाधनेच्या आधारे मोक्षप्राप्ती करून घेता येते या रामकृष्ण परमहंस यांच्या विचारांचा प्रभाव स्वामी विवेकानंद यांच्या जीवनावर पडला आणि त्यांनी रामकृष्ण परमहंसाचे शिष्यत्व स्वीकारले. आपल्या गुरुच्या विचारांच्या सहवासात वावरल्यामुळे ते सनातन हिंदू धर्म व त्यांचे अद्वैत तत्वज्ञान यांचे समर्थक बनले.

आपल्या गुरुच्या निधनानंतर अल्पावधीतच त्यांनी आपल्या गुरुच्या नावाने कोलकत्तातील वराहनगर येथे सप्टेंबर 1886 मध्ये 'रामकृष्ण मठ' ची स्थापना केली. अमेरिकेतील शिकागो या शहरात दि. 11 सप्टेंबर 1893 मध्ये जागतिक सर्वधर्मपरिषद भरली होती. या परिषदेमध्ये हिंदू धर्मातील अद्वैत तत्वज्ञानाच्या आधारे विश्वाला विश्वधर्माची जाणीव करून दिली. हिंदू धर्माची श्रेष्ठता व उदात्तता विश्व कल्याणाची जाणीव त्यांनी आपल्या ओघवत्या व प्रभावशाली वाणीतून जगासमोर मांडली. स्वामी विवेकानंद दोन वर्षे अमेरिकेमध्ये वास्तवास असतांना त्यांनी आपल्या देदीप्यमान तेजस्वी व्यक्तिमत्वामुळे आणि विद्वत्तेमुळे हिंदू धर्माचा महान संदेश लोकांपर्यंत पोहचविला.

स्वामी विवेकानंद हे ऑगस्ट 1895 मध्ये इंग्लंडला गेले असतांना त्यांच्या विचारधन, भावधन व अष्टपैलू व्यक्तिमत्वामुळे त्यांचे अनेक लोक शिष्य बनले इंग्लंडमधील क्यू. मार्गरेट नोबेल हिने स्वामीजीचे शिष्यत्व स्वीकारले हिंदू धर्माचा स्वीकार केला आणि पुढे त्या भगिनी निवेदिता म्हणून ओळखल्या जाऊ लागल्या विदेशी दौ-यामध्ये त्यांनी हिंदू धर्मातील अद्वैत तत्वज्ञानाचे महत्व लोकांना पटवून सांगितले. स्वामी विवेकानंदांनी अमेरिकेतील न्युयार्क या शहरामध्ये 1896 च्या फेब्रुवारी महिन्यात 'वेदान्त समिती' ची स्थापना केली विज्ञानाची अध्यात्माशी सांगड घातल्याशिवाय जीवनामध्ये प्रगती अशक्य आहे या विचारांची पेरणी त्यांनी समाजात केली अज्ञान, अंधश्रद्धा व दारिद्र्य ही आपल्या समाजातील अधोगतीची लक्षणे आहेत त्यावर विजय प्राप्त करायचा असेल तर वैज्ञानिक दृष्टिकोन स्वीकारणे ही काळाची गरज आहे हा जीवन जगण्याचा मानवी जीवन मूल्य मंत्र स्वामीजींनी समाजाला दिला.

समाजातील दीन, दलित, उपेक्षित आणि दुर्बल घटकांची सेवा करुन समाजसुधारणेच्या कार्याला प्रोत्साहन देणे या उदात्त भूमिकेतून 1 मे 1897 रोजी 'रामकृष्ण मिशन' या संस्थेची स्थापना करुन आपल्या गुरुवर्यांचा संदेश सर्वसामान्य जनतेपर्यंत पोहचविण्याचे महान कार्य स्वामीजींनी केले. जगामध्ये सर्व धर्मांच्या मुळाशी एकच ध्येय आहे परंतु ते ध्येय साध्य करण्याचे अनेक मार्ग आहेत. आत्मसाक्षात्कार घडवून आणण्यास मूर्तिपूजाही कारणीभूत ठरू शकते ही आपल्या गुरुवर्यांची शिकवण त्यांनी रामकृष्ण मिशन अनेक शाखा स्थापन करुन लोकांना पटवून दिली.

रामकृष्ण मिशनच्या आधारे त्यांनी धार्मिक कार्यालाच प्राधान्य दिले नाही तर दलित, पीडित जनतेचीही सेवा केली. सर्वसामान्य लोकांच्या कल्याणाची आस त्यांना लागलेली होती. रंजल्या-गांजल्याची सेवा करणे हा त्यांचा धर्म होता. रामकृष्ण मिशनच्या माध्यमातून जागोजागी अनाथाश्रम दवाखाने वस्तीगृहे यांची स्थापना करुन दुष्काळ, महापूर, रोगराई या नैसर्गिक आपत्तीच्या काळात संकटग्रस्ताना सहकार्याचा आधार दिला.

स्वामी विवेकानंदानी आपल्या कार्यातून ज्ञान व समाजप्रबोधनाच्या पाऊलखाना अधोरेखित केल्या. समाजामध्ये धर्माच्या नावावर चाललेला ढोंगीपणा, अज्ञान, अंधश्रद्धा, वाईट रुढी-प्रथा परंपरा, चालीरीतीचे परिमार्जन झाले पाहिजे तरच देशामध्ये राष्ट्रीय भावना व देशाभिमानाचे बीजारोपण करता येईल. आपापसातील दुरितांची भावना नाहीशी होवून प्रेमाची, आपुलकीची व मैत्रीची भावना वाढीस लागली पाहिजे यासाठी लोकांनी बुद्धीवाद स्वीकारला पाहिजे. स्वामी विवेकानंदाना विश्वभ्रमणातून भारताचा आत्मा गवसला आणि तो म्हणजे 'अध्यात्म' प्रचलित शिक्षणपद्धती ही भारताची अस्मिता नष्ट करणारी व गुलामगिरीचे बंधने लादलेली शिक्षणपद्धती होती या शिक्षणप्रणालीतून भारताचा बाह्य विकास जरूर होईल. परंतु अंतरंग मात्र विकसित होणार नाही. हे अंतरंग विकसित करण्याकरिता भारतीय शिक्षणाचा पाया अध्यात्म असावयास हवा कारण नैतिक व आध्यात्मिक मुल्यांच्या अधःपतनामुळे देशाचा -हास होतो ही बाब स्वामीजींनी सांगितली.

ब्रिटिशांचे शिक्षण हे माणूस घडविणारे नाही ते अभावात्मक आहे या शिक्षणाची पाळेमुळे आपल्या संस्कृतीशी कुठलेच नाते सांगत नाही. अशा शिक्षणपद्धतीचा स्वामीजींनी स्वीकार केला यावरून त्यांना अपेक्षित होते ते माणूस घडविणारे शिक्षण आध्यात्मिक आणि व्यावहारिक या दोन्ही दृष्टिकोनातून स्वामीजींनी शिक्षणाचा विचार केला स्वामीजींच्या मते "शिक्षण म्हणजे व्यक्तीमध्ये जे पूर्णत्व पूर्वीच विकसित झाले आहे त्याचे प्रकटीकरण" स्वामी विवेकानंदाच्या मते, 'धर्म हाच शिक्षणाचा पाया आहे.' धर्म म्हणजे आध्यात्मिकता. धर्म म्हणजे माणसा-माणसांमधील आध्यात्मिक व दैवी शक्तीची अभिव्यक्ती भारताचा आत्मा कोणता हे सांगताना ते म्हणतात, "या पवित्र मायभूमीच्या जीवनाचा पाया व कणा ऐकमेव धर्म आहे." ज्या शिक्षणातून माणूस स्वतःच्या पायावर उभा राहू शकतो तेच खरे शिक्षण. शिक्षणातून चारित्र्य निर्मिती झाली पाहिजे शिक्षण म्हणजे जीवनांची जडण-घडण, माणुसकीचे महात्म्य, आणि चारित्र्य संवर्धन यासाठी मानवी जीवनावर सदाचार व सद्विचाराचे संस्कार व्हायला पाहिजेत. उच्च शिक्षणाचा खरा फायदा जीवनातील समस्या निराकरणासाठी झाला पाहिजे.

कु दिव्या टेकाम
बी. ए. भाग 2

* * *

महाविद्यालयात मिळाली खेळाची प्रेरणा

जगातील प्रत्येक व्यक्तीच्या दैनंदिन जीवनातील त्यांच्या मुलभूत गरजा गरजेच्या असतात त्याचप्रमाणे माणसाचा माणसाच्या जीवनातील खेळ खेळणे हे सुद्धा खेळाबद्दलची उत्सुकता आहे. आता जगातील राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय खेळात पुष्कळ खेळ आहेत. पण मी महाराष्ट्रातील असल्यामुळे माझ्या मातीचा खेळ म्हणजे 'खो-खो' हा खेळ खेळण्याची मला फार आवड आहे. खो-खो खेळाचं नाव ऐकताच अंगात उत्साह निर्माण होतो. आता उत्साह म्हटला तर अंगातील स्फूर्ती, डोक्यातील खेळ जिंकण्याची आवड, डोक्यातील खेळाची योजना, चेह-यावरील उत्सुक आनंद, नाव ऐकताच उत्साह आलेला असतो. आता या खेळाबद्दल सांगायचे असे तर .....

मी 1 जुलै 2017 ला कॉलेज जाणे सुरु केले. मी कॉलेज मध्ये जात असतांना मला कॉलेज नवीन वाटायला लागले होते. पण रोज कॉलेजला जाणे नविन मित्र-मैत्रीण मिळालेत मग सर्वांची मजा-मस्ती मध्ये कॉलेज मध्ये मन रमायला लागले. एक दिवस आमच्या श्री निकेतन आर्ट्स आणि कॉमर्स कॉलेज मधील आमचे शारीरिक शिक्षण विभागाचे प्रशांत खळतकर सर यांनी आम्हाला खेळाबद्दल अतिशय सुंदर अशी माहिती पटवून दिली. सर्वात अगोदर त्यांनी आम्हा सर्वांना एकत्र बोलाविले. आणि त्यांनी आम्हा सर्वांना म्हटले की तुम्हाला खो-खो खेळायचे आहेत. त्यासाठी आपल्या सर्वांना एकत्र येवून संघ बनवायचा आहे. आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धा होतात त्यामध्ये तुम्हा सर्वांना 10 गुण सुद्धा मिळणार. आता गुण मिळणार म्हटलं की सर्व गुण प्राप्त करण्यासाठी अगोदर हात वरती करतात. सर्वांच्या चेह-यावर हसू येवून जाते. हया खेळासाठी सरांनी आम्हाला गेम पॅन्ट, टि-शर्ट सुद्धा दिला सराव करण्याकरिता आम्हाला कुठे यायचं हया बद्दल सुद्धा सांगितले आणि रोज सराव केल्यांनी शरीराची शारीरिक क्षमता वाढते हे सुद्धा सरांनी आम्हाला पटवून दिले. रोज सराव करणे, खेळणे, शरीराला स्फूर्ती मिळाली. सराव करता करता एक दिवस खो-खो स्पर्धा खेळायला गेलो त्यात आम्ही जिंकलो तर नाही हयाची आम्हा सर्वांना निराशा आली पण आमच्या प्राध्यापक प्रशांत खळकर सरांनी हारल्याने काही होत नाही रे, खेळात जिंकणे, हारणे होत असते जे जिंकतात ते जिंकणा-यांना जिंकण्याचा आनंद निर्माण करतात. असे आम्हाला सरांनी सांगितले हाच ध्यास आम्ही मनात ठेवून रोज सराव करुन दुस-या वर्षी आंतर-महाविद्यालय स्पर्धेत द्वितीय पारितोषिक मिळविले नंतर आमच्या श्री निकेतन कॉलेज मध्ये आमच्या टिमचे (समुहांचे) स्वागत करुन सगळ्या प्राध्यापकांनी आमचे अभिनंदन केले.

खो-खो संघामधील उत्कृष्ट खेळाडू आणि विद्यापीठ संघात माझी निवड झाल्याबद्दल माझं नाव कृ. रजनी दिलीपराव दुधपचारे असे वार्षिक पुस्तिका मध्ये फोटो आणि नाव देण्यात आले आता हया खेळाबद्दल मनात जिंकण्याचा ध्यास, जिद्द मनात निर्माण झाली होती जिंकण्यानेच नव्हे तर खेळात रुची आणण्याचा सुद्धा मनी ध्यास लागला होता. रोज सकाळी उठून खो-खो खेळाचा सराव पुन्हा संध्याकाळी सुद्धा खेळण्याचा सराव, खो-खो बद्दल उत्सुकता निर्माण होऊन प्रत्येक वेळी डोक्यासमोर खेळ व मनात खेळायचा ध्यास जागला. त्याबद्दल मी इंटरनेटच्या सहाय्याने खो-खो खेळा बद्दलची माहिती गोळा केली. इंटरनेट वर शोधल्याने खो-खो बद्दल भरपूर माहिती मिळाली त्यात खेळाचे कौशल्य, वैशिष्ट्ये खेळाडूंची नावे खेळा बद्दलची संपूर्ण माहिती मिळाली इंटरनेट मधून मिळालेल्या माहितीनुसार सांगायचे म्हटलं तर .....

खो-खो हा शब्द संस्कृत शब्द 'स्यु' या शब्दावरून घेण्यात आला आहे. ज्याचा अर्थ "उठा आणि बसा" "उठा आणि पळा" होतो. प्राचीन काळी खो-खो हा खेळ स्थावर खेळला जायचा म्हणून त्याला 'स्थेडा' असं देखील संबोधण्यात यायचं. इतर सर्व भारतीय खेळाप्रमाणे खो-खो हा खेळ देखील सुलभ, बिन खर्चाचा आणि भरपूर आनंद

देणारा खेळ आहे. परंतु हा खेळ खेळणा-यांच्या अंगी शारिरीक तंदुरुस्ती, ताकद, चपळता, आणि सहनशक्ती हे गुण असणं अत्यंत आवश्यक असतं. नियंत्रित गतीने समोरच्याला चकमा देणे. त्रासून सोडणे, आणि पळणे त्यामुळे हा खेळ फार रोमांच आणि उत्साह उत्पन्न करतो. खो-खो मुळे टिम सदस्यांमध्ये आज्ञापालन, अनुशासन, खेळातील कौशल्य, आणि निष्ठा यासारखे गुण निर्माण होतात भारतातील सर्वात लोकप्रिय आणि पारंपारिक खेळामधील एक "खो-खो" हा खेळ आज देखील पूर्वी प्रमाणेच आवडीने आणि उत्सुकतेने खेळला जातो. खो-खो खेळाबद्दल एक छोटस वाक्य माझ्या आईने मला म्हटले होते ते वाक्य मला सांगावसं वाटत.

"लहानपणी आई म्हणायची कपडे खराब होतील मातीत खेळू नको, आता आई म्हणते, होऊ दे कपडे खराब पण मातीतला खेळ मात्र सोडू नको "कारण खो-खो मुळे माझी एक वेगळी खो-खो खेळाडू म्हणून ओळख झाली. कॉलेज मित्र मैत्रीण घराजवळील परिसर, समाजात माझं नाव आणि माझ्या आई -बाबांच नाव मोठं झालं पाहिजे. परंतु प्रमाणपत्रा साठी नाही ! ते तर तू तुझ्या हिंमतीवर कमावले आहेस खो-खो ने तर तुला चांगले संस्कार, चांगले मित्र दिले तसेच बाहेरच्या वार्डट संगती पासून दूर ठेवले.

कु. हर्षना बारापात्रे

बी. ए. भाग-3

* * *

कोरोना वायरस

आला, आलारे हा आत्मा कोरोना वायरस
सर्व दुनियेत पडली, मृत प्रेतांची रास
कुणा कुणाचे हे पाप, आले या भरुन
कोण्या मानवाने केले, कोरोनाचे निर्माण
काय सांगू देवा तुला, माझ्या देशाची अवस्था
लॉक डाऊनच्या काळात, लोक तुडवित होते रस्ता
घरी जाण्याची तळमळ पाहून, मन येईं भरुन
एका लेकीन बापाले किती, मैल घरी नेले सायकल वरुन
पोलीसांच्या लाठया खाल्या, मायेन उपाशी
नशिब होते भावा त्या पोराचे
ज्याला भेटली अशी खुशी
बाळ होता कुशीत तरी, चालत होती माऊली
नाही भेटले अन्न-पाणी, ना झाडाची साऊली

घर-घर करीत भटकत होते लोक
पायी चालू चालू पायाला पडलिया भोक
घराकडे जाता जाता बैल, बापाने विकला
काय दशा सांगू भाऊ .....

बैल गाडीला आपल्या मुलालाच, त्याने जुंपला
काय असा भोग, नशिबात आला
स्वच्छ करु पर्यावरण, आणि करु स्वतःला
मग कसा येतो कोणता वायरस, पाहूनच घेऊ
नाही एकामेकाची तर, च्या मायला
त्या वायरसची जिरऊ
भाऊ-भाऊ म्हणून करु, लॉक डाऊनचे पालन
येईला असा दिवस एक, सण साजरे करु आनंदाना
लॉकडाऊन संपला तरी नको भावा, घरा बाहेर पडू
तुझ्याच कुटुंबाला येईल, थकवा रडू-रडू

कु. अश्विनी करडभाजने

बी.ए. भाग-3

कोरोनामुळे क्रीडा स्पर्धांना फटका

देशात क्रीडा संस्कृती रुजवून गुणवंत युवा खेळाडू घडविण्यासाठी केन्द्र शासन दरवर्षी विविध खेळांच्या राष्ट्रीय स्पर्धांचे आयोजन करीत असते. या स्पर्धांमधून खेळाडू आपले कौशल्य पणास लावून आपल्या खेळाचे उत्कृष्ट प्रदर्शन करून आंतर राष्ट्रीय स्पर्धेत सहभागासाठी आपली दावेदारी दाखवतो तसेच बक्षिसांची लयलूट करतो. यावर्षी तर खेळाडूसाठी सुवर्ण संधी होती कारण येत्या ऑगस्ट महिन्यात जपानची राजधानी टोकियो येथे ऑलिंपिक स्पर्धेचे आयोजन करण्यात येणार होते.

तसेच भारतातील सर्वात मोठी क्रीडा स्पर्धा National Game मे गोवा या राज्यात ऑक्टोबर महिन्यात आयोजित होणार होते परंतु फेब्रुवारी महिन्यात कोरोना नावाच्या व्हायरसने संपूर्ण जगाला हादरून सोडले. चीनच्या वुहान राज्यातून या कोरोना व्हायरसची सुरुवात झाली नाही म्हणता म्हणता त्याने सर्व जगाला व्यापून टाकले आणि त्याचा परिणाम संपूर्ण अर्थव्यवस्थेवर झाल्यामुळे सर्वच गोष्टींवर याचा परिणाम झाला त्यात खेळावर याचा फार मोठा परिणाम झाला, कोरोनाच्या अतिरेकामुळे ऑलिंपिक सारखी आंतरराष्ट्रीय स्पर्धा रद्द करण्यात आली. त्याचा परिणाम जगातील सर्व खेळावर झाला कारण चार वर्षांनी होणारी स्पर्धा म्हणजे खेळाडूंचे एक स्वप्न असते की ऑलिंपिक स्पर्धेत सहभाग घेणे जगातील प्रत्येक खेळाडूंच्या मनात हा विचार असतो त्यासाठी तो मेहनत घेत असतो आज या कोरोना मुळे जगातील सर्व खेळाडू मध्ये निराशा पसरली आहे. क्रिकेटचा विचार केला तर एप्रिल मध्ये होणारी आय.पी.एल. ही स्पर्धा कोरोनामुळे रद्द झाली त्यामुळे करोडो रुपयांचे नुकसान झाले खेळाडूंना आपल्या खेळाची चमक दाखविण्याची संधी गेली.

क्रिकेट मुळे ज्यांना रोजगार मिळत होता त्यांचा रोजगार गेला आय.पी.एल. रद्द झाल्यामुळे प्रेक्षकांची निराशा झाली कारण कोणताही खेळ हा प्रेक्षकाशिवाय खेळणे हा विचार एक खेळाडू करू शकत नाही. प्रेक्षक नसेल तर खेळाडू आपले कौशल्य कोणाला दाखविणार कारण प्रेक्षकांच्या उत्साहामुळे खेळाडूंचा खेळ बहरतो. कोरोना मुळे लॉक डाऊन ची घोषणा झाल्यामुळे सर्व व्यवहार ठप्प झाले आहे त्यामुळे खेळाडूंच्या विकासाला ब्रेक लागला आहे,

केन्द्र शासनाप्रमाणे राज्य शासन राज्यात क्रीडा संस्कृती रुजवावी म्हणून सतत कार्यरत असते. त्या अनुषंगाने आपल्या महाराष्ट्र राज्यात मार्च एप्रिल महिन्यात शासनाच्या वतीने दरवर्षी शिवछत्रपती चशक हॉलीबॉल, कबड्डी स्पर्धा, खाशाबा जाधव कुस्ती स्पर्धा व भाई नेरुरकर चषक खो-खो स्पर्धेचे आयोजन करण्यात येते. या स्पर्धेतून खेळाडूंच्या कौशल्याला वाव मिळून बक्षीसांची रोख रक्कम सुध्दा खेळाडूंना या स्पर्धेनिमित्त मिळत असते परंतु यंदा या स्पर्धा रद्द झाल्यामुळे खेळाडूंचा हिरमोड झाला आहे त्याचप्रमाणे भविष्यात होणा-या राष्ट्रीय स्पर्धेसाठी महाराष्ट्र संघाचे नेतृत्व करण्याची त्याची संधी त्यांना गमवावी लागली आहे. एकंदर पाहता खेळाडूंचा फार मोठया प्रमाणात तोटा या कोरोना मुळे झाला आहे.

खेळामुळे खेळाडूंना शासन 5 टक्के नौकरीत आरक्षण दिल्या जाते परंतु ती संधी सुध्दा यावर्षी गेली आहे, सांघिक खेळाचे सराव सुध्दा बंद असल्यामुळे खेळाडूंना त्रास होणार आहे. येणा-या स्पर्धेसाठी पुरेसा वेळ सरावाकरिता मिळणार नाही याची खंत खेळाडूंना भेडसावत आहे. एकंदरीत या कोरोनामुळे सर्व क्रीडा क्षेत्रात चिंतेचे वातावरण निर्माण झाले आहे.

विद्यापीठ स्तरावर होणा-या स्पर्धांवर सुध्दा याचा परिणाम होईल अशी क्रीडा क्षेत्रातील लोकांना भीती आहे. कारण विद्यापीठाच्या स्पर्धा सप्टेंबर पासून सुरु होतात त्यामुळे खेळाडूला तिन ते चार महिने सरावाला मिळत होते परंतु यावर्षी प्रवेश प्रक्रीया उशिरा होणार असल्यामुळे खेळाडूंना काळजी वाटत आहे. विद्यापीठाला सुध्दा आंतर महाविद्यालय स्पर्धा तसेच आंतर विद्यापीठ स्पर्धा घेतांना मोठी अडचण निर्माण होणार आहे. त्याचप्रमाणे महाविद्यालयात संघाचा सराव घेतांना नियमाचे पालन करावे लागणार आहे. या सर्व गोष्टींना खेळाडू किती सहकार्य करतात यावर महाविद्यालयातील क्रीडा विभागाचे भविष्य अवलंबून राहणार आहे. यात काही शंका नाही अशा प्रकारे कोरोना व्हायरस मुळे क्रीडा स्पर्धांना फटका बसला आहे.

लोकेश भांडवलकर
बी. ए. भाग.3

स्त्री जन्म

एक नाजूक टिचकी मारली की खळकन फुटणारं काचेचं भांड तसाच हा स्त्रीचा जन्म विधात्यान निर्माण केलेली ही सृष्टी हा निसर्ग, निसर्गाला सृजनशील बनविणारी या जगाला क्षमा अन् शांती याचा मूलमंत्र सांगणारी भविष्याला आपल्या ओटीत फुलविणारी अन् गतकाळात पदरात झुलवणारी स्त्री त्याने निर्मिली. या स्त्रीनिर्मितीचा विधात्याच्या हेतू काहीही असो. पण आज नियतीने एक वेगळ्याच दावणीला स्त्रीला बांधले आहे.

पिता रक्षति कौमार्ये

भ्राता रक्षति यौवने ।

रक्षति स्थसविरे पुत्रः

न स्त्री स्वातंत्र्य अर्हति ॥

या मनू उक्तीचा खरा अर्थ की, जीवनाच्या प्रत्येक वळणावर पुरुषाने तिला आधार द्यावा, तिला जपावं कारण.

यत्र नार्यस्त पूज्यन्ते

रमन्ते तंत्र देवता

परंतु याचा अगदी उलटाच अर्थ आज समाजान लावलेला दिसतो. स्त्री म्हणजे भोगवस्तू स्त्री म्हणजे अश्रू स्त्री म्हणजे करुणा.

स्त्री व पुरुष ही संसाराची दोन चाके आहेत. असे मोठ्या कौतुकाने म्हटले जाते. पण रथ नीट चालायला हवा तर ती चाके सारखी हवीत. यात कोणताही लहान मोठा असता कामा नये. संसारात स्त्री व पुरुष यांना समान हक्क, समान मान असतो का ? फार पूर्वीपासून आपल्याकडे स्त्री घर सांभाळत असे आणि अर्थार्जन करण्याचे काम पुरुष करीत असे. संसारगाडा चालविण्यासाठी केलेली ही कामाची विभागणी होती. पण यातूनच नकळत कमावणारा पुरुष प्रधान आणि शिजवणारी स्त्री ही गौण मानली जाऊ लागली. चूल आणि मूल सांभाळणाऱ्या स्त्रीला काय अक्कल असते. तिला काय कळतंय? हा विचारच मुळी स्त्रीला गुलाम बनविण्याच्या मनोभूमिकेतून पुढे आला. मग स्त्री झाली लाथा खाणारी पायाची दासी.

स्त्री भृणहत्या म्हणजे स्त्रीच्या गर्भात जीव असतांना त्याचे लिंग परीक्षण करून तो जीव स्त्री लिंग असल्यास त्या स्त्रीचा गर्भपात करविणे. महाराष्ट्र सरकारने 22 जून 1994 मध्ये आपले महिला विषयक धोरण जाहीर केले. कारण 1994 मध्ये महाराष्ट्रात एक हजार मुलांच्या मागे स्त्रियांचे प्रमाण आठशे त्र्यांशी असे झालेले आहे.

स्त्री ही क्षणभराची पत्नी व अनंत काळाची माता असते. किती सहज व सुंदर अर्थ आहे या वाक्याचा. पण थोडा गांभीर्याने विचार केल्यास स्त्री ला अनंत काळाची माता होण्यासाठी किती विविध अवस्थेतून जावे लागते व काही वेळा अनंत यातना सहन कराव्या लागतात. हे ती स्त्रीच जाणे. स्त्रीची रचना देवाने खूप वेगळी केली आहे.

आजही स्त्रीला पेचात पकडून तिची अब्रू घेतली जाते. आजही हुंड्याची अधिकाधिक मागणी करणारे स्त्रीला आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त करतात. आजही तिची विक्री केल्या जाते पुरुष जुगारात स्त्रीला आपली मालमत्ता म्हणून वापरतो. मुलगी वयात आली लग्न झालं की तिच्या सुखाच्या कल्पना हा समाजच ठरवून टाकतो. तिचे सुख म्हणजे चांगला पगारदार नवरा अन् सोन्याचे दागिने अंगावर मिरवायला मिळणे. तिच्या बाहयांगाला नटविण्यामध्ये गुंग

असणान्या, अज्ञानाच्या अंधःकरात खितपतं पडलेल्यांना तिच अंतःकरण दिसत नाही. त्यामुळे तिला विकसित करण्याची कल्पनाच सोडा.

बरं! नवरा चांगला मिळाला तरी भोगवादाची किड लागलेला हा समाज हुंड्याच्या अग्नीत तिला उभी जाळून टाकतो. लग्न तर हुंड्याच्या शेअर बाजारच बनला आहे. बहुसंख्य स्त्रियांची अवस्था तापलेल्या तव्यावर ठेवलेल्या सेट जोनसारखीच आहे, तिने विचारलेला प्रश्नच मी करते.

देवा, हे तुझे जग माझ्यासारख्या निरपराध्यांना सुखाने केव्हा जगू देईल ?

यत्र निर्यास्तु पुनजन्ते

म्हणणारी ती संस्कृती आज कुठे आहे ?

दान दहेज खालो

बहु को जला डालो

म्हणणारा समाज या हुंड्याच्या अंधारातून केव्हा बाहेर येणार आहे ? हुंड्या विरुद्ध बंडाचा झेंडा कुणी उभारेल का ? सर्वसामान्य स्त्री मध्ये कायद्याविषयी ज्ञान व आपल्या न्याय हक्कासाठी झगडण्यासाठी तयारी असली पाहिजे, तरच स्त्रीचं मरण तिच्या नशिबी येणार नाही. नाहीतर तापलेला तवा कधी स्त्रीसाठी तर कधी मंजुश्री सारखासाठी बाकी उरलेलाच आहे. पण सुखावह सर्वांची जननी असणान्या स्त्रीच्या सुखाच काय ?

तसेच लग्न झाल्यावर मुलाला स्त्री कडून मुलगा हवा. मुलगी नको असे कां ?

एक मुलगी मुलाला किंवा मुलीला जन्म देते तर ती आई म्हणजेच मुलगीच आहे ना. कोणत्याही मुलाला आई हवी. पत्नी मग ती मुलगी का नको? स्त्री जर गर्भवती असेल तर तिच्या गर्भात जीव असतांना त्याचे लिंग परीक्षण करून तो जीव स्त्री लिंग असल्यास त्या स्त्रीला गर्भपात करायला लावतात. न केल्यास तिला मारणे, तिच्या अंगावर रॉकेल ओतून तिला जाळणे, अशा वेगवेगळ्या प्रकारे स्त्री ची हत्या केली जाते. स्त्रीचा नाश करणाऱ्या समाजाचे स्त्रीवर कसले ऋण आहे? की जे फेडत ती गुंता गुंतीच्या जाळ्यात अडकली आहे. तिलाही भावना आहेत, आशा आकांक्षा आहेत, उमेद आहे.

फक्त चूल आणि मूल या सामाजिक चाकोरीबद्ध रिंग मास्टरच्या हुकमी चाबकाची जोवर तिला अमानुष पाशावी वागणूक मिळत राहिल तो वर सान्या स्त्रिया हे एकच मागणं विधात्याला मागतील.

नको हा स्त्रीचा जन्म !

कृ. प्रणाली चिचघरे

बी. कॉम भाग 3

* * *

प्रश्न

आयुष्यातले तीन टप्पे फार महत्वाचे असतात. ते म्हणजे बालपण, तारुण्य आणि वार्धक्य बालपण एवढं निरागस आणि अल्लड असत की कुठलाच विचार त्यावेळेस येत नाही. त्यामुळे बिनधास्त जगणे हेच त्यावेळेस साजेसं असतं. वार्धक्यात काही केल्या दिवस जात नाही. एक क्षण त्यावेळी वर्षासारखा वाटतो. त्यानंतरच पूर्ण आयुष्य फक्त विचार करण्यात आणि मरणाची वाट पाहण्यात जातं? पण सर्वात महत्वाचा टप्पा म्हणजे तारुण्य.

एकदा का तरुण झालो की बरचं काही करावसं वाटतं तेही विचार न करता. यावेळेस प्रत्येक तरुणाला असं वाटत असतं की कुणीतरी आपल्याला समजून घ्यावं, आपली काळजी करावी. कुणीतरी आपल्यावर जिवापाड प्रेम करावं आणि या सर्व गोष्टी पूर्ण करण्यासाठी तो धडपडत असतो.

बरेच प्रश्न मनात येतात. अस्वस्थताही असते. नको तो वेळ दवडायला लागतो आणि सर्व करता करता दिवसेंदिवस डोक्यावरचा ताण वाढतच जातो. आईवडिलांनी त्याला समजून घ्यावे. त्याच्याशी चार शब्द प्रेमाने बोलावे विचारपूस करावी. एवढीच त्याची अपेक्षा असते. पण या धावपळीच्या जीवनात कुणालाच वेळ मिळत नाही. फक्त पैसा कमवण्याच्या मागे प्रत्येकजण लागलेला असतो. त्यामुळे हा तरुण एकटाच तडफडत असतो. धगधगत असतो.

तो मग आपल्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी काही पायवाट शोधतो. मित्रांबरोबर किंवा मैत्रिणींबरोबर चॅटींग, फेसबुकवर तासन्तास बसणं, कधी कुठली पार्टी एन्जाय करणे, दारू सिगारेट व्यसन लावून घेणे आणि कळत असूनही नकळतपणे शरीरसंबंध प्रस्थापित करून त्याला प्रेम नावं देणे.

त्याला हे सर्व चांगलं वाटू लागतं. पण रोज तेच ते घडत असल्यामुळे एका टप्प्यावर गेल्यावर त्याला बोअर होवू लागते. ताण वाढतो, जीव नकोसा होतो आणि हयातूनच आत्महत्या करण्यासाठी प्रवृत्त होतो. छोटयाशा गोष्टींमुळेच आज आत्महत्यांचे प्रमाण एवढं वाढत चाललं आहे की तरुणाईचा गर्व बाळगणारा आपला देश उद्या जाऊन कुचकामी तर ठरणार नाही ना? हा प्रश्न उपस्थित होतो.

आज महागडे मोबाईल, स्मार्ट फोन, इंटरनेट इ. मुळे आपल्याला असं वाटतं की आपण दिवसेंदिवस खूप पुढे जात आहोत. पण त्याच बरोबर झपाटयाने आपण खूप मागे जात आहोत हेच वास्तव आहे.

आयुष्याची शर्यत फक्त पैसा कमवण्यासाठी लागलेली आहे. पण ते विसरतात की माणूस पैसा कमवू शकतो. पैसा माणूस नाही.

त्यामुळे पुन्हा प्रश्न येतोच की खरचं आपण स्वतंत्र आहोत? खरचं आपण प्रगती करीत आहोत? खरचं आपण समाधानी जगत आहोत? खरचं जगत आहोत की रोज मरत आहोत? असंख्य प्रश्न आहेत आणि कदाचित तसेच राहतील.

सुरज नाईक
बी. कॉम भाग 3

* * *

जीवन म्हणजे काय असते?

जीवन म्हणजे काय असते?
मिरचीचा ठेचा आणि ज्वारीची भाकर.
जीवन म्हणजे... काय असते?
दोन्यांची खाट आणि मातीचा माठ.
जीवन म्हणजे काय असते?
एसटीचा झटका आणि चुलीला चटका असते.
जीवन म्हणजे काय असते?
मातीची चूल आणि कडेवरचं मूल असते.

जगदीश सोनटक्के
बी. कॉम भाग 2

कोणापासून काय शिकावे?

- 1) पाण्यापासून – एकता
- 2) फुलापासून – हसणे
- 3) समुद्रापासून – गंभीरता
- 4) नदीपासून – पुढे चालणे
- 5) वृद्धापासून – करुणा
- 6) अशोकापासून – दया
- 7) गांधीजीपासून – अहिंसा
- 8) यशू ख्रिस्तापासून – बलिदान
- 9) प्रल्हादापासून – भक्ती
- 10) एकलव्यापासून – गुरुभक्ती
- 11) शेतकऱ्यापासून – परिश्रम
- 12) कोकिलेपासून – मधुरता
- 13) आंबेडकरांपासून – शिक्षण

मानवांनो आत या रे

पर्वतांनो दूर व्हा रे । सागरांनो दूर व्हा रे ।
उघडिले मी दार माझे मानवांनो आत या रे ।
वादळांची काय भीती
तीच माझे गीत गाती
वादळांची काय भीती
तीच माझे गीत गाती
वादळांना जन्म देती श्वास माझे पेटणारे ॥
आज माझा देह साधी
विश्वोक्याला समाधी
कोंडले जातील आता, मानवा या कोंडणारे
दुर्बलांना दुःखितांना
शापितांना शोषितांना
आज क्षितिजाच्या करानी देत मी
आलिंगन रे ॥

मैत्री नको फुलासारखी

मैत्री नको फुलासारखी
क्षणभर सुगंध देणारी,
नको सूर्यासारखी
सतत तापलेली
नको चंद्रासारखी सारखी कायम
पाठलाग करणारी
मैत्री हवी अश्रुसारखी
सुख दुःखात समान साथ देणारी ।

शुभम खोब्रागडे
बी. कॉम भाग 2

गृहअर्थशास्त्र व स्वयंरोजगार : काळाची गरज

स्वयंरोजगार म्हणजे स्वतः केलेला व्यवसाय, जो स्वतःच्या ज्ञानाच्या किंवा अनुभवाच्या आधारे केला जातो व ज्यामुळे अर्थार्जन होते ही आजची मुलभूत गरज बनली आहे. आज सरकारी नोकरी मिळणे अवघड झाले आहे ज्याची अनेक कारणे आहेत परंतु काही प्रमुख कारणांमध्ये वाढती लोकसंख्या, शासनाची बदलणारी आर्थिक धोरणे, देशाची आर्थिक परिस्थिती, सर्वच क्षेत्रात असणारी जीवघेणी स्पर्धा इत्यादी आहे.

एका व्यक्तीच्या मिळकतीवर कुटुंबाचा घरखर्च व इतर आवश्यकता पूर्ण होणे अशक्य असल्यामुळे आजच्या स्पर्धेच्या युगात महिलांनी अथवा गृहिणींनी स्वयंरोजगाराचा मार्ग अवलंबविल्यास त्या कुटुंबाला हातभार लावू शकतात व कुटुंबाचा जीवनस्तर उंचावण्यास मदतही करू शकतात तसेच आत्मनिर्भर बनून स्वाभिमानाने जगू शकतात.

गृहअर्थशास्त्र विषयात आजच्या काळाच्या गरजेनुसार अभ्यासक्रमात बदल करण्यात आला असून हा विषय शिकणाऱ्या विद्यार्थिनी तीनही वर्षांच्या अभ्यासक्रमातून आपल्या आवडीचे क्षेत्र निवडून स्वतः स्वयंरोजगार करू शकतात व इतरांनाही रोजगार उपलब्ध करून देऊ शकतात.

खाद्यान्नाशी संबंधित उद्योग –

आजकाल नोकरी करणाऱ्या स्त्रियांकडे वेळ कमी असतो त्यामुळे त्यांचा तयार पदार्थ खरेदी करण्यावर अधिक भर असतो. असे घरी तयार केलेले व ताजे पदार्थ मिळाल्यास गृहिणी सहज ते घेतात ज्यामुळे त्यांच्या वेळ व श्रमाची बचत होते. यामध्ये नाशत्याच्या पदार्थांचे पार्सल, फरसाण, गोड पदार्थ इत्यादीचा समावेश होतो तसेच जॅम, जेली, सरबत विभिन्न प्रकारचे पापड, लोणची, सॉस इत्यादी टिकणाऱ्या पदार्थांची विक्री करता येते.

कपडा उद्योगाशी संबंधित व्यवसाय –

कपडे शिवणे, भरतकाम करणे, छपाई, कपड्यांवर पेंटिंग व इतर कलाकुसरीच्या वस्तु तयार करण्याचे प्रशिक्षण विद्यार्थिनींना दिले जात असल्यामुळे आवडीनुसार त्यापैकी कोणताही व्यवसाय सुरू करू शकतात. या शिवाय मानव विकासात बाल विकास शास्त्राचे ज्ञान प्राप्त होत असल्यामुळे पाळणाघर, बालवाडी व पालक-बालक संबंधात मार्गदर्शन या विषयात शिकणाऱ्या विद्यार्थिनी व गृहिणी करू शकतात.

गृहसजावट व पुष्प रचना याचे ही शिक्षण घेतल्यामुळे या क्षेत्रातील व्यवसायही विद्यार्थिनी करू शकतात. आजच्या काळात इंटरिअर डेकोरेशन ला अधिक महत्व प्राप्त झाले असून प्रत्येकालाच वेगळे काही हवे असते. ही प्रत्येकाची आवड व गरज ओळखून ते उपलब्ध झाल्यास व्यक्तिला आनंद होतो व व्यक्ती सहज पैसे द्यावयास तयार होतो. कृत्रिम फुलांच्या अनेक प्रकारच्या पुष्प रचना तयार करून त्यांची विक्री करता येते किंवा भाडेतत्वात हॉटेल,

बँक, ऑफिस इत्यादी ठिकाणी सेवा देता येते. या विषयाचे महत्व व आवश्यकता ओळखून महाविद्यालयात गृहअर्थशास्त्र विभागांतर्गत स्वयंरोजगारावर आधारित कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

दि. 16/10/2019 रोजी जागतिक खाद्यान्न दिवसानिमित्त आंतरमहाविद्यालयीन पाककला स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाच्या आयोजनाचा उद्देश दिवाळीपूर्वी फराळाचे पदार्थ तयार करणे व विद्यार्थिनींना विक्री करून स्वयंरोजगार प्राप्त व्हावा हा होता.

दि. 01/01/2020 टेमसना येथे आयोजित राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष हिवाळी शिबिरात ग्रामीण महिलांना स्वयंरोजगाराच्या संधी उपलब्ध व्हाव्या म्हणून टोमॅटो केचप व लोणचे या विषयीच्या कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. ग्रामीण महिला या कार्यकमाला मोठ्या संख्येने उपस्थित होत्या.

दि. 26/01/2020 विधानभवन येथे आयोजित पुष्प प्रदर्शनीला विद्यार्थिनींना भेट देण्यास नेण्यात आले. पुष्प रचनांचे अनेक प्रकार एकाच ठिकाणी त्यांना बघता आले ज्यामुळे त्या पुष्प सज्जाकार म्हणून आपला व्यवसाय सुरू करू शकतील.

दि. 02/03/2020 ते 06/03/2020 पर्यंत विद्यार्थिनीं साठी फूड प्रिजर्वेशन कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यशाळेत जॅम, जेली, लोणचे, सरबत इत्यादी बाबत प्रात्यक्षिकासह मार्गदर्शन करण्यात आले व त्याचे सर्टिफिकेट प्रदान करण्यात आले.

दि. 11/03/2020 ते 15/03/2020 महाविद्यालयात पेंटिंग कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले ज्यामध्ये कापडावर पेंटिंग, ब्लॉक प्रिंटिंग, बांधणी, काचेच्या बॉटलवर लिप्यन आर्ट, डेकोपेज, एमडीएफ शीटवर फ्रेम तयार करणे इत्यादी बाबत प्रात्यक्षिकासह मार्गदर्शन करण्यात आले. विद्यार्थिनींना पेडिलाइट फेवीकील कंपनी द्वारे सर्टिफिकेट वितरीत करण्यात आले.

अशाप्रकारे दरवर्षी विद्यार्थिनींना स्वयंरोजगार करता येईल या हेतूने महाविद्यालयाच्या गृहअर्थशास्त्र विभागाद्वारे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते.

डॉ. अलका सरोदे
गृहअर्थशास्त्र विभाग

राष्ट्रीय सेवा योजना अहवाल शैक्षणिक सत्र 2019-20

शैक्षणिक सत्र 2019-20 मध्ये 'राष्ट्रीय सेवा योजना' च्यावतीने विविध कार्यक्रम व उपक्रम घेण्यात आले ते खालीलप्रमाणे -

1) 11 जुलै 2019 आंतरराष्ट्रीय तंबाखू मुक्त दिनानिमित्त महाविद्यालयात तंबाखू मुक्त अभियान राबविण्यात आले. महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. रेखा गुल्हाने यांच्या मार्गदर्शनाखाली महाविद्यालयातील प्राध्यापक व कार्यालयीन कर्मचारी आणि विद्यार्थ्यांना तंबाखू मुक्त शपथ प्रा. मुरलीधर गवळी यांनी दिली. तसेच महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी आपले मनोगत व्यक्त केले. या दिनाचे औचित्य साधून विद्यार्थ्यांकरिता पोस्टर स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते.

2) महाविद्यालयातील प्रा. डॉ. रेखा गुल्हाने यांचे मार्गदर्शनाखाली राष्ट्रीय सेवा योजना अंतर्गत कोल्हापूर, सातारा, सांगली येथील पुरग्रस्तांना मदत करण्यात आली. नागपूर विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने पुरग्रस्तांना मदत पाठविण्यात आलीत्यात महाविद्यालयातील कला शाखेतील भाग 2 चा विद्यार्थी सोनुकुमार शर्मा याची स्वयंसेवक म्हणून निवड करण्यात आली. त्याने तेरवाड, ता. शिरोड, जि.कोल्हापूर येथे दिनांक 6.9.2019 ते 11.9.2019 पर्यंत प्रत्यक्ष जावून पुरग्रस्तांना मदत केली

3) राष्ट्रीय सेवा योजना - राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर व प्लेज फॉर लाईफ संबध हेल्थ फाउंडेशनच्या वतीने आयोजित कार्यशाळेत राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम अधिकारी प्रा. विजय पाठक, सोनुकुमार चंद्रभान शर्मा (बी.ए.भाग 2) व हर्शल अशोक मांडले (बी.कॉम. प्रथम वर्ष) आणि हर्शल टाकरे (बी.कॉम. प्रथम वर्ष) सहभागी झाले. या एनजीओ मध्ये महाविद्यालयाने नोंदणी केली असून सोनुकुमार शर्मा याची टोबॅको कंट्रोल लिडर व हर्ष अशोक मांडले याची सोशल मिडिया लिडर म्हणून निवड करण्यात आली.

4) दिनांक 24.9.2019 रोजी महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. एस.व्ही. देशपांडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली राष्ट्रीय सेवा योजना स्थापना दिन साजरा करण्यात आला. या दिनानिमित्त महाविद्यालयात 'राष्ट्रीय सेवा योजनेचे महत्व' या विषयावर मराठी विभाग प्रमुख प्रा. गवळी यांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. कला शाखेतील द्वितीय वर्षाचा विद्यार्थी सोनुकुमार शर्मा याने कोल्हापुरात अतिवृष्टीमुळे जनजीवन कसे विस्कळीत झाले याबाबत आपले अनुभव कथन केले.

5) दिनांक 2 ऑक्टोबर 2019 महात्मा गांधी यांच्या 150 व्या जयंती निमित्त महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. श्रीबाला देशपांडे यांच्या नेतृत्वाखाली महाविद्यालयातून सकाळी 7.30 वाजता रॅलीचे आयोजन करण्यात आले व रॅली एस.डी. हॉस्पिटल चौक - संगम सिनेमा चौक - गजानन महाराज चौक - जुनी शुक्रवारी येथील गांधी पुतळ्यास माल्यार्पण करून परत महाविद्यालयात आली. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ राष्ट्रीय सेवा योजना अंतर्गत महात्मा गांधी यांच्या 150 व्या जयंती निमित्त मा. कुलगुरु डॉ. सिद्धार्थ विनायक काणे राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ यांच्या निर्देशानुसार रॅलीचे आयोजन करण्यात आले. रॅलीचा मार्ग संविधान चौक - राजाबक्त बुलंदशहा चौक - आकाशवाणी चौक - बोर्ड ऑफिस चौक - विद्यापीठ प्रशासकीय ईमारत नागपूर असा होता. सदर रॅलीत राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रम अधिकारी व स्वयंसेवकांनी सहभाग घेतला होता.

6) नॅशनल इन्स्टिटयुट ऑफ सोशल डिफेंस यांच्या अंतर्गत रा.से.योजनेच्या अधिकार्यांसाठी व्यसन मुक्तीवर कार्यशाळा घेण्यात आली. त्यात राष्ट्रीय सेवा योजना कार्यक्रम अधिकारी यांनी सहभाग घेतला.

7) महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. श्रीबाला देशपांडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली 26 नोव्हेंबर 2019 रोजी मा. कुलगुरु राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ नागपूर यांच्या निर्देशानुसार संविधान दिनानिमित्त संविधान रॅलीचे आयोजन करण्यात आले होते. संविधान रॅलीमध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना व राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. संविधान रॅलीचा प्रारंभ संविधान चौक ते विद्यापीठ विधी महाविद्यालय असा होता.

8) दिनांक 25.10.2019 रोजी महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. श्रीबाला देशपांडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली विशेष शिबीर आयोजित करण्यासाठीचा प्रस्ताव कार्यक्रम समन्वयक राष्ट्रीय सेवा योजना राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर यांना पाठविण्यात आला आहे. शिबीर मु. पो. टेमसना, तह. कामठी, जि. नागपूर येथे दिनांक 27.1.2020 ते 2.2.2020 या कालावधीत आयोजित करण्यात येणार आहे.

9) 11 जानेवारी 2020 – क्षेत्रीय निर्देशालय पुणे यांच्या निर्देशानुसार राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग व ममता हेल्थ इन्स्टिटयुट फॉर मदर अँड चाईल्ड, दिल्ली यांच्या संयुक्त विद्यमानाने दिनांक 11 जानेवारी 2020 रोजी सकाळी 8.00 वाजता विद्यापीठ क्रीडा मैदान रविनगर नागपूर येथे 'राष्ट्रीय युवा दिन' साजरा करण्यात आला. महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना अंतर्गत 7 विद्यार्थ्यांनी या कार्यक्रमात सहभाग घेतला. कार्यक्रमात व्यायाम व खेळ इत्यादी उपक्रम घेण्यात आले.

10) 18 जानेवारी 2020 – महाविद्यालयात सरदार अंताजी माणकेश्वर गंधे स्मृती दिनाप्रित्यर्थ राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाद्वारे प्राध्यापक वर्ग व शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थ्यांकरिता शुगर तपासणी शिबीर व हिमोग्लोबिन तपासणी शिबिराचे आयोजन करण्यात आले होते. शुगर तपासणी मा. राहुल कुलकर्णी झोनल मॅनेजर आर. के. हेल्थ केयर प्रा. लि. नागपूर यांच्या मार्गदर्शनाखाली घेण्यात आले तर हिमोग्लोबिन तपासणी शिबीर डॉ. संजय एस. देवतळे, (ए.ए.एस. पॅथॉलॉजी लॅब रामदासपेट, नागपूर) व लॉयन्स क्लब यांच्या वतीने घेण्यात आले. डॉ. स्वाती खंडेलवार त्यावेळी उपस्थित होते. शिबीराला विद्यार्थ्यांच्या व प्राध्यापकांचा तसेच शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचा चांगलाच प्रतिसाद मिळाला.

11) विशेष हिवाळी शिबिराचे आयोजन – महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभागांतर्गत विशेष हिवाळी शिबिराचे आयोजन दिनांक 27.1.2020 ते 02.02.2020 या कालावधीत मु. पो. टेमसना, तह. कामठी, जि. नागपूर येथे "ग्रामोन्नतीसाठी युवाशक्ती" या संकल्पनेवर आधारित महाविद्यालयाचे आदरणीय प्राचार्य डॉ. एस. व्ही. देशपांडे यांचे मार्गदर्शनाखाली आयोजित करण्यात आले होते. शिबीरात महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या 25 स्वयंसेवकांनी सहभाग घेतला. या शिबिराचे आयोजन कार्यक्रम अधिकारी डॉ. प्रशांत खळतकर व प्रा. गवळी यांनी केले. शिबिरात जे कार्यक्रम व उपक्रम राबविण्यात आले त्याचा सविस्तर अहवाल सोबत जोडलेला आहे.

12) राज्यस्तरीय शिबिरात सहभाग – तायवाडे महाविद्यालय महादुला कोराडी, बॅरि. शेषराव वानखेडे महाविद्यालय, खापरखेडा व धनवटे नॅशनल कॉलेज, नागपूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. 8.2.2020 ते 14.2.2020 पर्यंत मु. पो. श्रीक्षेत्र आदासा, तह. कळमेश्वर, जि. नागपूर येथे आयोजित राज्य स्तरीय राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष शिबिरात 1) सोनुकुमार शर्मा, बी.ए. भाग-2, 2) सौरभ लोणारे बी.कॉम. भाग-1 हे दोन विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

13) दंत तपासणी शिबिर – दिनांक 16.3.2020 रोजी महाविद्यालयात महिला दिनानिमित्त विद्यार्थिनींकरिता दंत शिबीराचे आयोजन करण्यात आले होते. तसेच दिनांक 18.3.2020 रोजी प्रोक्सो कायदा या विषयावर कार्यशाळेचे आयोजन करण्याचे ठरले होते. परंतु दिनांक 16.3.2020 पासून कोविड – 19 हा आजार सुरु झाल्यामुळे विद्यापीठाच्या निर्देशानुसार सर्व कार्यक्रम पुढील आदेशापर्यंत पुढे ढकलण्यात आले.

14) दिनांक 23.3.2020 ते दि. 3.5.2020 पर्यंतच्या लॉकडाउन च्या कालावधीमध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाद्वारे घेण्यात आलेल्या उपक्रमाचा व कार्याचा सविस्तर अहवाल सोबत जोडलेला आहे वरील सर्व कार्यक्रम शैक्षणिक सत्र 2019-20 मध्ये महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभागांतर्गत घेण्यात आले. या सर्व कार्यक्रमांला महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य एस. व्ही. देशपांडे तसेच माजी प्राचार्य डॉ. रेखा गुल्हाने यांचे सहकार्य व प्रोत्साहन लाभले तसेच सहायक कार्यक्रम अधिकारी डॉ. प्रशांत खळतकर यांचेही सहकार्य लाभले तसेच प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षरीतीने ज्यांनी कार्यक्रम यशस्वी करण्याकरिता सहकार्य केले त्यांचे सर्वांचे आभार मानून मी माझा अहवाल पूर्ण करतो.

प्रा. विजय पाठक
कार्यक्रम अधिकारी
राष्ट्रीय सेवा योजना

Online Cooking Competition During Covid -19 Pandemic strengthen your Immunity

महाविद्यालयाच्या गृहअर्थशास्त्र विभागांतर्गत जागतिक महामारीच्या संघर्षमय दिवसात जनतेने स्वतःचा या जीवघेण्या आजारापासून बचाव कसा करावा या हेतुने महाविद्यालयात "राष्ट्रीय पोषण सप्ताह" (दिनांक 1 सप्टेंबर ते 7 सप्टेंबर) अंतर्गत Online Cooking Competition During Covid -19 Pandemic strengthen your Immunity या विषयावर घेण्यात आली. लोकांना स्वतःच्या शरीरासाठी आवश्यक असणारी पोषक तत्वे, संतुलित व पौष्टिक आहाराबाबत जागरूक करणे ज्या द्वारे या काळात त्यांचे शारीरिक स्वास्थ्य टिकून राहून ते या साथीच्या आजारात स्वतःची व कुटुंबियांची रोग प्रतिकारक शक्ती वाढवून स्वतःच्या व परिवाराचा बचाव करतील. मुलांचा शारीरिक व मानसिक विकास योग्य पद्धतिने होण्यासाठी काही खास पोषक तत्वांची आवश्यकता असते जसे कॅल्शियम, फायबर, लोह, जीवनसत्व क, ड इत्यादि. कोरोना हा साथीचा आजार महामारीच्या रूपाने पसरला आहे व त्यातून स्वतःची व कुटुंबाची सुटका सर्वांनीच करणे आवश्यक आहे. हा या स्पर्धेच्या आयोजनाचा उद्देश होता.

डॉ. अलका सरोदे
गृहअर्थशास्त्र विभाग

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग

महात्मा गांधीच्या 150 व्या जयंतीनिमित्त महाविद्यालयाच्या प्राचार्या डॉ. श्रीबाळा देशपांडे प्रतिमेस माल्यार्पण करतांना

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाद्वारे आयोजित रेलीत महाविद्यालयाचा सहभाग

महाविद्यालया तर्फे पुरग्रस्तांना मदत पाठविण्यात आली.

राससो नागपूर विद्यापीठ, नागपूर च्या वतीने पुरग्रस्तांना मदतपाठविण्यात आली. उपस्थित असलेले विद्यापीठाचे कुलगुरू मा. डॉ. कान्हे सार

तेरवाड त. शिरोड, जि. कोल्हापूर येथे पुरग्रस्त गावात मदत कार्य करतांना राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक

पुरग्रस्त गावात पुरग्रस्तांना मदत करतांना महाविद्यालयाचा राससो स्वयंसेवक सोनूकुमार शर्मा

राससो विभागाच्या विशेष हिवाळी शिबिरात ग्रामवासीयांची क्षयरोग तपासणी करतांना डॉ. व त्यांची चमू

राससो विभागाच्या विशेष हिवाळी शिबिरात ग्रामवासीयांची नेत्र तपासणी करतांना डॉ. व त्यांची चमू

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग

रासेयो शिबीरा प्रसंगी आयोजित केलेल्या कार्यक्रमात प्राचार्यांचे स्वागत करताना डॉ. खडककर, व्यासपीठावर विरजलमान संस्थेच्या उपप्राध्यापिका श्रीमती अनुराधा गंधे

तेरवाड येथील पुरयस्तांना मदत केल्याबद्दल सोनूकुमार शर्मा यांचा मा. श्री शिस्पुरकर सर यांचे कडून रोख रक्कम देवून सत्कार करताना आमदार श्री. नागो गायार सर

रासेयो शिबीरा मध्ये आयोजित केलेल्या ज्रीडा स्पर्धेत विजेते मंडू प्राप्त करणाऱ्या शाळेतील विद्यार्थ्यांचा गौरव

रासेयो शिबीरा व्यासपीठावरील उपस्थित मान्यवरांचे स्वागत करताना शिबीराध्यक्षी

रासेयो शिबीरा उत्तर्गत टेमसना येथे सामसाच्छता करताना स्वयंसेवक व प्राध्यापक वर्ग

"प्लास्टिक बंदी" चा विषयावर पथनाट्य सादर करताना महाविद्यालयीन विद्यार्थी

॥ ज्ञानदा कनिष्ठकले

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग : कोविड – 19 मदतीचा हात

राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग : कोविड - 19 मदतीचा हात

Congratulations

Dr. Rekha Milind Gulhane
HOD Commerce
Ex-Senate Member RTMNU
Board Member of Women's Study &
Development Center RTMNU.
Board Member of commerce &
Management Of OMIMS.

Dr. Rajendra G. Malakar
HOD Hindi
Member, Board of studies in Hindi
Rashtrasanta Tukadoji Maharaj Nagpur
University, Nagpur.
Area co-ordinator of Vidarbha
Rashtrabhasha Prachar Samiti, Nagpur.

Dr. Mrunalini N. Tapas
HOD Economics
Mr. Vilas Umre student of Rashtrasanta
Tukadoji Maharaj Nagpur University,
Nagpur. has been awarded Ph.D. under
the guidance.

State Level Abhivadan Prashnottari Spardha-2019
Gratefulness for the valuable cooperation
while accepting Sarika Patil

1st at Rank - TH Level under the category
Humanities, Languages and Fine Arts in the
'Selection Triests of University Level for
AMSHKAR-2019-2020'

श्री विनायक नागपूर, शिक्षणवर्षातील शिस्तदार शिक्षक प्रो. वसुदेव उमरे यांनी
श्री विलास उमरे यांच्याकडे या पी.डी. ए. प्रदान करण्यात आले. डॉ. मरुनाली. ए. तपास
द्वारे मार्गदर्शन करावे. नागपूर येथील विलास उमरे यांनी शिक्षणवर्षातील शिस्तदार शिक्षक प्रो.

Shining Stars

Prayas Raut B.Com.I Student were honored
With the first place in State Level Abhivadan
Prashnottari Spardha-2019, by giving Bhim
Lekhani and Certificate to the College Principal
Dr. Deshpande Madam and Accompanying
programme Coordinator Sarika Patil.

Roshani Gupta B.Com.II
1st Prize
Inter- Collegiate
Essay Competition
At Bhavbhuti Mahavidyalaya,
Amgson, Gondia.

Manisha Ideachi B.A. II
3rd Prize
Inter- Collegiate
Poster Making Competition
At Manoharao Khandi
College, Nagpur.

While accepting the participation
certificate to Firdos Husain B.A.I from the
Principal Dr. Shrinibala Deshpande with
Programme Coordinator Sarika patil.

Vishvesh R. Kadi - B.A.II Library Best Use Award

Highlights of the prize giving ceremony of various competition & cultural Event.

हिन्दी विभाग

अनुक्रमणिका

01	महाविद्यालय में मेरा पहला दिन	आँचल ब्रिजलाल जैस्वाल	39
02	संकल्प	सोनुकुमार शर्मा	40
03	विश्वभाषा हिन्दी	अनिकेत गुप्ता	41
04	सृष्टि	सोफिया शेख	42
05	अभिनंदन	धैताली जांगडे	42
06	यह मेरी जिंदगी	जगदीश सोनटक्के	43
07	लॉकडाउन में गरीबों की समस्या	निकीता अरखेल	44
08	परिश्रम का महत्त्व	रोशनी गुप्ता	46
09	सीखो	अंजली मेहरोलिया	46
10	पर्यावरण की महिना	यश सागरे	46
11	मेरी अविस्मरणीय यात्रा (तेरवाड)	सोनुकुमार शर्मा	47
12	मित्रता का महत्त्व	समरीन तबस्सुम आरिफ खान	49
13	निद्रा प्रबंधन	हर्ष मांडले	50
14	फिर भी न जाने क्यों....	पूजा देवधारी	50
15	कहानी 101 की	वैष्णव डाखोरे	51
16	विद्यार्थी जीवन में पुस्तकालय का महत्त्व	सोनुकुमार शर्मा	52
17	लॉकडाउन कोरोना	फिरदोस हुसैन शेख आसिफ	53
18	पहली हार के बाद हमेशा जीत ही होती	शबनम परवीन	54
19	दोस्ती	शुभम शाहू	54

महाविद्यालय में मेरा पहला दिन

— ऑंचल ब्रिजलाल जैस्वाल
(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

मित्रों, आज मैं आपके सम्मुख श्री निकेतन महाविद्यालय के मेरे प्रथम दिवस का वर्णन करने जा रही हूँ। मित्रों विद्यार्थी जीवन में कालेज का पहला दिन जब आता है तो कुछ अजीब सा प्रतीत होता है, क्योंकि कॉलेज और स्कूल के वातावरण में, वहाँ के पहनावे में थोड़ा सा अंतर अवश्य होता है। स्कूल में जहाँ हम एक ही जैसी ड्रेस पहनकर जाते हैं वहीं कॉलेज में हम किसी भी तरह के कपड़े पहनकर जाते हैं। लगभग सभी छात्र-छात्राएँ तरह-तरह के स्टाइलिश कपड़े पहनकर आते हैं।

जब मैं अपने स्कूल में पढ़ती थी, तो सोचती थी कि बारहवीं की कक्षा उत्तीर्ण करने के बाद दूसरे शहर के कॉलेज में पढ़ाई करूंगी। दरअसल कॉलेज में पढ़ना और इसके बारे में सोचना मुझे बहुत अच्छा लगता था। कुछ समय बाद मैं बारहवीं पास हो गई तो मुझे बहुत खुशी हुई कि अब मैं कॉलेज में पढ़ाई करूंगी। फिर मैंने श्री निकेतन कॉलेज की कला शाखा में एडमिशन लिया। काफी मशक्कत के बाद जब मेरा कॉलेज में दाखिला हुआ तब मुझे अति प्रसन्नता हुई।

आज मेरे कॉलेज का पहला दिन था। मैं कुछ खाकर सुबह 09:15 बजे अपने घर से निकल पड़ी। सोच रही थी कि कॉलेज में किस तरह का माहौल होगा, किस तरह के मेरे साथी होंगे। मुझे थोड़ी खुशी भी थी लेकिन थोड़ा अजीब सा भी लग रहा था क्योंकि मैंने कभी कॉलेज का वातावरण नहीं देखा था। मैं जब अपने कॉलेज के नजदीक पहुँची तब वहाँ पर एक बड़ा सा गेट लगा हुआ था जो खुला हुआ था और वहाँ गेटकीपर था। मैंने उसके अंदर झांका तो वहाँ बहोत सी छात्र-छात्राएँ घूम रही थी।

कुछ देर सोचने के बाद मैं भीतर चली गई और विद्यार्थियों के साथ वहीं पर खड़ी हो गई। मैंने देखा कि बहुत से विद्यार्थी मेरे कॉलेज में मेरी तरह नए-नए आए हुए हैं लेकिन उनका व्यवहार ऐसा लग रहा था जैसे वे कई दिनों से एक दूसरे को जानते हैं। यहाँ तक की लड़कियाँ भी एक दूसरे से बहुत ही खिलखिलाकर बातें कर रही थीं। बस मैं ही अकेली खड़ी थी। कुछ देर बाद मैंने पास में ही खड़े किसी व्यक्ति से अपनी कक्षा का पता पूछा तो मुझे उन्होंने कक्षा का पता बता दिया।

अब मैं अपने हाथों में ली हुई कुछ कॉपियों के साथ कक्षा के भीतर चली गई। जब मैं अपनी कक्षा में पहुँची तो वहाँ पर मेरी तरह कई विद्यार्थी उपस्थित थे जिनमें कुछ लड़के और कुछ लड़कियाँ थीं। एक नजर में मैंने देखा और अनुमान लगाया कि लगभग 20 से 30 लड़के-लड़कियाँ होंगी। मैं पास में रखी गई एक कुर्सी पर जाकर बैठ गई। मैंने देखा कि मेरे मेरे स्कूल का दोस्त भी मेरे कॉलेज में है तो मेरे चेहरे पर मुस्कान आ गई क्योंकि उस क्लास में सभी मेरे लिए अनजान थे केवल वह ही था जिसे मैं जानती थीं।

मैं उसके पास गई और उसका नाम लेते हुए उसे हैलो कहा । वह मुझे देखकर बहुत ही खुश हुआ । उसने मुझे पास में ही बैठने को कहा । हम कुछ देर तक बात करते रहे तभी कुछ ही देर में हमारे शिक्षक क्लास रूम में प्रविष्ट हुए तो हम सब खड़े हो गए और उनके बैठने पर ही हम बैठे ।

उन्होंने सभी के नाम अपने रजिस्टर में से बोले लेकिन मेरा नाम सर ने नहीं बोला बाद में सर ने रजिस्टर बंद कर दिया तो मैं खड़ी होकर बोली सर आपने मेरा नाम नहीं लिया ? सर ने कहा कि आपका नाम क्या है ? मैंने अपना नाम बताया तो उन्होंने अपने रजिस्टर में चेक किया लेकिन उसमें मेरा नाम नहीं था । उन्होंने मेरा नाम लिखा और एक ओर रजिस्टर रखकर हम सभी के बारे में विस्तार से जाना ।

अब हम एक दूसरे से परिचित हो चुके थे । मुझे खुशी हुई कि हमारे स्कूल के भी पाँच लड़के और दो लड़कियाँ इसी कॉलेज में पढ़ने के लिए आयी हुई हैं । वे भी बहुत खुश थे और मैं भी उनको देखकर । मैंने उन सभी से बातचीत की । पहले दिन ही मेरे अपने दोस्तों के अलावा और भी चार—पाँच मेरी सहेलियाँ बन चुकी थी । मुझे अपने कॉलेज का पहला दिन बहुत अच्छा लगा । दोपहर बारह बजे मैं अपने कॉलेज से अपने घर वापस आ गई । कॉलेज का मेरा पहला दिन मुझे बार—बार याद आ रहा था ।

* * *

संकल्प

अगर सपने टूटते हैं विश्वास के,
तो विश्वास को टूटने नहीं दूँगा ।

हौंसलों को कमजोर बनाकर,
आशाओं को मिटने नहीं दूँगा ।

जीवन की राहें मुश्किल हैं,
हर चुनौतियों से जूझूँगा ।

आत्मविश्वास को दवा बनाकर,
हर जखम को भर दूँगा ।
अगर मंजिल हाथ न आई,
फिर भी मंजिल की राह चलूँगा ।

कायरों का साथ छोड़,
अर्जुन की भाँति कार्य करूँगा ।
अगर कुरुक्षेत्र में आई हार,
तो विजय को न छोड़ूँगा ।

लड़ते—लड़ते मर जाऊँगा,
परंतु जीत के संकल्प को ना छोड़ूँगा ।

— सोनुकुमार शर्मा
(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

विश्व भाषा हिन्दी

— अनिकेत गुप्ता
(बी.कॉम. प्रथम वर्ष)

भारत के ग्रामीण क्षेत्रों में अंग्रेजी, स्कूलों में पच्चीस साल पहले नदारद थी । यानी बच्चों को उनकी मातृभाषा में अक्षर ज्ञान कराकर चौथी तक पढ़ाई कराई जाती थी और कक्षा पाँचवीं से अंग्रेजी का अक्षर ज्ञान कराया जाता था, परंतु समय के साथ बदलाव से अ, आ, इ, ई और क, ख, ग तथा एक, दो, तीन, चार सीखने से पहले अब ए, बी, सी, डी और वन, टू, थ्री सीखाया जाने लगा है । आज हिन्दी की अंकमाला तो जैसे इतिहास ही बन गई है ।

आज हिन्दी भाषी भी हिन्दी अंकों के बजाय अंग्रेजी अंकों को अपनाने लगे हैं, जो गंभीर चिंता का विषय है । जब हम हिन्दी देवनागरी लिपि में लिखते हैं तो अंकों को अंग्रेजी में लिखने की क्या मजबूरी है । हिन्दी अंक न सिर्फ सहज है बल्कि लिखने और दिखने में भी सुन्दर लगते हैं । इसलिए हिन्दी अंकमाला को मरने से बचाना होगा तभी हिन्दी पूर्ण रूप से सुरक्षित कही जा सकेगी । अंग्रेजी सीखना और उसमें विद्वत्ता प्राप्त करना बुरी बात नहीं है लेकिन हिन्दी की कीमत पर यानी हिन्दी को दांव पर लगाकर अक्षर अंग्रेजियत सिर चढ़कर बोलती है तो यह भारत के लिए भाषायी खतरे का संकेत है ।

जब किसी शिशु का जन्म होता है, तो उसके रूदन में हिन्दी के स्वर और व्यंजन गूँजते हैं । हिन्दुस्तान में ही नहीं बल्कि दुनिया भर में शिशुओं के रूदन की भाषा एक ही है । इस रूदन में अंग्रेजी, जर्मनी, फ्रेंच, जापानी भाषा कहीं दिखाई नहीं पड़ती बल्कि हिन्दी भाषा के स्वर व व्यंजन का समावेश हर नवजात शिशु के रोने में सुनाई पड़ता है । जिससे कहा जा सकता है कि हिन्दी संसार की प्राकृतिक भाषा है ।

हर भाषा के मूल में हिन्दी —

दुनिया भर के शिशुओं की भावाभिव्यक्ति रूदन भाषा का एक होना, उसका हिन्दीमय होना, यह प्रमाणित करता है कि हिन्दी हर भाषा के मूल में है अर्थात् हिन्दी ही सब भाषाओं की जननी है । फिर भी गैर हिन्दी भाषी क्षेत्रों के साथ-साथ हिन्दी भाषी क्षेत्र में भी हिन्दी उपेक्षित ही है । आज भी ऐसे अनेक प्रौढ़ हैं जिन्होंने अंग्रेजी की ए, बी, सी, डी का ज्ञान प्राप्त करना कक्षा पाँच से शुरू किया था । उस जमाने में सरकारी प्राइमरी स्कूलों में पढ़े लोग अंग्रेजी में पारंगत तो हो सकते हैं लेकिन पहला अक्षर ज्ञान हिन्दी का मिलने के कारण उनके दिलोदिमाग पर हिन्दी ही राज करती है । आज के अंग्रेजी माध्यम स्कूलों में जो बच्चे हिन्दी भाषा पढ़ रहे हैं, उनकी हिन्दी बदहाल कही जा सकती है । ऐसे कई बच्चे हिन्दी में अनुत्तीर्ण तक हो रहे हैं जिसकी पृष्ठभूमि में हिन्दी समाहित है, जो गंभीर चिंता का विषय है ।

हिन्दी सप्ताह की त्रासदी –

प्रति वर्ष सितम्बर माह में हिन्दी माह तथा हिन्दी पखवाड़ा, हिन्दी सप्ताह और हिन्दी दिवस मनाने से हिन्दी मजबूत होने वाली नहीं है । मात्र विशेष अवसरों पर हिन्दी अपनाने और बाकी दिनों में अंग्रेजी का गुलाम बने रहने से कैसे हिन्दी जिन्दा रह पाएगी ? लोगों को जान लेना चाहिए हिन्दी किसी भी दृष्टि से कमजोर भाषा नहीं है । वह ऐसी भाषा है जिसे बौद्ध धर्म ने संसार भर में अपने अनुयायियों के माध्यम से फैलाया ।

आज हम देखते हैं कि दूसरे देशों में हिन्दी अपने पंख फैला रही है । जापान में तो हिन्दी व्यवसाय की भाषा बनती जा रही है क्योंकि लंबे अर्से से जापानी लोग भी भारतीयों की तरह हिन्दी सीख रहे हैं, ताकि हिन्दी पढ़-लिखकर विश्व के सबसे बड़े बाजार भारत में हिन्दी के बल पर करिअर की उड़ान भर सकें । इसी तरह अमेरिका, रूस, आस्ट्रेलिया, जर्मनी, अफ्रीका जैसे देशों में भी हिन्दी अपने पैर पसारने लगी है, जो भारत व हिन्दी के लिए फायदेमंद कही जा सकती है । यकीन मानिए, हिन्दी अब प्रगति पथ पर है । आवश्यकता है कि आज हमें केवल 14 सितम्बर को हिन्दी दिवस नहीं बल्कि हर दिन को हिन्दी दिवस मानना होगा, तभी हिन्दी को उसके श्राद्ध से शीघ्र मुक्ति मिल सकती है ।

* * *

“अभिनंदन”

कुछ पल परिंदों की तरह उड़ जाते हैं,
हम कितना भी खोजे वह लौटकर नहीं आते ।
कुछ पुराना सामान त्यागकर,
नई वस्तुएँ इकट्ठा करना,
और वक्त का अभिनंदन करना,
कुछ पल के लिए मुश्किल होता है,
पर असंभव नहीं होता ।

चैताली जांगडे
(बी.कॉम. प्रथम वर्ष)

‘सृष्टि’

सृष्टि का खेल निराला है,
सबकुछ हमें सीखाती है ।
माता, पिता, बंधु, सखा, शिक्षक है वह,
उसकी ममतामयी आंचल में
हर कोई जीव समाता है ।
सृष्टि के संग हर गम भूल जाता है,
स्वयं को खुशकिस्मत पाता है ।

सोफिया शेख
(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

यह मेरी जिंदगी

यह मेरी गुड लुकिंग जिंदगी, तू यूं न मुझसे शरमा,
तुम्हारा सिर्फ हवाओं पर शक गया होगा ।
मैं आशिक हूँ तेरे दिल का, तू मुझसे ना शरमा,
यह मेरी जिंदगी जगदीश का चिराग,
खुद भी तो जल-जल के थक गया होगा ॥
यह मेरी गुड लुकिंग जिंदगी, तू यूं न मुझसे शरमा,

नाजुक सा दिल कभी भूल से ना टूटे,
छोटी-छोटी बातों से ये मेरी जिंदगी ना रूठे ।
थोड़ी-सी भी फिकर है अगर ऐ मेरी जिंदगी आपको
तो कोशिश करना कि ये तेरी-मेरी दोस्ती कभी ना टूटे ॥
यह मेरी गुड लुकिंग जिंदगी तू यूं न मुझसे शरमा,

जब भी मैं नुक्कड़ किनारे चाय पीता,
तो मानो यहाँ जैसे हार्टअटैक हुआ,
उस चाल की एक झिप से सब रूक-सा गया,
ये वक्त जैसे थम-सा गया ।
तुम्हारे होने से सडन्ली जैसे मानो हायवे पर ब्रेक हुआ,
ये मेरी जिंदगी तुझे जो देखा तो,
पूरा मेरा सिस्टम हिल सा गया ॥
यह मेरी गुड लुकिंग जिंदगी तू यूं न मुझसे शरमा,

हारने की आदत सी हो गई है,
न जाने क्यों यह जिंदगी कयामत सी हो गई है ।
पता है किधर जाना है मुझे ये जानकर भी,
गलत राह पर चलने की आदत सी हो गई है ॥
यह मेरी गुड लुकिंग जिंदगी तू यूं न मुझसे शरमा,

— जगदीश सोनटक्के
(बी.कॉम. अंतिम वर्ष)

लॉकडाउन में गरीबों की समस्या

— निकीता अरखेल

(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

गरीबी का अर्थ है किसी भी व्यक्ति या इंसान के लिए निर्धन होने की स्थिति का होना । गरीबी एक ऐसी स्थिति है जब व्यक्ति को अपने जीवन में छत, जरूरी भोजन, कपड़े, दवाईयाँ आदि जीवन को जीने के लिए महत्वपूर्ण चीजों की कमी लगने लगती हैं । गरीबी और निर्धनता के मुख्य कारण हैं अत्यधिक जनसंख्या, जानलेवा और संक्रामक बीमारी, प्राकृतिक आपदा, कृषि में कम पैदावार, बेरोजगारी, जातियवाद, अशिक्षा, लैंगिक असमानता, पर्यावरण की समस्याएँ, देश में अर्थव्यवस्था की बदलती प्रवृत्ति, अस्पृश्यता, लोगों का अपने अधिकारों तक कम या सीमित मात्रा में पहुँच पाना, राजनीतिक हिंसा, प्रयोजित अपराध, भ्रष्टाचार, अच्छे कार्य में प्रोत्साहन की कमी, अकर्मण्यता, प्राचीन सामाजिक मान्यताएँ आदि । इन सभी के कारण गरीबों को निरंतर समस्याओं का सामना करना पड़ता है ।

गरीबी संसार के सबसे बड़ी समस्याओं में से एक है । कई वर्षों से तथा वर्तमान समय में गरीबी को दूर करने के लिए विश्व भर में निरंतर कई प्रयास किए जा रहे हैं । फिर भी यह व्यापक समस्या खत्म होने का नाम ही नहीं ले रही है । गरीबी की यह समस्या हमारे देश को आर्थिक तथा सामाजिक दोनों ही रूप से प्रभावित करती है ।

इसी गरीबी के दौरान साल 2019 के दिसम्बर माह में चीन के वुहान शहर से आयी एक भयावह बीमारी ने दुनिया को हिलाकर रख दिया । कोविड 19 जिसे हम कोरोना के नाम से जानते हैं । इस बीमारी ने पूरी दुनिया में त्राही-त्राही मचा रखी है । विश्व में इस महामारी के कारण लाखों की संख्या में लोग बीमार हुए हैं और लाखों की संख्या में लोगों की मृत्यु भी हुई है । हमारे देश में भी इस महामारी ने अपने पैर पसारे हैं । कोरोना का प्रकोप बढ़ने के कारण दिन प्रतिदिन लोग इसकी चपेट में आ ही रहे हैं । सरकार ने उपाययोजना के तहत मार्च 2020 से ही देशभर में लॉकडाउन करने का फैसला किया । फैसला तो महामारी से बचने का था लेकिन इस फैसले के कारण गरीब मजदूरों पर आर्थिक आपदा आ गई । रोज कमाकर खाने वाले मजदूर भूखे मरने लगे । सरकार ने इनके लिए कई जगहों पर भोजन की व्यवस्था की । तो कई सामाजिक संस्थाओं ने भी उनकी हरसंभव मदद के लिए प्रयास किया । एक समय वह भी आया जब गरीब मजदूरों के सारे काम बंद होने के कारण तथा जीवनावश्यक वस्तुओं के समय पर न मिलने के कारण, साथ ही रोजगार छीन जाने के कारण अपने परिवार के सदस्यों तथा बाल-बच्चों को कुछ भी खिला-पिला पाना उनके लिए असंभव हो गया । अब संपूर्ण भारत में लॉकडाउन होने के कारण उन्हें कहीं काम मिलना भी मुश्किल था ।

जो तिहाड़ी मजदूर शहरों में अपने परिवार के साथ काम करते थे वे भूखों मरने लगे । भूखे रहने से अच्छा मजदूरों ने मन में अपने-अपने गाँव जाने का विचार कर लिया किंतु लॉकडाउन होने के कारण देशभर में सभी यातायात के साधन बंद थे । ऐसी बिकट परिस्थिति में मजदूरों ने अपने गाँवों में पैदल ही चले जाने का फैसला किया । इस भारी संकट में कुछ मजदूरों ने मीलों का रास्ता पैदल ही तय कर लिया । भूखे-प्यासे, छोटे-छोटे बच्चों के साथ बूढ़े बुजुर्गों के साथ वे रात-दिन पैदल चलकर अपने गाँवों की ओर निकल पड़े ।

मजदूरों के इस फैसले ने उन्हें रास्ते पर लाकर खड़ा कर दिया । वे ना घर के थे ना घाट के । मजदूरों के इस निर्णय ने जनता को झिंझोड़कर रख दिया । हजारों की तादात में मजदूर अपने गाँव जाने के लिए जो रास्ता मिले चलने लगे । कुछ सड़कों से तो कुछ रेल पटरी के साथ-साथ अपने गणतव्य की ओर निकल पड़े । स्थानीय लागों ने, सेवाभावी संस्थाओं ने उनकी हरसंभव सहायता के लिए उन्हें सड़क पर ही भोजन दान दिया तथा उनके लिए पीने के पानी की व्यवस्था की किंतु यातायात के सभी साधन बंद होने के कारण वे उनकी गाँव पहुँचाने में सहायता नहीं कर सके ।

गाँव जाने की ललक के चलते दिन में अधिक गर्मी होने तथा प्रशासन की पूछताछ से बचने के लिए कुछ मजदूरों ने रात के समय रेल पटरी से होकर पैदल चले जाने का फैसला किया किंतु वे भूल गए थे कि पटरियों पर अभी भी मालगाड़ियों का आना-जाना शुरू है । मीलों चलते-चलते थकान होने के कारण वे रेल की पटरियों पर बैठे तो कुछ ही देर में उन्हें गहरी नींद आ गयी और वे वहीं सो गए । गहरी नींद हा जाने के कारण उन्हें मालगाड़ी के आने तथा उसके हॉर्न की आवाज नहीं सुनाई दी । परिणाम स्वरूप वे वहीं कुचले गए । काल ने उन्हें वहीं अपने आगोश में समा लिया था । सभी भारतीय जनता के लिए यह हादसा बड़ा ही दुःखदायी था। ऐसे ही अलग-अलग स्थानों पर अलग-अलग हादसों का शिकार हुए कई मजदूर जो कभी यह सोचकर निकले थे कि वो अपने घर तक पहुँच ही जाएँगे, लेकिन विभिन्न हादसों के कारण वे घर नहीं पहुँच पाए ।

विश्व भर में अभी भी कोरोना वायरस इस बीमारी के ईलाज की खोज जारी है । जब तक इस महामारी का कोई ठोस ईलाज नहीं निकल जाता तब तक सामान्य जनता को इसका मोल चुकाना ही होगा । हो सकता है निकट भविष्य में इसकी दवा या वैक्सिन उपलब्ध हो जाय। सही समय पर सरकार की नीतियों के कारण विश्व की तुलना में हमारे देश की हालत काफी अच्छी है । इस महामारी से मरने वालों की संख्या हमारे देश में बहुत नहीं है फिर भी इसके दुष्परिणामों के कारण लोग दहशत में हैं और मानसिक तौर पर बीमार हो रहे हैं । मुझे इस बात का बहुत दुःख है कि कोई दोष न होते हुए भी आज जो स्थिति मजदूरों की, गरीब जनता की हुई है उसे आने वाले समय में शायद ही कभी भुलाया जा सके ।

* * *

परिश्रम का महत्त्व

परिश्रम ही जीवन का सार है,
परिश्रम ही जीवन का आधार है ।
परिश्रम करो तो बन जाएगा जीवन तुम्हारा,
परिश्रम करो तो हो जाएगा कल्याण तुम्हारा ।
जो परिश्रम से है कतराते,
वे जीवन में कुछ न कर पाते ।
परिश्रम करते जाना है,
मंजिलों को सदा पाना है ।
जब हम परिश्रम करते हैं,
तभी ऊँचाईयों को छू पाते हैं ।
तुमको रखना है अपना लक्ष्य,
इस जीवन में कुछ कर दिखाना है ।
परिश्रम ही जीवन का सार है,
परिश्रम ही जीवन का आधार है ।

— रोशनी गुप्ता
(बी.कॉम. द्वितीय वर्ष)

सीखो

सदा परिश्रम करना सीखो ।
मातृभूमि के लिए मरना सीखो ।
कभी न दुःख में डरना सीखो ।
हर कष्ट का सामना करना सीखो ।
कठिनाई में मुस्कुराना सीखो ।
सबके गम को खुशी में बदलना सीखो ।
अपने पथ पर बढ़ना सीखो ।
गौरव गिरि पर चढ़ना सीखो ।
मीठी बातें कहना सीखो ।
मिल-जुलकर रहना सीखो ।
सच्चाई को अपनाना सीखो ।
समाज को मार्ग दिखाना सीखो ।
प्रभु के आगे शीश झुकाना सीखो ।
सदा परिश्रम करना सीखो ।

— अंजली मेहरोलिया
(बी.ए. प्रथम वर्ष)

पर्यावरण की महिमा

पर्यावरण की महिमा जाने, धरती का सुख-दुःख पहचानें ।
पेड़ कटे तो रोती धरती, सूनी-सूनी होती धरती ।
हरे-भरे घने वृक्ष सम्पदा, करे जतन ये रहे सदा ।
हरियाली की चादर ताने, धरती का सुख-दुःख पहचाने ।
नदियों को जल-जीवन देता, रवि प्रकाश और ऊर्जा देता ।

वायु सांसों में घुल जाती, वृक्ष हमारा पालन कर्ता ।
हम वृक्ष की महिमा जाने, धरती का सुख-दुःख पहचाने ।
स्वच्छ रखे अपना पानी, वायु प्रदूषण है नादानी ।
आंगन में हरियाली लाएं, गाँव-गाँव खुशहाली लाएं ।
चले पेड़ ही पेड़ लगाने, धरती का सुख-दुःख पहचाने ।

यश सागरे
(बी.कॉम. प्रथम वर्ष)

मेरी अविस्मरणीय यात्रा (तेरवाड़)

— सोनुकुमार शर्मा
(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

जीवन रूपी यात्रा करते समय कभी ऐसा पढ़ाव भी आता है जब मनुष्य अपने आप को अत्यधिक विचलित और बेबस पाता है । उसके जीवन में अकस्मात अविस्मरणीय घटना घट जाती है जिसका असर उसके भावी जीवन पर अवश्य पड़ता है । साथ ही वह प्रसंग उसके जीवन में एक धरोहर बनकर अमूल्य स्थान प्राप्त करता है । मैंने आज तक के अपने महाविद्यालयीन विद्यार्थी जीवन में कभी कल्पना भी नहीं की थी कि मुझे राष्ट्रसंत तुकड़ोजी महाराज, नागपुर विश्वविद्यालय, नागपुर के राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग की ओर से तेरवाड़ (कोल्हापुर) में आई आपदा की चुनौतियों से जूझने का तथा ग्रामीणों की सेवा करने का सौभाग्य प्राप्त होगा ।

मेरे विद्यार्थी जीवन का वह पल मुझे आज भी याद है जब श्री निकेतन कला-वाणिज्य महाविद्यालय के राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग में विद्यार्थी प्रतिनिधि के रूप में कार्यरत रहते हुए विद्यापीठीय राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग में मेरा चयन किया गया । इसी कारण मुझे नागपुर विद्यापीठ की ओर से तेरवाड़ (कोल्हापुर) जाने का सुअवसर प्राप्त हुआ । राष्ट्रसंत तुकड़ोजी महाराज, नागपुर विश्वविद्यालय, नागपुर अंतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग में सैकड़ों महाविद्यालय कार्यरत हैं । इन महाविद्यालयों के राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग में हजारों स्वयंसेवक समय-समय पर कार्यक्रमों के माध्यम से अपनी सेवाएँ प्रदान करते रहते हैं ।

बात पिछले वर्ष याने 2019 के सितम्बर माह की है जब महाराष्ट्र के कई इलाकों में अत्यधिक वर्षा के कारण बाढ़ ने अपना कहर बरपाया था । महाराष्ट्र के कोल्हापुर में भी बाढ़ का प्रकोप अपनी चरम सीमा पर था । इन बाढ़ पीढीतों की हालत हम समाचार पत्रों में तथा दूरदर्शन के माध्यम से पढ़ व देख रहे थे । उस समय विद्यापीठ के राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग को ऐसा लगा कि यदि अन्य लोगों की तरह हम भी अपने स्वयंसेवकों की मदद से इन गरीब किसानों, मजदूरों तथा असहाय लोगों की हरसंभव सहायता कर सकें तो यह मानव सेवा ही होगी । इसी सामाजिक दायित्व का प्रण लेकर बाढ़ पीढीतों की सहायता करने हेतु नागपुर विद्यापीठ के राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग ने विभिन्न महाविद्यालयों से केवल पच्चीस विद्यार्थियों का चयन किया जो वहाँ कुछ दिन रहकर उन गरीब ग्रामीणों की सहायता कर सकें जिनका बाढ़ में सब कुछ बर्बाद हो चुका था । मेरा सौभाग्य था कि मुझे अपने महाविद्यालय से इस पुनीत कार्य में सहयोग देने का सुअवसर प्राप्त हुआ । सचमुच मेरे लिए तथा महाविद्यालय के लिए यह बड़ी गर्व की बात थी ।

हम नागपुर से एक विशेष बस में आवश्यक सामान लेकर राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग के अधिकारियों के साथ 06 सितम्बर 2019 को कोल्हापुर के लिए रवाना हुए । हमारे साथ हमारा सामान तो था ही तथा हमने वहाँ बाढ़पीढीतों को बाँटने के लिए भी कुछ सामान अपने साथ ले लिया था । अपने अन्य साथियों के साथ मैं भी अपने मन में एक नई ऊर्जा, उत्साह, उमंग के साथ तेरवाड़ जाने के लिए मुस्तैद था । उमंग नई जगह देखने की थी, उमंग बस में सब साथियों के साथ लंबी यात्रा करने की थी, उमंग समाज के उस वर्ग से जुड़ने की थी जो असहाय था, उमंग उनकी हरसंभव सेवा करने की थी । हम उस सफर पर निकल पड़े थे परंतु 06 तथा 07 सितम्बर 2019 की आधी रात को ही वह उमंग कुछ समय के लिए कम हो गई क्योंकि नांदेड़ पहुँचते ही मुझे अपने मोबाईल से पता

चला कि भारत का बहुआयामी मिशन चंद्रयान 2 चॉद की जमीन पर पहुँचने से पहले ही इसरो के सम्पर्क से टूट गया था । थोड़ी निराशा अवश्य हुई लेकिन हमारे कुशल वैज्ञानिकों का परिश्रम पूरी तरह नाकाम नहीं हुआ था । हमने इस अभियान में करीब-करीब 97 प्रतिशत सफलता अर्जित की थी जिसका लोहा विश्व ने भी माना था ।

खैर हमारी बस यात्रा 06 सितम्बर 2019 को शुरू हुई और हम 07 सितम्बर 2019 की शाम को कोल्हापुर के तेरवाड़ में पहुँचे । रात का समय होने के कारण उस समय मैं ग्राम तेरवाड़ को कुछ ज्यादा देख व समझ नहीं पाया क्योंकि अंधेरा काफी था । वहाँ पर हमें एक साधारण ग्रामीण स्कूल में ठहराया गया था । तेरवाड़ गाँव भौगोलिक रूप से पंचगंगा नदी से घिरा है इसलिए शायद बाढ़ ने इस गाँव में अधिक नुकसान पहुँचाया था । यही कारण है कि ग्रामीणों की सहायता हेतु राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग ने इसी गाँव को चुना था ।

सुबह जब आँख खुली तो ग्रामीण प्रकृति का सुंदर रूप हमें दिखाई दिया परंतु जब हम लोग श्रमदान के लिए गाँव पहुँचे तो वहाँ हमने अनुभव किया कि गाँव व उसके आसपास के खेतों में हुई बारीश ने तबाही मचाई हुई थी । टूटे मकान और वहाँ फैली गंदगी इसका स्पष्ट रूप से प्रमाण दे रही थीं । गाँव के लोगों से उनका रोजगार छिन चुका था । गाँव में भूख की समस्या अपना विकराल रूप दिखा रही थी । इसमें ग्रामीण आकाओं तथा ग्रामपंचायत के सदस्यों की बेरुखी तथा प्रशासन की उदासीनता स्पष्ट नजर आ रही थी । इन सब के बीच कुदरत का कहर गरीब ग्रामीणों पर मानो वज्र की भांति टूटा था । इन सबके बीच हम अपने आप को बेबस और लाचार पा रहे थे । समझ में नहीं आ रहा था कि कहाँ से शुरुआत की जाय ।

मैं आपको तेरवाड़ गाँव की एक सच्चाई बताना चाहता हूँ । इस गाँव की जनसंख्या लगभग 3000 के आसपास रही होगी जिसमें 1200 परिवार रहते हैं और अपना उदर पोषण करते हैं । रोजगार के नाम पर यहाँ केवल कृषि एवं मजदूरी ही की जाती रही है । इन सबके बीच सबसे ज्यादा चौंकानेवाली बात यह थी कि यहाँ 1000 पुरुषों पर केवल 723 महिलाएँ थीं जो सामाजिक असंतुलन को प्रदर्शित करती हैं ।

राष्ट्रसंत तुकड़ोजी महाराज, नागपुर विश्वविद्यालय, नागपुर अंतर्गत राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग की ओर से हम गाँव के निवासियों के लिए खाने-पीने की वस्तुएँ, कपड़े, दवाईयाँ तथा अन्य जीवनावश्यक वस्तुएँ तथा सामग्री साथ लेकर गए थे जो गाँव के प्रत्येक परिवार को उनकी आवश्यकतानुसार बाँटी गई । हम लोग तेरवाड़ में 06 सितम्बर 2019 से 11 सितम्बर 2019 तक रहे । जितना संभव हुआ उतनी हमने ग्रामीणों की सहायता की । ग्राम को स्वच्छ करने का प्रयास किया । उनकी झुग्गी-झोपड़ियों को संवारने का कार्य किया । जब हम वहाँ से भारी कदमों से लौट रहे थे तब हमें पता चला कि तेरवाड़ गाँव कोल्हापुर जिले का सबसे गरीब गाँव है ।

आज भले ही मैं नागपुर में अध्ययनरत एक छात्र हूँ । फिर भी मेरी आँखों में तेरवाड़ में बिताए दिन तथा उन दिनों की कई यादें बसी हुई हैं । मैं तो कहता हूँ कि यह जीवन की यादें न होकर यादों के रूप में ग्रामीण भारत में निहित समस्याओं का अंभार है । तेरवाड़ की उस त्रासदी ने मुझे अंदर तक झकझोर दिया है । साथ ही तेरवाड़ की इस सेवाभावी यात्रा ने मेरी समाज के प्रति सोचने और समझने की शक्ति को बदलने में अहम भूमिका निभाई है इसमें कोई दोराय नहीं ।

* * *

मित्रता का महत्व

— समरीन तबस्सुम आरिफ खान
(बी. ए. द्वितीय वर्ष)

व्यक्ति को प्रत्येक रिश्ता जन्म से ही प्राप्त होता है । अन्य शब्दों में कहें तो ईश्वर हमारे जन्म से पहले ही हमारा रिश्ता बना देता है । पर मित्रता ही एक ऐसा रिश्ता है जिसका चुनाव व्यक्ति जन्म लेने के बाद स्वयं तैयार करता है । सच्ची मित्रता कभी रूप-रंग, जात-पात, ऊंच-नीच, अमीरी-गरीबी तथा इसी प्रकार के किसी भेद-भाव का खंडन करती है । आमतौर पर यह समझा जाता है कि मित्रता हम उम्र के मध्य होती है पर यह सच नहीं है । मित्रता किसी भी उम्र में और किसी के साथ भी हो सकती है ।

व्यक्ति के जन्म के बाद से वह अपनों के मध्य रहता है, खेलता है, उनसे सीखता है पर हर बात व्यक्ति हर किसी से साझा नहीं कर पाता । व्यक्ति का सच्चा मित्र ही उसके प्रत्येक राज को जानता है । यदि पुस्तक ज्ञान की कुंजी है, तो एक सच्चा मित्र एक पूरा पुस्तकालय है जो हमें समय-समय पर जीवन की कठिनाईयों से लड़ने में सहायता प्रदान करता है । व्यक्ति के व्यक्तित्व के निर्माण में मित्रों की मुख्य भूमिका होती है । ऐसा कहा जाता है कि व्यक्ति स्वयं जैसा होता है वह अपने जीवन में मित्र भी वैसे ही चुनता है । यदि उस व्यक्ति से कुछ गलत कार्य होता है तो समाज उसके मित्रों को भी उस गलती का समान रूप से भागीदार समझते हैं ।

परिवार के बाद मित्र व्यक्ति की दूसरी प्राथमिकता होती है । जिसके साथ वह अच्छे-बुरे पलों को व्यतीत करता है । सुविख्यात कवि रहिमदास द्वारा रचित दोहे में कहा गया है, —

“टूटे सुजन मनाइए, जो टूटे सौ बार ।
रहिमन फिरे-फिरे पोइए, टूटे मुक्ताहार ।।”

अर्थात सच्चे मित्र जितनी बार आपस में रूठे उन्हें मना ही लेना चाहिए । ठीक उसी प्रकार जैसे मोतियों की माला के मनके टूट के बिखर जाने पर हम उन्हें बार-बार पिरोते हैं । हमारे लिए हर एक मनका मूल्यवान होता है जिसे हम फेंकना उचित नहीं समझते ठीक उसी प्रकार सच्चे मित्र भी मूल्यवान होते हैं और उन्हें जिंदगी में कभी खोना नहीं चाहिए । जिस प्रकार प्रत्येक व्यक्ति के जीवन में मित्रता का महत्व होता है, ठीक उसी प्रकार मेरे जीवन में भी मित्रता अत्यधिक महत्व रखती है । मेरे मित्रों का समूह मेरे लिए दूसरे परिवार जैसा ही है । मेरे मित्रों के लिए कुछ पंक्तियाँ इस प्रकार हैं —

“मित्रता का मतलब एक प्यारा सा दिल,
जो कभी नफरत नहीं करता ।
एक प्यारी सी मुस्कान,
जो कभी फिकी नहीं पड़ती ।
एक एहसास कभी दुःख नहीं देता,
और एक रिश्ता जो कभी खत्म नहीं होता...।।”

* * *

निद्रा प्रबंधन

— हर्ष मांडले
(बी.कॉम. प्रथम वर्ष)

सामान्यतया व्यक्ति को एक दिन में 6 से 8 घंटे नींद की आवश्यकता होती है। इस नींद से हमारे शरीर को नई शक्ति मिलती है और दिनभर की थकान दूर हो जाती है। अगर किसी भी व्यक्ति को उसकी आवश्यकता नुसार नींद पूरी तरह से नहीं मिल पाती तो उसके शरीर व मन में बहुत सारी समस्याएँ आती हैं। जैसे की, हताशा, मानसिक तनाव, शारीरिक एवं मानसिक थकान तथा रोजमर्रा के कामों में छोटी-मोटी मुश्किलों का सामना करना पड़ता है।

स्लिप मॅनेजमेंट एक ऐसी टेकनिक है, जिसका उपयोग आप मजेदार नींद लेने के लिए कर सकते हैं। अगर आपको देर रात तक नींद नहीं आती है या नींद की गोली खानी पड़ती है तो स्लिप मॅनेजमेंट टेकनिक से आपको बहुत फायदा होगा। आप रात में जब सोने जायें और अपने सब काम खत्म करते बिस्तर पर लेटें तब आँखे बंद करके पहले पाँच मिनट तक प्राण धारणा करे, फिर कल्पना करें कि आप एक समुद्र के किनारे जा रहे हैं। पूर्णिमा की रात है और आप समुद्र तट पर एक ऐसी जगह पर जा कर बैठते हैं जहाँ समुद्र की लहर पहुँचती है। आप रेत पर एक सर्कल बनाते हैं और उसके अंदर 100 लिखते हैं। एक पानी की लहर आती है और उस सर्कल को मिटाकर चली जाती है। आप फिर से सर्कल बनाते हैं और उसके अंदर 99 लिखते हैं। पानी की लहर फिर से आती है और उसे मिटाकर चली जाती है। इस तरह से आप 100 से 1 तक उल्टी गिनती लिखते रहें। एक समय ऐसा आयेगा कि आप गहरी मजेदार नींद में सो चुके होंगे और आपको पता भी नहीं चलेगा।

- लाभ— 1) आप चाहे तब बढ़िया-सी नींद ले सकते हैं।
2) आप इन्सोमेनिया (नींद की बीमारी) को दूर कर सकते हैं।
3) जागृत और अर्धजागृत मन के बीच संकलन उत्पन्न होता है।

* * *

फिर भी न जाने क्यों .....

माँ, नौ महीने पालती है
पिता, पच्चीस साल पालता है
फिर भी न जाने क्यों पिता पीछे रह जाता है ?
माँ, बिना तनख्वाह घर का सारा काम करती है
पिता, पूरी कमाई घर पे लुटा देता है
फिर भी न जाने क्यों पिता पीछे रह जाता है ?
माँ, जो चाहते हो वो बनाती है
पिता, जो चाहते वो लाकर देता है
फिर भी न जाने क्यों पिता पीछे रह जाता है ?

माँ, को याद करते हो जब चोट लगती है
पिता को याद करते है जब जरूरत पड़ती है
फिर भी न जाने क्यों पिता पीछे रह जाता है ?
माँ, बच्चों की अलमारी नए कपड़ों से भरती है
पिता, कई सालों तक पुराने कपड़े चलाता है
फिर भी न जाने क्यों पिता पीछे रह जाता है ?

पूजा देवधारी
(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

कहानी 101 की

एक दिन 1, 0, 1 आपस में बातें कर रहे थे।
यहाँ-वहाँ की कहानियाँ सुना रहे थे।
अचानक शून्य को देख दोनों हँसने लगे।
उसके गोलमटोल होने का मजाक उड़ाने लगे।
एक ने कहा शून्य तुम इतना मत फुलो।
यह अहंकार की निशानी है।

हम जैसा बनो तुम, यही अच्छी जिंदगानी है।
शून्य ने कुछ कहा नहीं, गंभीरता से बोला।
मेरे होने से ही है तुम लोगों का बोलबाला।
जितना मैं तुम्हारे आगे होता हूँ, उतनी तुम्हारी कीमत होती है।
जितना मैं तुम्हारे पीछे होता हूँ, उतनी तुम्हारी कीमत घटती है।
तो दोनों बोले,

घटना-बढ़ना तो जिंदगी का उसूल है।
तो शून्य से आना और शून्य में समा जाना,
यही प्रकृति का नियम है।
तुम दोनों के बीच से अगर मैं हट जाऊँ,
तो तुम एक और एक ऐसे रहोगे।
अगर मालिक के साथ चलोगे, तो ही मुझ तक पहुँचोगे।
इसलिए कहता हूँ जीवन के इन दो पंखों पर,
एक ही समानता से उड़ो,

कर निर्धारित लक्ष्य अपना इस शून्य तक पहुँचो।
उसकी अर्थपूर्ण बातें सुनकर, दोनों बहुत हुए शर्मिदा,
एक दूसरे का हाथ पकड़कर शून्य पर हुए फिदा।
— वैष्णव डाखोरे
(बी.कॉम. प्रथम वर्ष)

* * *

‘विद्यार्थी जीवन में पुस्तकालय का महत्व’

‘अगर हमारे विद्यार्थी जीवन में अध्ययन एक रण का क्षेत्र है तो मैं समझता हूँ की किताबें शक्तिशाली हथियार’।

ग्रंथालय वह स्थान है जहाँ अलग अलग प्रकार की किताबें संग्रहीत व अध्ययन की जाती हैं। हर विद्यार्थी को ग्रंथालय में शान का अथाह भंडार मिलता है। सफलता का कोई संक्षिप्त मार्ग तो होता नहीं है, इसलिये सफलता प्राप्त करने के लिये विद्यार्थी को सदैव उर्जावान रहना चाहिए और इसमें ग्रंथालय का बहुत बड़ा योगदान है।

अगर कोई विद्यार्थी सचमुच उच्च कोटी का ज्ञान अर्जित करना चाहता है तो उसे अवश्य किताबों की आवश्यकता होगी। इसलिये किसी विद्यार्थी को अपने जीवन की उच्च आशा-आकांक्षा को पूर्ण करना है तो उसे किताबों से दोस्ती करनी होगी।

दुनिया में अनेक विषय हैं और उन विषयों से संबंधित किताबें भी अनेक हैं, उस अलग अलग विषयों के किताबें खरीद कर पढ़ना विद्यार्थी जीवन में संभव नहीं है। इस आवश्यकता की पूर्ति के लिये ग्रंथालय अत्यंत सुगमता प्रदान करता है। ग्रंथालय में बैठकर कोई भी व्यक्ति एक ही विषय पर अनेक विचारों से परिचित हो सकता है।

अगर मैं अपने महाविद्यालय के ग्रंथालय की विषय में आपको जानकारी दूँ तो हमारे महाविद्यालय में अलग अलग विषयों पर अलग अलग भाषाओं में अनेक प्रकार की किताबें उपलब्ध हैं। हमारे महाविद्यालय में सभी विषयों के बारे में जानकारी के लिये किताबें हैं।

इस महाविद्यालय में न सिर्फ किताबों का भंडार है, बल्कि अनेक विषयों में अलग अलग प्रकार की मैगजीन, साप्ताहिक पत्रिका उपलब्ध हैं। साथ ही दैनिक समाचार पत्र, साप्ताहिक समाचार पत्र, महाविद्यालय की और से उपलब्ध कराई जानेवाली अनेक सुविधाओं का भंडार है। साथ में ई-लाइब्ररी की सुविधा का भी प्रचलन है।

व्यक्ति के जीवन में किताबें ही सुंदर मानव सभ्यता का आधार हैं, इसलिये प्रत्येक व्यक्ति तथा विद्यार्थी को अपने जीवन में सर्वश्रेष्ठ लाभ लेने के लिये ग्रंथालय का प्रयोग करना चाहिए।

सोनुकुमार शर्मा
बी.ए. भाग २

लॉकडाऊन (कोरोना)

लॉकडाऊनही तो है, लॉकअप तो नहीं,
कुछ उसूल ही तो है, जंजीरे तो नहीं,
महफुज ही तो रहना है, लापरवाह तो नहीं,
बंधन को महफुज ही ते करना है

आजमाना तो नहीं.....

कुछ दिनों की तो बात है, जिंदगी की तो नहीं,
साथ मिलके हराया जा सकता है 'कोरोना' को
इतना नामुमकिन तो नहीं.....

ताले घरो पे ही है; दिलो पे तो नहीं
पर्दे मुँह पे ही तो है, मुस्कान पे तो नहीं,
कुछ दिनों की तो बात है, जिंदगी की तो नहीं,
साथ मिलके हाराया जा सकता है 'कोरोना' को
इतना नामुमकिन तो नहीं.....

बंदिशे चलने फिरने पे ही है,
इन्सानियत पे तो नहीं
रूकावट फिजूल की आवारागर्दीपे है
अनिवार्य जरूरतो में नहीं....
कुछ दिनों की तो बात है,
जिंदगी की तो नहीं,
साथमिलके हराया जा सकता है, 'कोरोना' को
इतना नामुमकिन तो नहीं.....।

दुरिया लोगो से रखनी है, अपने सपनों से नहीं,
यह दुख दर्द बेशक दे सकता है, लेकिन अफसोस तो नहीं,
कुछ दिनों की तो बात है, जिंदगी की तो नहीं,
तो आइये साथ मिलके हराये, इस कोरोना बीमारी को
इतना नामुमकीन तो नहीं.....।

फीरदोस हुसैन शेख आसिफ
बी. ए. भाग १

पहली हार के बाद हमेशा जीत ही होती

संकटों से डरकर, जीवन की नाव पार नहीं होती,
पहली हार के बाद हमेशा जीत ही होती ।
नन्हा मकौड़ा जब दाना लेकर चलता,
चढ़ती दीवारों पर सौ बार फिसलता ।
मन का विश्वास रगों में उसके साहस भरता,
चढ़कर गिरना, गिरकर चढ़ना न उसे अखरता ।
आखिर उसकी मेहनत बेकार नहीं होती,
पहली हार के बाद हमेशा जीत ही होती ।
असफलता एक चुनौती है इसे स्वीकार करो,
क्या कमी रह गई है जानों और उसमें सुधार करो ।
जब तक सफलता नहीं मिलती, सब कुछ त्यागो तुम,
संघर्ष का मैदान छोड़कर मत भागो तुम ।
अच्छे कार्य किये बिना ही जय जयकार नहीं होती,
पहली हार के बाद हमेशा जीत ही होती ।

— शबनम परवीन
(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

दोस्ती

मेरा दोस्त मेरी आत्मा है, मेरा दोस्त मेरा जीवन है ।
ऐसा कहना सत्य नहीं, पर असत्य भी नहीं ।
दोस्त जीवन में आता है, हर सुख-दुःख बाँटता है ।
जीवन के हर पल को जीकर, सारी खुशियाँ भर जाता है ।
मेरे जीवन की दोस्ती बहुत खास है, हर पल खुशी का एहसास है ।
मेरे माता-पिता मेरा दिल है, और दोस्त उसी दिल की धड़कन है ।
मेरा दोस्त मेरी जीत है, मेरा दोस्त मेरा परिवार है ।
मेरा दोस्त मेरा जीवन है, मेरा दोस्त मेरी आत्मा है ।
ऐसा कहना सत्य नहीं, पर ऐसा कहना असत्य भी नहीं ।

— शुभम शाहू
(बी.ए. द्वितीय वर्ष)

मदतीचा हात

कोविड-19 कालावधी मध्ये श्री निकेतन बहुउद्देशीय संस्थेच्या उपाध्यक्षा श्रीमती अनुराधाताई गंधे, श्री. प्रसाद गंधे, महाविद्यालयाच्या प्राचार्या व महाविद्यालयीन कर्मचारी व विद्यार्थी यांनी केलेली मदत.

English Department

Contents

1.	Save Tiger	Vrushabh Santosh Jain	57
2.	Book Review : My Experiments with Truth	Saurabh Umale	59
3.	States and capitals in India	Anjali Meharoliya	60
4.	Digital Learning: A Times Need	Monika Kamble	61
5.	Friendship	Snehal Mahure	62
6.	What is Life?	Prayas Raut	62
7.	Sudha Murty	Rajshree Iwanate	63

Save Tiger

Vrushabh Santosh Jain

B.Com Part I

God has created different species on the earth. All of them have the right to live. As every living creature is unique and very much important for the eco-system. One of such wonderful creation is tiger whom we love to watch in jungle. Tiger is our national animal. Tiger is a symbol of wilderness and well-being to the ecosystem. Tiger plays important role in the maintenance of ecological balance. By conserving and saving tigers entire ecosystem is conserved. But it is sad that they are on the verge of extinction. This is a call for concern. They are depleting day by day, hence we need to protect them. So saving tiger, means saving the ecosystem which is crucial for man's own survival.

The number of tigers in India has gone down which is distressing. If it continues like this the most amazing specie may extinct from the earth. People should be aware of some facts.

• Poaching and illegal wildlife trade.

Every part of the tiger from whisker to tail is traded in illegal wildlife market. Poaching is the most immediate threat to wild tigers. In relentless demand, their part are used for traditional medicine, folk remedies and as state symbol among some Asian culture.

• Effect of climate change.

One of the largest tiger population is found in the Sunderbans a large mangrove forest are shared by India and Bangladesh on the northern coast of the Indian Ocean. This area harbours Bengal tigers and protect coastal region from storm surge and wild damages. However, rising sea level caused by climate change threaten to wipe out these forest and last remaining habitat of this tiger population.

• Human wildlife conflict.

People and tigers increasingly compete for space. The conflict threatens the world's remaining wild tigers and poses a major problem for communities living in or near forest with tigers. Increased human activity, reduced prey, and fast shrinking forest space have led to conflict in many tiger sanctuaries across India. Conflict takes many forms including but not limited to: loss of life or injury to humans and wild animals, depredation of livestock, and degradation of habitat. Human-wildlife conflict is a global issue present in urban and rural landscapes alike.

• **Habitat loss.**

Tigers have lost 93% of their historical range their habitat has been destroyed, degraded and fragmented by human activities. The clearing of forest for agriculture and timber as well as the building of road captures the habitat of wild animals.

• **Some Government Acts.**

Amendment of the wild life act 1972 for enabling provisions towards constituting the National Tiger Conservation authority and the tiger and other endangered species crime control bureau.

• **India is now estimated to be home to 70% of the world's tigers. Indian tiger**

population rises more than doubled over 12 years to 2967 in 2018, according to new data released. The new data are part of a government survey over 3,81,400.km of forestall habitat across 20 states that are home to India's tigers population, the world's largest as per the survey. There are various ways to protect the wild animals. We need to preserve these species in their own domain. We can't grow forests but we can plant more trees and moreover we should stop cutting down the forests. People should follow the governments' instructions regarding the 'save tiger' project.

***

Book Review : My Experiments with Truth

Saurabh Umale

B.Com Part I

The book My Experiments with Truth is an autobiography of Gandhiji, which describes his life from early childhood through 1921. It was initiated at the insistence of Swami Anand and other close co-workers of Gandhiji who encouraged him to explain the background of his campaigns. The introduction is written by Gandhi himself. In this classic autobiography Gandhi records his concept of active non - violence resistance which propelled the Indian struggle for independence and countless other nonviolent struggle of the 20th century.

This is a fascinating tale to read .Gandhi's writing is oddly simple even almost naive in places. He faithfully records small personal struggles giving them the same weightage as major political battles. Gandhiji's zeal and idealism as does his lifelong concern with self-discipline and purity.In Gandhiji's autobiography the most appealing thing is Satayagraha which he actually practiced throughout his life and his increasingly strict vegetarianism. His asceticism increased in direct proportion to his growing political power. It is not very easy to describe conflicting thoughts and dilemmas, yet Gandhiji has described his concepts of life in a lucid way. Experiments is the highlight and the content does justice to the tittle. He has captured in details the experiment on food, treatment with mud and water, way of life, thought process on indulgence and abstinence. The author of the book Mahatma Gandhi is probably one person whom I have admired more than anybody else. This does not mean that he has not made mistakes in life. There are parts of his biography where I do not agree with him, where he has made mistakes. But at no point, I find him going against his conviction. He is always the first to admit his mistakes. The book which is his autobiography brings out this aspect in such an inspiring way that you feel wonder at his frankness. Gandhiji principles about non -violence & truth are experiences, which I believe every one of us need to follow it .The core principle of all this ideas will change our life forever. My Experiments with Truth would be a breath taking experience which would change our life. Gandhiji's autobiography is one of the best sellers and is translated in nearly all languages of the world. Autobiography in a way is a 'concession of Gandhi's faith and a document to study his thoughts and principles.

***

States and capitals in India

Anjali Meharoliya
B.A Part I

Sr. No.	State	Capital
1	Andhra Pradesh	Amaravati
2	Arunachal Pradesh	Itanagar
3	Assam	Dispur
4	Bihar	Patna
5	Chhattisgarh	Raipur
6	Goa	Panaji
7	Gujarat	Gandhinagar
8	Haryana	Chandigarh
9	Himachal Pradesh	Shimla
10	Mizoram	Aizwal
11	Jammu & Kashmir	Srinagar
12	Jharkhand	Ranchi
13	Karnataka	Bangalore
14	Kerala	Thiruvananthapuram
15	Madhya Pradesh	Bhopal
16	Maharashtra	Mumbai
17	Manipur	Imphal
18	Meghalaya	Shillong
19	Nagaland	Kohima
20	Odisha	Bhubaneshwar
21	Punjab	Chandigarh
22	Rajasthan	Jaipur
23	Sikkim	Gangtok
24	Tamil Nadu	Chennai
25	Tripura	Agartala
26	Telangana	Hyderabad
27	Uttar Pradesh	Lucknow
28	Uttarakhand	Dehradun
29	West Bengal	Kolkata

Digital Learning: A Times Need

Digital learning means learning using electronic media. Modern day computers and electronics use binary digits to construct data. Instructions and information created with the help of this data is called digital information. Digital learning has been introduced few years ago as a great teaching practice. It has got tremendous response from all over the world. Many teachers and students have come together on this digital platform for teaching –learning activity. This Smart Teaching Techniques have been adopted by many schools and educational institutes. Teachers have also adapted with the new revolution in education system. But it is not easy to make use of digital learning everywhere. No doubt, it is beneficial but at the same time, it has many difficulties to implement as a major medium to impart knowledge.

During covid -19 education has changed dramatically. There is distinctive rise in e-learning. Many online platforms are offering free classes. Schools and colleges have started preparing their e-content and upload it on the YouTube. Students as well as teachers are keeping their pace with new technology. One can say that in this pandemic, when no one can meet anyone, and one has to maintain social distancing, this technology has made wonders. Virtual classrooms have connected teachers and students in the period of lockdown. Through the digital classroom teachers and students can meet each other and discuss on various topics. It is because of the magic of technology people can work from home and everything is on their fingertips. The apps like zoom, edmodo, pinterest has brought the world together to learn new lessons of life. Hence technology has saved us from locking down our office work, financial transaction. It is because of the technology we can be in touch with our near dear ones. Digital learning is a way out in this fastening situation. Life has changed, new lifestyle to be adopted to live safely and smartly! Stay home stay safe!

Monika Kamble
B.com I Year

Friendship

Friend is one of the life's
Most beautiful gift
Friendship is like a
Lovely flower
It makes the world seem
Fresh and beautiful
Friendship carries many
Promises with it
Friendship means together
Sailing on a ship of faith
Friendship is a melodious song
Sing it! Sing it! Sing it!

Snehal Mahure

B.com I Year

***

What is Life?

Life is a road
With joys and sorrows

Life is a hilly path
With ups and down
Life is a face
With smiles and tears

Life is a play
With tragedies and Comedies
Life is a time
With past and future
Life is a journey
With experience and trouble
Life is an ice- cream
With enjoyment and sufferings

Life is a stage where
We all are actors
Life is like a line
Where Youth is hyphen
An Old age is comma and
Death is full stop.

Prayas Raut

B.Com I

Sudha Murty

Sudha Murthy (née Kulkarni) is an Indian engineering teacher. She is a well known writer who writes in Kannada and English. She is also the Chairperson of the Infosys Foundation. She is the wife of Co-founder of Infosys, N. R. Narayana Murthy. Sudha Murthy became the first female engineer hired at India's largest auto manufacturer TATA Engineering and Locomotive Company (TELCO). She joined the company as a Development Engineer in Pune and then worked in Mumbai & Jamshedpur as well. She had written a postcard to the company's Chairman complaining of the "men only" gender bias at TELCO. As a result, she was granted a special interview and hired immediately.

She is a great Social worker. She has founded several orphanages, participated in rural development efforts, and supported the movement to provide computer and library facilities to all Karnataka government schools. She has become one of the trustees of the Infosys Foundation in 1997 to strengthen the less-privileged sections of society and helped build hospitals, rehabilitation centres, school buildings, orphanages, over 3500 libraries and 10,000 toilets, and 2300 houses in the flood-ravaged areas.

She has also handled tsunami relief work in Tamil Nadu and Andamans, the earthquake-stricken areas in Gujarat, floods in Andhra Pradesh and Orissa and drought in Maharashtra and Karnataka. Her work also covers women empowerment, public hygiene, art and culture, education, and healthcare. Sudha firmly believes that Indian corporates should "do much more for the society," particularly in education and health.

Sudha Murthy has written many books, from which two are travelogues, two technical books, novels, collections of short stories and non-fiction pieces, and six bestselling books for children. She has established 'The Murthy Classical Library of India' at Harvard University. Her books have been translated into all the major Indian languages. Sudha Murthy is the recipient of the R.K. Narayan Award for Literature (2006), the Padma Shri (2006) and the Attimabbe Award from the Government of Karnataka for excellence in Kannada literature (2011). Indeed her literary work and social work is inspiring for all the youngsters who cherish dream of working in her company Infosys.

Rajshree Iwanate
B.A I Year

TREE PLANTATION PROGRAM REPORT
2019-2020

College students while planting trees in a tree planting program

Tree planting programme was held on Tuesday 27.08.2019 at Ganesh Nagar NIT Ground. The help of Municipal cooperator Pintu Zalke and the efforts of Sarika Wanjari, an alumna of the college, we got these trees free of cost. The tree planting under the green Club was done by Honorable Principal Dr. Rekha Gulhane of the college. A large no. of students were present at Plantation time. Also Present for the tree planting was a member of the IT Nagpur Executive. A total of twenty five trees were planted during the planting. Some Students were given custody of the tree, Ten of them are Still in good condition. The Purpose of this programme was to convey the message of environmental protection considering the state of nature today. The Programme was organized to spread the message of planting trees to save the environment.

ग्रंथालय विभाग अहवाल

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची ग्रंथालयाप्रती ओढ वाढावी, वाचनाची सवय वृद्धिंगत होऊन त्यांच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टिने सत्र २०१९-२०२० मध्ये ग्रंथालय विभागाद्वारे वेगवेगळे कार्यक्रम/उपक्रम राबविण्यात आले. त्यामध्ये - सत्र २०१४-२०१५ मध्ये विद्यार्थ्यांच्या वेगवेगळ्या कला गुणांना वाव मिळावा म्हणून त्यांना 'विद्यार्थी कोपरा' म्हणून देण्यात आला होता. त्यामध्ये त्यांनी लिहिलेल्या कविता, लेख इ. दर्शनी भागात वर्षभर लावण्यात आले. त्यास विद्यार्थ्यांचा उत्कृष्ट प्रतिसाद मिळाला. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनीच नव्हे तर गणेशनगर कन्या विद्यालयातील विद्यार्थ्यांनीही सुद्धा या उपक्रमाचा लाभ घेतला.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची ग्रंथालयाप्रती ओढ वाढावी, वाचनाची सवय वृद्धिंगत होऊन त्यांच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टिने सत्र २०१९-२०२० मध्ये ग्रंथालय विभागाद्वारे वेगवेगळे कार्यक्रम/ उपक्रम राबविण्यात आले.

Library Orientation Programme (ग्रंथालय उद्बोधन कार्यक्रम) : सत्राच्या सुरवातीला बी.ए. व बी. कॉमच्या भाग १ च्या विद्यार्थ्यांसाठी 'ओळख ग्रंथालयाची' (Orientation Programme) हा कार्यक्रम राबविल्या जातो. या कार्यक्रमात विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयाबद्दल माहिती देऊन कोणकोणत्या सेवा ग्रंथालयामार्फत दिल्या जातात, ग्रंथालयाचे नियम इत्यादीची माहिती दिल्या जाते. तसेच विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टिने शैक्षणिक, सामाजिक कार्यक्रम/उपक्रमही राबविल्या जातात याची माहिती प्रोजेक्टरच्या सहाय्याने (PPT Presentation) दाखविल्या जाते. या सत्रात जून व जुलै महिन्यात व जसे विद्यार्थी ग्रंथालयात उपलब्ध झालेत त्याप्रमाणे विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयाबद्दलची माहिती व ग्रंथालय संगणकीकरणाची, OPAC ची माहिती देऊन त्यांचे उद्बोधन करण्यात आले.

विद्यार्थ्यांना Library Oriented करताना ग्रंथपाल सारिका पाटील व प्रशिक्षण घेतांना महाविद्यालयीन विद्यार्थी वर्ग

डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम जन्मदिन - "वाचन प्रेरणा दिन"

गणेशनगर कन्या शाळेला 'वाचन प्रेरणा दिना' निमित्त पुस्तके भेट घेतांना

गणेशनगर कन्या विद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी वाढी करूनदर्शनीला भेट

विद्यार्थी व प्राध्यापकांनाही OPAC ची माहिती सांगताना अध्यपाल सारिका पाटील

ग्रंथालय सप्ताह : ग्रंथालय शास्त्राचे जनक डॉ. एस.आर.रंगनाथन यांच्या जयंती प्रित्थ्वी दरवर्षी महाविद्यालयात ग्रंथालय विभागाअंतर्गत 'ग्रंथालय सप्ताह' साजरा केल्या जातो. यात विद्यार्थी उत्स्फूर्त सहभाग नोंदवितात. या सत्रात दि. ०८.०८.२०१९ ते १६.०८.२०१९ पर्यंत ग्रंथालय सप्ताह राबविण्यात आला. या सप्ताहा अंतर्गत पुढीलप्रमाणे कार्यक्रम घेण्यात आले.

१) गुरुवार दि. ०८.०८.२०१९ - क्रांतीदिनाच्या पर्वावर क्रांतीकारकांच्या पुस्तकाचे पुस्तक प्रदर्शन ग्रंथालयात घेण्यात आले. या ग्रंथप्रदर्शनीचे उद्घाटन महाविद्यालयाच्या कार्यकारी प्राचार्य डॉ. रेखा गुल्हाने यांच्या हस्ते करण्यात आले. यावेळी सर्व प्राध्यापक वर्ग व विद्यार्थीवर्ग उपस्थित होते.

वाचन स्पर्धेमध्ये सदफ शेख -बी क्रॉम.१ चा विद्यार्थी वाचन करताना, उपस्थित परिक्षक वर्ग व विद्यार्थी

डॉ. ए.सी.जे. अब्दुल कलाम यांच्या जन्मदिनाभित्थ्वी डॉ. ए.सी.जे. अब्दुल कलाम यांच्या प्रतिमेस माल्यार्पण करताना मा. प्राचार्य डॉ. श्रीबाला देसायाने मंडन उपस्थित विद्यार्थीवर्ग व प्राध्यापक वर्ग

ग्रंथप्रदर्शनातील पुस्तके न्याहाळताना प्राध्यापक वर्ग व विद्यार्थी वर्ग

लकडगंज येथील विहारात लावलेले ग्रंथप्रदर्शन ,ग्रंथप्रदर्शनात असलेले पुस्तके पाहतांना महिला व विद्यार्थी पुस्तके हाताळतांना उपस्थित महिला व विद्यार्थीवर्ग

टेमरना गावातील महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची ग्रंथप्रदर्शनाला भेट

रक्त दान करताना पिरॅमिड सिटी महिला रक्तदाता व उपस्थित स्वयंसेवक मेडिकल हॉस्पिटल च्या टीमकडून प्रशस्तीपत्रक स्विकारताना जयभिम मित्र मंडळाचे सदस्य

१) सांस्कृतिक विभाग समिती : प्रभारी सारिका पाटील, सहाय्यक : डॉ. राजेन्द्र मालोकर या विभागाद्वारे सत्रामध्ये वर्षभर विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाकरिता कार्यक्रम राबविले गेले.

RAS GARBA PROGRAMME

" INTER COLLEGIATE DANCE COMPETITION "

वार्षिक स्नेहसंमेलन

२) पालक शिक्षक सभा समिती : प्रभारी डॉ. भारती गोस्वामी, सहाय्यक : सारिका पाटील

पालक आणि शिक्षक यांच्यात सुसंवाद व्हावा तसेच विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या अडचणींवर पालकांशी चर्चा व्हावी हा उद्देश ठेवून पालक शिक्षक सभेचे आयोजन केल्या गेले.

३) महिला तक्रार निवारण समिती : अध्यक्ष—मा. प्राचार्य डॉ. देशपांडे मंडम, सचिव—डॉ. उज्ज्वला गोडगणे, उपाध्यक्ष—सारिका पाटील व इतर सदस्य. आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी तसेच महाविद्यालय परिसरातील, समाजातील महिलांना काही समस्या असतील तर त्या समस्या सोडविण्याचे कार्य समितीमार्फत केल्या जाते.

अशाप्रकारे विविध समित्यांवर कार्य करत असताना वरील समित्यांतर्गत कार्यक्रमात सहभाग तर होता, त्याचबरोबर जयंती पुण्यतिथी समितीद्वारे घेतलेल्या कार्यक्रम, आंतरराष्ट्रीय योग दिन, रासेयो मध्ये जे कार्यक्रम, तसेच रासेयो शिबिरात सक्रीय सहभाग होता. जागतिक लोकसंख्या दिन, महाविद्यालय स्थापना दिन, मराठा सरदार अंताजी माणकेश्वर गंधे स्मृती दिन, शिवछत्रपती शिवाजी महाराज व्याख्यान कार्यक्रम स्वातंत्र्यदिन समारोह, शिक्षक दिवस, व्यक्तिमत्त्व विकास सेल द्वारे घेतलेले कार्यक्रम, रोजगार व्यवसाय मार्गदर्शन कार्यक्रम, सविधान दिवस राधक कार्यक्रम, इ. अनेक कार्यक्रमांमध्ये सहभाग नोंदविला आहे.

* * *

क्रीडांगण

महाविद्यालयातील खेळाडू लोकेश भांडवलकर (विद्यापीठ खो-खो संघ कर्णधार) याचा सत्कार करताना आमदार मा. श्री नागो, गाणार

मैदानी स्पर्धेत सहभाग घेणारा रिले संघ 4 X 400

आंतर महाविद्यालयीन मैदानी स्पर्धेत सहभाग

॥ ज्ञानदा कनिष्ठकले

रायबहादूर लक्ष्मीनारायण डे कार्यक्रम

क्रांती दिवसा निमित्त प्रश्न मंजूषा कार्यक्रम

कार्यक्रमात्ता उपस्थित विद्यार्थी

आंतरमहाविद्यालयीन पुस्तक समीक्षा पुरस्कार वितरण समारोह

छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती कार्यक्रम

महात्मा गांधी व लालबहादूर शास्त्री जयंती निमित्त रॅली

अंताजी माणकेश्वर गंधे स्मृती दिवस कार्यक्रमाला उपस्थित माननीय अनिल जी सोले यांचे स्वागत करतांना संस्थेचे सचिव मा. श्री. श्रीपाद गंधे, व्यवस्थापन समिती सदस्य व महाविद्यालयाच्या प्राचार्या

वार्षिक स्नेह संमेलन कार्यक्रमाप्रसंगी प्रमुख अतिथी मा. आमदार श्री. नागो गाणार यांचे स्वागत करतांना संस्थेचे अध्यक्ष मा. श्री. रविंद्र बिजवे, संस्थेचे पदाधिकारी व महाविद्यालयाच्या प्राचार्या

महाविद्यालयीन राष्ट्रीय सेवा योजना हिवाळी शिबिराने उद्घाटन प्रसंगी उपस्थित संस्थेच्या मा. उपप्राध्यापिका श्रीमती अनुराधाताई गंधे, मा. प्राचार्य डॉ. श्रीबाला देशपांडे तसेच मा. उपसंस्थापक रंजनाताई टवळे.

सविद्यन दिननिमित्त राष्ट्रीय योजना विभाग रा.तु.म. नागपूर विद्यापीठ, नागपूर यांच्या वतीने आयोजित रेलीत महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचा सहभाग.

मराठा सरदार अंताजी भाणकेश्वर गंधे यांच्या स्मृतीदिना निमित्त आरोग्य तपासणी शिबिरात संस्थेचे मा. सचिव श्री. श्रीपाद गंधे यांचा सहभाग.

मराठा सरदार अंताजी भाणकेश्वर गंधे यांच्या स्मृतीदिना निमित्त आरोग्य तपासणी शिबिरात प्राचार्य व संस्थेच्या उपप्राध्यापिका मा. श्रीमती अनुराधाताई गंधे यांचा सहभाग.

* * *

"RAS GARBA PROGRAMME PRIZE DISTRIBUTION"

While honoring the winning students with gold medals in the Ras Garba Programme, Principal of the College, Dr. Shribala Deshpande.

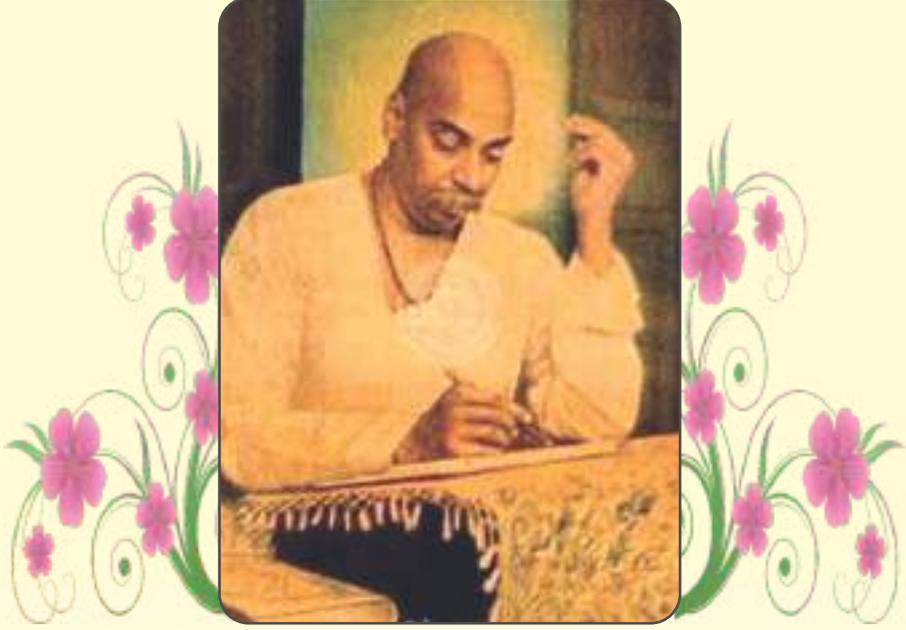

॥ ज्ञानाय कटिबध्दते

Shri Niketan
Arts Commerce College, Nagpur

ज्ञानदा
Dnyanda

COLLEGE MAGAZINE

विद्यापीठ गीत

या भारतात बंधु भाव नित्य वसू दे ।

दे वरधि असा दे ।

हे सर्व पंथ संप्रदाय एक दिसू दे,

मतभेद नसू दे ॥४॥

नांदोत सुखे गरिब - अमिर एक मतानी ।

मग हिंदू असो ख्रिश्चन, वा हो इस्लामी ।

स्वातंत्र्यसुखा वा सकलामाजि वसू दे ।

दे वरधि असा दे ॥१॥

सकळांस कळो मानवता, राष्ट्रभावना

हो सर्वस्थळी मिळूनि समुदाय - प्रार्थना ।

उद्योगि तरुण वीर शीलवान दिसू दे ।

दे वरधि असा दे ॥२॥

हा जातिभाव विसरुनिया एक हो आम्ही ।

अस्पृश्यता समूळ नष्ट हो जगातुनी ।

खळ निंदका मनीहि सत्य न्याय वसू दे ।

दे वरधि असा दे ॥३॥

साँदर्य रमो घर - घरात स्वर्गीयापरी ।

ही नष्ट होऊ दे विपत्ति भीती बोहरी ।

तुकड्यास सदा सर्वदा सेवेत कसू दे ॥

दे वरधि असा दे ॥४॥

॥ ज्ञानाय कटिबध्दते

Shri Niketan Arts Commerce College, Nagpur

ज्ञानदा
Dnyanda

COLLEGE MAGAZINE

महाविद्यालयीन प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी वर्ग

अनिल होली याचा बी.कॉम.अंतिम वर्षात 600 पैकी 600 गुण मिळाल्या बद्दल अभिनंदन करतांना मा. प्राचार्य डॉ. श्रीबाला देशपांडे व इतर प्राध्यापक..

Shri Niketan Arts Commerce College, Nagpur

Tulsibagh Road, Reshimbag, Nagpur 440 024.

Phone No.: 0712-2745162, 7588314122, E-mail : snacc_ngp@yahoo.in, Web Site : www.shriniketan.org

Printed By : Pantkala Creations, M : 9422802876, 8630268274